

საქ-გეოქ

გეოგრაფიული ლიტერატურა

+ 2016 +

UDC (uak)

რედაქტორი
ირმა რატანი

შეგვერდები

შარან არაბული
შაკა უბეჟიძე
თამაზ ვაძაძე
ნანა ფრეიძე
თამარ შარაბიძე

ტექნიკური რედაქტორი
ზორანდა ტყეშელაშვილი

კომპიუტერული უზრუნველყოფა
თინათინ ჯუგელაძე
აღმაქი კახნაშვილი

წიგნის დისაინი
ზანგო სტუდია / zango studio

გამოყენებულია თენგიზ ყუბანეიშვილის გრაფიკული
ნამუშევრები სათვალავო არქივიდან

სარიცევი

- 8 მოძვლის მწერალი (ირმა რატანი)
- 12 „ღმერთო, საშობლო მიცოცხლე, ძილშიაც იმას ვდუღუნებ“
- 20 „ყოველი ნამძვილი პატრიოტი კოსმოპოლიტა“
- 27 „ნეტავი იმას, კინაცა ჰირნათლად სოულად იარა“
- 62 „გუყვარდეთ, კაცნო, ერმზნერთი“
- 72 „მონა ვარ, მონა ბუნების, ღონე არა მაქვს დავისა“
- 98 „ვაყვაცობისას აშობენ, ერთერთის დანდობისასა“
- 110 „მით ვაქებ ვაყვაცობასა, არ იყიდება ფულადა“
- 127 „დღეს სტუმარია ეგ ჩემი, თუნდ ზღვა ემართოს სისხლისა“
- 130 „ჩვენ კიტყვით, კაცნი ჩვენა ვართ, მარტოთ ჩვენ გვსრდიან დედანი“
- 140 „ღამსად შვილის აღმსრდელი დედა მიცუნია ღმერთად“
- 146 „ესამართლობა სიამართლეს რისთვისა სჯაბნის ძალათი“
- 154 „გულსზედ მესვენა მზე-მთვარე, ვლამარაკობდი ღმერთთანა“
- 166 „მეირუასი მხოლოდ სული გვაქვს“
- 189 „თუ ჩვენ თვითონ არ შევისწავლეთ ჩვენი ქვეყანა, სხვები ჩვენ ვერ შეგვისწავლან“
- 197 „განუვითარებელი, გაუსრდელი ხალხი, როგორიც უნდა დემოკრატიული მმართველობა დაარსდეს, მაინც მმართველთა სათამაშო ბურთი და სათლელი დუმა იქნება“
- 221 „მწერლობა ძალაა, ერთი უმაჯრეს იარაღთგანია ერის წინსვლისა“
- 234 „თავისუფლება მოქმედებაა, განხორციელებაა ნებისა, აზრისა, გრძნობისა“
- 238 მცირე ლექსიკონი

...მაინც წინ მივალ, მაინცა,
 არ შეშინიან შარისა,
 გულს მისვენია სატადა
 ენა მთისა და ბარისა.
 მე არც ერის კილოს არ ვწუნობ,
 თუა ქართველის გვარისა,
 მოთაყვანე ვარ ყოვლისა
 იმათ ტყბილის და მწარისა.
 სხვა რამ მაშინებს, ისა ვსთქვათ,
 დამსშობი მშის და მთვარისა,
 სამშობლოს დამამსობელი
 და გამომჯრული კარისა...
 სჯობს, რომ იმაზე ვიტყვით,
 მუდამ მთქმელი ვარ ამისა,
 ნუ შეგაშინებთ, არ გაუნებთ
 მთიდან ყვირილი სარისა.

„დაგვანებული პასუხი აკაკის“, 1913 წ.

კულტურის ძლიერების საფუძველს მხოლოდ მისი თვით-
მყოფადობა, სიძველე თუ ისტორიული მნიშვნელობა, როდი
წარმოადგენს, არამედ შესატყვისობა უმაღლეს ღირებულებათა
ძირულ ჰეალასთან, რომელიც განსაზღვრავს ყოველი ერი-
სა და მისი კულტურის ეთიკურ-სნეობრივ მოდელს. სწორედ
ამგვარ ღირებულებათა რიგს განეკუთვნება ეთნიკური თუ რე-
ლიგიური ტოლერანტობა, არჩევანის თავისუფლება, სიტყ-
ვის თავისუფლება, როგორც პიროვნების მოქალაქეობრივი
პასუხისმგებლობისა და სნეობის ინდიკატორი, აგრეთვე, სხვა
ლიბერალური და დემოკრატიული ღირებულებები, რომელთა
გააქტიურება სასოგადოებრივი თვითშეგნების სრლის წინაპი-
რობას წარმოადგენს, ხოლო სწორი ინტერპრეტაცია - სა-
მოქალაქო სასოგადოების ჩამოყალიბებისა და პროგრესის
გარანტიას.

ღირებულებათა დანერგვისა და შეშეცნების მრავალი სა-
შუალება არსებობს, თუმცა, ერთ-ერთი საუკეთესო მათ შო-
რის კულტურული ადაპტირების გზაა, სადაც განსაკუთრე-
ბული ადგილი კომუნიკაციის მსატკრულ-ლიტერატურულ
ფორმას უჭირავს.

ქართული წერილობითი ძეგლები და სეპირი სიტყვი-
ერების ნიმუშები წარმოაჩენს ძირულ ღირებულებათა გან-
ვითარების ფაზებსა და მნიშვნელობას ქვეყნის სოციალ-პო-
ლიტიკური და კულტურული ისტორიის სხვადასხვა ეტაპზე.
ასევე, საშუალებას იძლევა, დადგინდეს და შეფასდეს სასოგა-
დოების მოქმედი ეთიკური სტანდარტები.

ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს
ქართველი გენიოსის, მწერლისა და ჰუმანისტის, ვაჟა-ფშა-
ველას შემოქმედება. ვაჟას პოეზია, პროზა თუ პუბლიცისტიკა

სრულად აირეკლავს არა მარტო თავისი დროის მოთხოვნებს, არამედ - ქართული ცნობიერების არქეტიპებში, უძველეს ფოლკლორსა და ტრადიციებში დაცულ ფასეულობებს.

ვაჟა-ფშაველას ლიტერატურული შემოქმედება ორიენტირებულია ღირებულებათა უმაღლეს შალასზე, სადაც თავს იყრის ქართულ სააზროვნო სივრცესა და ხალხურ სიტყვიერებაში დაცული ფუნდამენტური ფასეულობანი: ჰუმანისმი, პატრიოტისმი, კოსმოპოლიტისმი, ეთნიკური და რელიგიური ტოლერანტობა, სოციალური და გენდერული თანასწორობა, კანონის წინაშე თანასწორობა, ერისა და პიროვნების, აზროვნებისა და სიტყვის თავისუფლება, საცოცხლის, განათლებისა და ბედნიერების უფლება, აღმშრდელობითი კონცეფცია, ღიბერალიზმი, შემწყნარებლობა, და სხვ., რაც მიმართულია ქართულთა მსოფლმხედველობრივი, ეროვნული, ეთნიკური და სასოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლებისაკენ. და არა მხოლოდ ქართულთა! შექმნა რა „კაი ყმის“ უკვდავი კოდექსი, დაფუძნებული სოგადააღმზანურ ღირებულებებზე, ვაჟა-ფშაველამ მით მთელ კაცობრიობას მოჰფინა თავისი სიტყვა.

წინამდებარე წიგნში, შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის მეცნიერთა ძალისხმევით, თავმოყრილია ის აზრობრივი და სიტყვიერი მარგალიტები, სრული ტექსტები თუ ფრაგმენტები, რომლებიც განსაკუთრებული სიძლიერით ავლენს ქართული გენიოსის პროგრესული აზროვნების სიღრმეებს. წიგნი კიდევ ერთხელ, ამჯერად უფრო კომპაქტურ ფორმაში, დაადასტურებს, რომ ვაჟა-ფშაველა ჰუმანისმის უნივერსალური იდეების მქადაგებელია. მისი შემოქმედება, უდავოდ, დიდძალ მასალას გვათავაზობს პიროვნული თავისუფლებისა და ეთნიკური თანასწორობის თემებზე. მწერალი არ ურიგდება ადამიანის ჩაგვრას ნებისმიერი ნიშნით, რელიგიური და ეთნიკური შევიწროებასა და ანგარიშსწორებას,

პროცნებისა და მთელი ხალხის უფლებების დარღვევას. თავის ნაწერებში ის იცავს განსხვავებული კულტურული სივრცისა და აღმსარებლობის პირთა უფლებებს. მის შემოქმედებაში იკვეთება ის ძირითადი ღირებულებები, რომლებიც დღევანდელ დემოკრატიულ და ლიბერალურ სასოგადოებაშია აღიარებული. მის ტექსტებში რეფლექსირებული და რაციონალიზებული ღირებულებები მისნად ისახავს მისი თანამედროვე სასოგადოების აღზრდასა და ხალხში პროგრესული იდეების დანერგვას. ეს ღირებულებები, რა თქმა უნდა, სწორად არ ემთხვევა იმდროინდელ დომინანტ იდეოლოგიას, პირიქით, სწორად საპირისპიროც კი არის, მაგრამ ქართველი მოაზროვნე თავისი დიადი ნიჭიერებით, განათლებით, აზროვნების მასშტაბურობით, ჰუმანიზმით, მაღალი ქრისტიანული მოაზლითა და პრინციპებით დიდად უსწრებს თავის დროს.

ვაჟა-ფშაველა იყო და რჩება მომავლის მწერლად.

ირმა რატიანი

„ღმერთო,
სამშობლო
მიცოცხლე,
ძილშიაც იმას
ვღუღუნებ”

ლექსებიდან

+ + +

...ღმერთი რო კაცსა გააჩენს,
თანვე დაუწერს ბედსაო,
სოგს მისცემს ბატონობასა,
სხვას კი დაუხრის ქედსაო.
ვენაცვლე უფლის სახელსა,
ჩვენს დამბადებელს ღმერთსაო:
ვერთგულობ მამა-პაპასა,
იმათში მიდგა უესუები...

„გლეხის სიმღერა“, 1888 წ.

+ + +

... უფლის კურთხევა ანთია
სამშობლოს მცველის ფარსედა...
თმარ დედოფლის ნაკოცნი
ბეჭდად უსვია სმალსედა.

ერთხელ სჯობია სიკედილი
შავს ყოუნას ქვეყანასედა!

„სმა სამარიდამ“, 1893 წ.

+ + +

... მოვიდნენ, მოდგნენ აწრიღილნი,
წინაპართ გმირთა სახენი,
ჯაჭვ-მუსარადით მორთულნი,
წარსულთა დროთა ქართველნი.
სდუმან, სმას ვრთიკ არ იღებს,
მხოლოდ ცრემლს ჰღვრიან გმირები...
რა ტურფა სანახევნია
ამ დროს მამულიშვილები!
ნაჭრევიანი სახე აქვთ,
ნაჭრევიანი თავები...
ნეტავი გამაგებინა,
ტანთ რად აცვიათ შავები? ...

„ზმანება“, 1901 წ.

+ + +

... მანამა ვცოცხლობ, გულში მაქვს, -
კეთილსა ვუკანდე ზიარად;
ვერ მივცემ მტერსა მამულსა
საჯიჯგნად, დასასიანად...
ნუ გეგონებათ, დავლაწრიდი, -
ჯერი ისევა ვარ უსიანად...

„დაშავტუვე, ცაო“, 1903 წ.

+ + +

... შიტომ გაგვსარიდა დედამა,
მისთვის გვეტყოდა ნანასა –
ტანსუ აბჯარი ავისხათ,
მუდამ ვლესავდეთ დანასა,
რომ შიშს ვუგდებდეთ გულშია
მესობელს შეტიჩარასა.
არ ვაქელინოთ სამშობლო
შეტოქეს ათასგვარასა.
გამოვეთხოვეთ ნათესავთ,
ცოლ-შვილს და თავის ყანასა;
სიკვდილს საიცოცხლე აღვუთქვით
და ჰარი – სისხლით ბანასა.
ცოცხალის თავით ვერ მივცემთ
შტერს თავის მიწის ღალასა.
გაჭსრდისღა კიდევ მშობელი
ვაეკაცებს ჩვენისთანასა? !

...სამშობლოს არვის წავართმევთ,
ჩვენს ნურვინ შავვეცილება,
თორემ ისეთს დღეს დავაყრიოთ,
შევდარსაც კი გაეცინება...

„შედართა ბული სიმღერა“, 1904 წ.

+ + +

...ადგილო კერუმ-კერუმო,
ველიან-ჭალიანაო,
სამოთხესავით ღამასო,
მიყვარხარ ძალიანაო,
რადა ხარ სულ მუდამ დინჯი
შე შურთხის თვალთანაო?
იმსჯელების აშრით ქვეყანა
კაცთან-ჭალიანაო!..

„ადგილო კერუმ-კერუმო“, 1906 წ.

+ + +

..ჩემის კაცობის გვირგვინო,
ჩემო სამშობლო მწარეო!
შენგან ნაშობი ოცნება
გულს ღაწურად გავიყარეო.
არ მიმეფარო თვალთაგან,
დამიცევი, დამიფარეო
ბევრი ვაება ვიხილე,
ბევრი დღე ვნახე მწარეო.
მშის სსივებივით ბრწყინავენ,
რაც შე ცრემლები ვღვარეო
ის მოიგონე, მაინცა,
ბეჩავო არე-მარეო!..

„ჩემის კაცობის გვირგვინო“, 1910 წ.

+ + +

...სომ ჰხედავ, კარგი ყოფილა
თავის მშობელი მხარეო.
მამ ისევ იგი გერჩივნოს,
იმასვე დაესმარეო.
სხვის ლოცვას იმის წყევს სჯობს,
ვით დედის სიტყვა ცხარეო, -
თავში შვილისთვის მწარეა,
ბოლოს კი ტკბილსე მტკბარეო...

„ვლ. მესხიშვილის საუბილოდ“, 1913 წ.

+ + +

ბაღლი ჩასაცა ვხედავდი,
იმასვე ვხედავ დღესაცა:
ჩაც ადამის დროს ჰქონია,
ის გულივე აქვ დედასა.

...დიან ბველებრივ ნისლები
უცვალეებელის წესითა,
არა დგებიან ერთ ალაგს
უუესვოები უესვითა.

...მიტომ ვმღერ დაუცხრომელად,
საულაუშიც ჩავალ მღერითა:
„ღმერთო, სამშობლო მიცოცხლე,
ტანჯულ ქართველი ერიო!

„ბაღლი ჩასაცა ვხედავდი“, 1915 წ.

+ + +

...ეგებ ინებოს ბატონმა,
გაგმარჯვებიყოსთ მტერსედა;
თუ ამას გავიგონებდი,
არ ვიტყვებდი მკვდრებსედა:
იმავე დღეს, შვილო, დედილამ,
ჭრელს ჩავიცოდი კახასა,
არ ვიგლოვებდი იმიერ
ჩემს ჯუღურას და საბასა;

თუ ამამყრიდით მტრის ჯაგრსა,
შვილთ არც კი მოვიგონებდი,
რადღა მიჭირდა, თუ მტრისას
გაელეტას გავიგონებდი.
გულიდამ კელის სალტასა
მაშინის მოვიგონებდი.

მძიმეა თავის ქვეყანა,
თავის წყალ-ჭალა ძლიერა!
მიწაც ტყბილია მშობლური,
გულს რომ ეყრება უხვიერა...

„ბახტრიონი“, 1892 წ.

„ყოველი
ნამდვილი
პატრიოტი
კოსმოპოლიტია“

+ + +

... ისტორიული წარსული, ბუნება ქართველობისა გვა-
იმედებს, რომ - ეს „ნაციონალიზმი მუდამ იქნება ჯანსაღი
და არასდროს იგი შოვინიზმად, უანატისმად არ გადაიქცევა...

... სიყვარული ერთგვარი უნარია ცხოველთა ბუნებისა
და მით უმეტეს, ადამიანისა, დიდი მადლი ბუნებისაგან მინი-
ჭებული ადამიანისათვის, სოლო ვისაც თავისი მშობელი დე-
და არ უყვარს, იგი სხვას როგორ შეიყვარებს, სხვას როგორ
მოუპყრობა, როგორც ნამდვილ დედას?.. არა მჯერა, არა
მწამს და რა კენა! ამისთანა კოსმოპოლიტიზმი უფრო თავ-
მოშწანებოდა, ყოყლოშიზობაა, მიმბამძელობით გამოწვეული,
ერთსელ და ერთსელ დამუშებულის ჭკუის ღიტინისა, ვიდრე
ნამდვილი მიმართულება გულ-ღვიძლიდან ამომდინარე და
მასში ფესვებდადგმული. ეს მიმართულება ქარისაგან მონაბე-
რია და უნდა ისევ ქარმა გაუანტოს, განაბნოს...

„მცირე ზეიზენი“, 1910 წ.

+ + +

... როცა ამისთანა ხანა დადგება, მაშინ სდება ამგვარი
მაგალითები, რომ მადლი პატრონს ველარა სცნობს და პატ-
რონი - მადლს; მაშისულს ივიწყებს კაცი და პაპისასა ჭოი-
ცულობს. ეს ის დრო გახლავთ, როცა ბედაურები იხოცებიან
და ვირებსა ჰრჩებათ შეიდანნი... განა ბედაური ასრებს არ
იხოცებიან და ვირასრებს არ ჰრჩებთ ბურთი და მოუდანი?

... სხვათა შორის, ესეც უნდა ითქვას: ბედაურს ასრებს
როგორღაც ვერა ჰგუობს ცხოვრება, რადგან ვირასრების

წიხლი მწვავეა, სპირია, პრავალსე უპრავლესია. ძალაც უპრავლესობაშია მუდამ, ქვეყანა როცა გაირყვნება, აწრებიც გარყვნილია მაშინ...

„სხვათა შორის“, 1910

+ + +

ზოგს ჰგონია, რომ ნამდვილი პატრიოტიზმი ეწინააღმდეგება კოსმოპოლიტიზმს, მაგრამ ეს შეცდომაა. ყოველი ნამდვილი პატრიოტი კოსმოპოლიტია ისე, როგორც ყოველი გონიერი კოსმოპოლიტი (და არა ჩვენებური) პატრიოტია. როგორ? ასე, - რომელი ადამიანიც თავის ერს ემსახურება კეთილგონიერად და ცდილობს თავის სამშობლო აღამაღლოს გონებრივ, ქონებრივ და სწუხებრივ, ამით ის უმსაღებს მთელს კაცობრიობას საუკეთესო წევრებს, საუკეთესო მეგობარს, ხელს უწყობს მთელი კაცობრიობის განვითარებას, კეთილდღეობას. თუ მთელის ერის განვითარებისათვის საჭიროა კერძო ადამიანთა აღსრდა, აგრედვე ცალკე ერების აღსრდაა საჭირო, რათა კაცობრიობა წარმოადგენდეს განვითარებულს ჯგუფსა; თუ კერძო ადამიანისათვის არის სასარგებლო აღსრდა ნაციონალური, ინდივიდუალური, აგრეთვე ყოველის ერისათვისაა სასარგებლო ასეთივე აღსრდა, რათა ყოველმა ერმა მომეტებული ძალა, ენერგია, თავისებურობა გამოიჩინოს და საკუთარი თანხა შეიტანოს კაცობრიობის საღაროში.

ყოველი მამულიშვილი თავის სამშობლოს უნდა ემსახუროს მთელის თავის ძალ-ღონით, თანამომხეთა სარგებლობასე უნდა უიქრობდეს და, რამდენადაც გონივრული იქმნება მისი შრომა, რამდენადაც სასარგებლო გამოდგება მშობელი ქვეყნისათვის მისი ღვაწლი, იმდენადვე სასარგებ-

ლო იქმნება მთელი კაცობრიობისათვის. ედისონი ამერიკელია, ამერიკაშივე მუშაობს, მაგრამ მის შრომის ნაყოფს მთელი კაცობრიობა გემულობს. შექსპირი ინგლისელია, ინგლისში მუშაობდა და ცხოვრობდა, მაგრამ მისი ნაწერებით მთელი კაცობრიობა სტკება დღესაც. ევრეთვე სერვანტესი, გიოტე და სხვა გენიოსები თავის სამშობლოში, თავის თანამოქმეთათვის იღვწოდნენ, მაგრამ დღეს ისინი მთელს კაცობრიობას მიაწინა თავის ღვიძლ შვილებად.

ყველა გენიოსები ნაციონალურმა ნიადაგმა აღსარდა, აღმოაცენა და განადიდა იქამდის, რომ სხვა ერებშიც კი მიიღეს ისინი საკუთარ შვილებად. მაშასადამე, გენიოსებმა თავის სამშობლოს გარეშეც ჰპოვეს სამშობლო - მთელი ქვეყანა, მთელი კაცობრიობა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, გენიოსთ ნაწარმოებნიც უფრო სარგები და შესაუფრებელია ეროვნულ ნიადაგზე. „ჩამლეტით, „მეფე ღირით ვერც ერთი ქვეყნის შვილი ვერ დასტკება ისე, ნამეტნავად თარგმანით, როგორც თვით ინგლისელი, რომელიც ინგლისურს ენაზე კითხულობს ამ ნაწარმოებთ. შორს სად მივდივართ? ნუთუ სხვა ქვეყნის შვილი ისე დასტკება „ვეფხისტყაოსნით“ და ისე გაიგებს მას, რაც უნდა კარგი თარგმანი წაეკითხოს, ან თუნდა კარგად იცოდეს ქართული ენა, როგორც თვით ქართველი? - არასდროს. გენიოსს, როგორც პიროვნებას, ინდივიდს, აქვს საკუთარი სამშობლო, საყვარელი, სათაყვანებელი, სოლო მის ნაწარმოებს არა, ვინაიდან იგი მთელი კაცობრიობის კუთვნილებაა, როგორც მეცნიერება.

მეცნიერება და გენიოსები გვიხსნიან გზას კოსმოპოლიტიზმისაკენ, მაგრამ მხოლოდ პატრიოტიზმის, ნაციონალიზმის მეოხებით. განავითარეთ ყოველი ერი იქამდის, რომ კარგად ესმოდეს თავისი ეკონომიური, პოლიტიკური მდგომარეობა, თავის სოციალური ყოფნის ავ-კარგი, მოსპუთ დღევანდელი ეკონო-

მეორე უკუღმართობა და, უეჭველია, მაშინ მოისპობა ერთსაგან მეორის ჩასანთქმელად მისწრაფება, ერთმანეთის რბევა, ომები, რომელიც დღეს გამოუვებელია დედაქალაქის სურათზე.

პატრიოტიზმი, როგორც სიცოცხლე და სიცოცხლესთან გრძნობა, თითქო დაბადებასთან ერთად ჰყვება ადამიანს და შეიცავს ისეთ ნაწილებს, რომელთაც კერძო ერთი ჯვართაყვარელი ადამიანი კერძო უარყოფს, როგორც მაგ.: არის დედაენა, ისტორიული წარსული, სახელოვანი მოღვაწენი და ეროვნული ტერიტორია, მწერლობა და სხვა. იმავე წამიდანვე, როცა ბავშვი ქვეყანას იხილავს, მას, გარდა ჰაერისა, სადგომ-საწოლისა, ესაჭიროება აღმზრდელი, რბე - სასრდოდ, ნანა - მოსასვენებლად.

ყველა ეს ხდება ოჯახში, დედის ხელმძღვანელობით და სწორედ აქ არის დასაბამი პატრიოტიზმისა. ყმაწვილი იმ თავიდანვე მჭიდრო კავშირს იმათთან ჰგრძნობს, ვინც იმას ესაუბრება, ვინც გარშემო ახვევია, - ვისგანაც პირველ შთაბეჭდილებას ღებულობს. ამიტომ უყვარს ის ენა, რომელიც იმას სიყრმის დროს ესმოდა, და ის ადამიანები მიაჩნია თავისიანებად, რომელნიც ამ ენაზე ლაპარაკობენ თუ მღერაინ. თავის სოფელელთა სრულიად უმნიშვნელო, სხვებისაგან განმასხვავებელი საუბრის კილოც კი შვენიერებად მიაჩნია. თავისი სოფელი, თუნდაც უკანასკნელი ადამიანი, უცხო ადგილას, უცხო მხარეს რომ შეჰყვდეს, დიდ სიამოვნებას აგრძნობინებს. ვიდრე გაუართოვდება ბავშვის მხედველობა და გაიზრდება მისი პატრიოტიზმი, მას მხოლოდ განსაკუთრებით ის სოფელი, ან დაბა უყვარს, სადაც დაბადებულა და ბავშვობა გაუტარებია.

კერძო წარმოშობისა ადამიანი სრულის ჯგუფისა, საღის გრძნობის პატრონი, რომ ერთი რომელიმე ერი სხვებზე მეტად არ უყვარდეს, ან ერთი რომელიმე კუთხე. რა-

ტომ? - იმიტომ: ერთი და იგივე ადამიანი ათასს ადგილას
სომ არ იბადება, არამედ ერთს ადგილას უნდა დაიბადოს,
ერთს ოჯახში, ერთი დედა უნდა ჰყავდეს! თუ ვინმე იტყ-
ვის ამას, ყველა ერები ერთნაირად მიყვარსო, - სტყუის,
თვალთმაქცობს: ან ჰკუანაკლებია, ან რომელიმე პარტიის
პროგრამით არის სელუქსებოჭილი. სამოწყალო სახლში
აღსრდილი ბუშიც კი, რომელსაც, შეიძლება, ათასი ლა-
ლა გამოუჩნდეს და გარშემო ათასი ენა ესმოდეს, ბოლოს
ერთს რომელსაზე ენას იწამებს და ერთს ქვეყანას მიიჩნევს
თავის სამშობლოდ.

პატრიოტიზმი უფრო გრძნობის საქმეა, ვიდრე ჰკუა-
გონებისა, თუმცა კეთილგონიერება მუდამ ყოფილა და არის
მისი მათაყვანებელი და პატივისმცემელი. კოსმოპოლიტიზმი
მხოლოდ ჰკუის ნაყოფია, ადამიანის კეთილგონიერებისა, მას
ადამიანის გულთან საქმე არა აქვს, იგი საღსარია იმ უბედუ-
რობის ასაცილებლად, რომელიც დღემდის მთელს კაცობ-
რიობას თავს დასტრიალებს.

ამიტომ კოსმოპოლიტიზმი ასე უნდა გვესმოდეს: გყ-
ვარდეს შენი ერი, შენი ქვეყანა, იღვანე მის საკეთილდღეოდ,
ნუ გმულს სხვა ერები და ნუ გმურს იმათთვის ბედნიერება,
ნუ შეუშლი იმათ მისწრაფებას სელს და ეცადე, რომ შენი
სამშობლო არავინ დაიგროს და გაუთანასწოროდეს მოწინავე
ერებს. ვინც უარყოფს თავის ეროვნებას, თავის ქვეყანას
იმ ფიქრით, ვითომ კოსმოპოლიტი ვარო, ის არის მახინ-
ჯი გრძნობის პატრონი, იგი თავისავე შეუმჩნეველად დიდი
მტერია კაცობრიობისა, რომელსაც ვითომ ერთგულებას და
სიყვარულს უცხადებს. ღმერთმა დაგვიფაროს ისე გავიგოთ
კოსმოპოლიტიზმი, ვითომ ყველამ თავის ეროვნებასე სელი
აიღოსო. მაშინ მთელმა კაცობრიობამ უნდა უარპყოს თა-
ვისი თავი. ყველა ერი თავისუფლებას ეძებს, რათა თავად

იყოს თავისთავის პატრონი, თითონ მოუაროს თავს, თავის
საკუთარის ძალ-ღონით განვითარდეს. ცალ-ცალკე ეროვ-
ნებათა განვითარება აუცილებელი პირობაა მთელის კაცობ-
რიობის განვითარებისა.

„კოსმოპოლიტისში და პატრიოტისში“, 1905 წ.

„ნეტავი იმას,
ვინაცა ჰიზნათლად
სოფლად იარა“

ლექსებიდან

+ + +

...შავეთში გადაგდებული
ადგომას ჰბედავს ჰკედარიო,
მაცხოვრის შობა შაიტყო,
შავეთის ტყდება კარია...

„ვარსკლავი“, 1886 წ.

+ + +

არწივი ვნახე დაჭრილი,
ყვავ-ყორნებს ეოშებოდა,
ენადა ბეჩავს ადგომა,
მაგრამ ველარა დგებოდა,
ცალს მხარს მიწასე მიითრევს,
გელისპირს სისხლი სცხებოდა.

ჟა, დედას თქვენსა, ყოვებო,
ცუდ დროს ჩაგიგდავთ სელადა,
თორი ვნახავდი თქვენს ბუმბულს
გაშლილს, გაუანტულს ველადა!

„არწივი“, 1887 წ.

+ + +

...რა კაცი ჰქვიან იმასა,
ვინც ჯავრის სდება ვირადა!
ადე, შაშხედე ქვეყანას,

გორიდან გორის პირადა!
წელან რო ჩაღად არ გიჩნდა,
დაგიუასდება შვირადა...

„რა - გინდა ზედა შიმტუენოს“, 1890 წ.

+ + +

...სულ თავისაკენ რად ითლი,
ცოტა ქვეყანას არგია...

„სახალწლოდ“, 1890 წ.

+ + +

...არ ვარგა ერთურთის კილვა,
უგსოდ სიტყვების რახუნი...

„სახალწლოები“, 1892 წ.

+ + +

ღმერთო, შიილე ვედრება,
ეს ჩემი სათხოვარია:
არ დაშეკარგოს გულიდან
მე შენი სახსოვარია!
გულს ნუ გაშითეს ტანჯვაში,
მამყოფე შეუდრკელადა;
უესისლობდე, მუდამ მზად ვიყო
დაჩაგრულების მცველადა.
ბალახი ვიყო სათიბი,
არა მწადიან ცელობა...

...ნუ მავლევ ქვეყანასედა
გაცოცხლებულის ლეშითა, -
თვალეში მადლდაკარგულსა,
შებლსე გაკრულის მეშითა.

გონებას ფიქრი სტანჯავდეს,
გულს ცეცხლი სწევდეს ძლიერი,
მშიოდ-მწყუროდეს კეთილი,
ვერ გავძლე, მოვკვდე მშიერი...
ნუ დამასვენებ ნურა დროს,
მაყოფე შეძრწუნებული,
მხოლოდ მაშინ ვარ ბედნიერი,
როცა ვარ შეწუხებული;
როცა გულს ცეცხლი შედეხა,
გონება მსჯელობს საღადა, -
მაშინ ვარ თავისუფალი,
თავს მაშინა ვგრძნობ ლაღადა.
მუარავდეს შენი მარჯვენა,
კალთა სამოსლის შენისა,
სანამ არ მოვა დრო-ქამი
სულ ბოლოს ამოქშენისა.
სული - შენ, ლეში - მიწასა, -
აღარა ვგლოვობ ამასა;
თევისი - წყალს, ცასა - ვარსკვლავი,
შვილი - დედას და მამასა.

„ჩემი კედრება“, 1893 წ.

+ + +

...ზოგმა გაყიდა ნაშუსი,
დღეს ის სულ-ხორცილ სხვისია,
მისგან რას კეთილს მოუღიო,
ვინც გულ-გონებით მქისია!
აღარც ქვეყნის სმა აშინებს,
აღარც რომ მსჯავრი ღვთისია!..

„ქებათა-ქება“ (ჯანღა დამუარა ქვეანა...), 1853 წ.

+ + +

...ის არ გვაუიქრებს, გვადარდებს,
მტერი კარს გვადგა ზრავალი;
არც რო გეწადიან შევიტყუოთ
ჩვენის წყალობის წამალი!

...ბრბო მაინც არ გათუთრდება,
რაც უნდა ჰხესო ქვიშითა...

„ქებათა-ქება“ (ქრთაში ვაძლიე ზუსა...), 1853 წ.

+ + +

...თუთრს თუთრი ჰქვია ყველგანა,
შავი დარიება შავადა!..

...ვერვინ მოიხვეჭს სახელსა
მართალთ მტრობით და კბენითა,
თუნდ ისე წახდეს ქვეყანა,
არც-კი ითქმოდეს ენითა...

„ქებათა-ქება“ (მოქუჩინენ ამრეშალები...), 1894 წ.

+ + +

...ძნელია შურით აღმრული
ბრძაღი და გულის ქაჲილი!..

„არწიჲი და ყუჲი“, 1895 წ.

+ + +

...ჲაი, როჲ ცუდი ბეჲრია,
პოჲნა ძნელია კარგისა!..

„სიჲვდილი გჲიჲისა“, 1899 წ.

+ + +

...ღმერთო, ნუ დამცუჲ იჲამდე,
ბოროტს შაჲეჲრა საჲითა,
ნუ შაგრძნობინებ ამასა
ჩემის ცოცხალის თაჲითა!
სსჲაჲურიჲ რაც უნდა გამშადე,
თუნდ გასათრეჲი კაჲითა!..

„ჩემი ახალი ჲეჲელე“, 1900 წ.

+ + +

...უშგავსს არც სიცოცხლე შინდა
და არც სიჲვდილი სწორედა!..
ქჲადჲე შერიჲვნა გაჩენა, –
გამოჲდგეზოდი ყორედა...
...ურგეზი შილი დედასა
ნეტაჲი რადა ჲჲაჲისა!..

„ჲელის სიჲღერა“, 1902 წ.

+ + +

დაშეტყვე, ცაო, დაშეტყვე,
აქა ვარ ჩემის თავითა,
გულითა გაუტყული,
მოუღალავი შეღავითა.
რაც უნდა ჭირი მომყვამო,
ბილწო არ შავყვარი სავითა;
მცნებას ვერ შემაცვლევიანებ
მოსღვაკებულის ავითა!..

„დაშეტყვე, ცაო“, 1903 წ.

+ + +

ვიცანი, ღმერთო, სამყარო, -
ეს შენი დანაბადები, -
იმისი ავლა-დიდება
და შიგ საგბალი ნადები;
მბოჭავს, არ მათავისუფლებს
გარს შემორტყმული ბარდები;
დღეს გულსაცა სწევს, კუჭსაცა
გუშინ ნაჭაში ქადები.

...განგების გასართობნი ვართ,
ჩვენის ჭირით და ლხინითა,
ამის მეტს ვერ თუ შესძლებდა
ღმერთმა ინება იმითა -
დაგვღალოს, ოული გვადინოს,
მერე გაგვამლოს ძილითა,
რომ ბოლოს სიტყვო ვიგემოთ
გაშსჯვალულებმა ჭირითა.

აღბათ, ასე სჯობს, ჩვენ ვცდებით,
ვერ ვსაზღვრავთ ჩვენის ტვინითა
იმას, რაც წარმოსდინდება
სიწმინდის ჭურჭლის პირითა!

„ვიკანი, ღმერთო, საყარო“, 1903 წ.

+ + +

... ტირილისა და მღერისა
ცხოვრებამ მომცა მასალა!
მწადის საცოცხლეს ვშასხურო,
თუმც ბევრი მასვა საშსალა.
ვერ მომელა უგუნურთ ბრახვამ,
ვერც გრძნობათაგან დამცალა...

„საახლწლო სიმღერა“, 1907 წ.

+ + +

... ტკბილი ისაა მუდამა,
რაც იმოკება ძვირადა...

„საახლწლო სიმღერა“, 1909 წ.

+ + +

... ჰოეტად ვისხენიები,
თუმცა ხარი ვარ ლაბაო;
ჩემისთანები ბაგებსე
ასი, ათასი აბაო.

ტანუესშიშველი დავდივარ,
ცოლს არ შიცვია კაბაო;
შენის ცრემლებით მოვხარშე
ჩემის გრძნობების უაუაო,
ამგვარი საჭმლის კეთებას
დიდი სდომნია ჯაუაო...

„დავით გურამიშვილის ხსოვნას“, 1913 წ.

+ + +

მადლობელი ვარ, დამბადებულო,
ჩემიდან შექქენ ისეთი გუნდა,
როგორიც ამ დღეს საჭირო არი,
სამშობლოს წყლულებს როგორიც უნდა.
გვლებსე ვწევარ, არაუერს ვიმჩნევ,
შაინც ღმერთს ვმადლობ, – ეშმაკს შექმურდა.

„მადლობელი ვარ, დამბადებულო“, უთარიღო

პოეზიები

+ + +

... კაცის სასიამოვნო ვინ იცნობს?
გასაგებია მნელადა,
რაც გვიყვარს, რაც რომ გვებრალვის,
თუკი ჩავიგდეთ ხელადა,
არ დავინანებთ, გავქელავთ,
მოვეკიდებით მგელადა...

„მონადირე“, 1886 წ.

+ + +

... ამბობს: „ომის დროს ვიომოთ,
არა-დ, - ვიქნით ცელია,
ნადაულით, ნაყაჩაღარით
კაცის დარჩომა მნელია!

...რად მინდა მაშინ სიცოცხლე,
ლუკმასა ვსჯამდე სხვისასა?
შენ ვინა გკითხავს, უჯიშოვ,
თოვისასა და სმლისასა?..
შენ უნდა საჩეჩელს ეჯდე,
ან არა, - ჰქსოვდე წინდასა...
სმლის ქნევას მადლი მაშინ აქვ,
როცა სმალს ჰხედავ მტრისასა!

...მიტყ არ მოჰსულია ჩემს სმალსა
სისხლით შეღებვის ჯერიო.

ჩემი ღრანგული მტერსა ჰელავს,
მმასედ არა აქვს ხელიო.

...კაცისად იარაღისა
აყრა სიკვდილთან სწორია.
ესლა—ღა მოხვედ ჰკვასედა,
ესლა მაიუც გონია?
სომ იცი, საქართველოა,
ყველა კუთხიდან მტრიანი,
მგსაერს მიშვებ უიარაღოს,
კაცი არა ხარ ღუთიანი? ...

„გოგოლურ და აუშინა“, 1887 წ.

+ + +

... ნეტავი ცეცხლი ციური,
ვისაც კი გულში ჰნთებია,
ჯერ არ გაუქრეს, თუ გაქრეს,
ისიუაც ამოტყნებია!
მკვდარია უერძნობი კაცი,
უსასარლესი მკვდარსედა,
მით რომე სიცოცხლე უდგას
სალის ყინულის ტახტსედა.
არ ებრალება მოყვასი,
მის წინ რო აცვან ჯვარსედა.
ისე მოკვდება, ვერ შედგეს
ერთს წაშს ტრუობისა მთასედა.
შორს არის, მეტად შორს არის
დამორიებული მასედა.
ჭაობში არის ჩაფლული,

ვიცნობ მოწამლულს სმასედა.
სასარულია დადგომა
უგრძნობელობის გსასედა! ...

„ბასტრონი“, 1892 წ.

+ + +

... ვიქნები, ის სჯობს, ჩემს ქერქში,
თუნდ სულ უსაუზო მშიერი;
ხერს ვერ ჰნახავს ვერ როდის,
სუსტს რომ ძმადა ჰყავს ძლიერი!

სხვისა იმედით მცხოვრები,
ბრიყვი იქნება, ტიალი,
ხელიდან არ ჩამოერთმის
ტანჯვა-წვალების უიალი...

„მეფლისი ღობისა“, 1892 წ.

+ + +

... სიკვდილსა გლოვა უხდება,
მკვდარს ძმას – ტირილი დისაო,
ტყუას – ხარ-ირმის ნაფრენი,
სოგ დროს – ყმუილი მგლისაო.
ვაჟკაცსა – ომში სიკვდილი,
ხელში – ნატესი სმლისაო,
ომს – ლხინი გამარჯვებულთა
და დამარცხება მტრისაო...

„სტუმარ-მასპინძელი“, 1893 წ.

+ + +

... ეს ჩვეულება მტკიცედ გვაქვს:
წმინდად შენახვა კერისა,
პირობის დაურღვევლობა,
ძმად შინ შენახვა მტკრისა.
— ეგ რომ წესად გვაქვს, ისაღა
სისხლით დაბანა სისხლისა;
მტრობისთვის მტრობა უსოფო
წესია ჩვენის მიწისა.
რა ცოდვა არი, რა მადლი,
ასლანმა უკეთ იცისა! ...

„სისხლის ძიება“, 1897 წ.

+ + +

... დღეს სომ ის კაცობს, თქვენც უწყით,
ვინც უფრო არის ჭკვიანი.
ვის ფიქრიც სხვისას მჯობია,
ვისაც სიტყვა აქვს გზიანი.
უკლო არც როდის არ ვარგა
ბუმბულა, გოგრა—ბზიანი?

— . —

ძმა, როგორც გაგიგონია,
უნდა ძმას სჭერდეს მხარსაო,
სულთა—მსუთავის ძმობასა
სჯობს კბილით ჭკვენტდე ქვასაო...

„პაოს და ქართლოს“, 1899 წ.

... უფალს ჩვენს გამოსაცდელად
 საწყლობა მოუგონია:
 ათასის ჯურის საწყალი,
 ათასის ჯურის ვაება,
 გულის საკლავი სურათი,
 სცდილობს დათესოს ღვთაება...
 ნეტავი იმას, ვინაცა
 ჰირნათლად სოჟლად იარა:
 თავის ნაღვანის ნაყოფი
 საწყლებსაც გაუშიარა;
 არავის ვნება არ მისცა,
 გული არ დაუსიანა, -
 მოყუასთ ნათელის ფიქრითა
 ბნელეთი გაუშსიანა...
 ნეტავი იმას, ვინაცა
 სულით ამაღლდა, გადიდდა,
 დათრგუნა გრძნობა დაბალი,
 ცის კიდურამდე ავიდა,
 ჰირნათლად, გულ-დასვენებით
 ცივს სამარეში ჩავიდა.
 ერის გლოვა და ტირილი
 ბალიშად უდევს თავითა, -
 ვერც სააქაო აშინებს,
 ვერც საიქიო დავითა...
 ნეტავი იმას, ვინაცა
 მომშისთვის თავი გასწირა -
 მთელი თავისი სიცოცხლე
 კეთილსა მსხვერპლად შესწირა...

ვინა ხართ, აბა, ასეთი,
გნახოთ, შეჩვენეთ თვალითა
მე თქვენ თავს შემოგველებით,
დავიწვი ცეცხლის ალითა!
სავსეა ჩვენი ცხოვრება
პირამდე ცოდვა—ბრალითა.
რა დიდი ასპარეზი გვაქვს
კეთილის საქმის სარგავი,
ბევრი სრიოვი ალაგი,
შრომით და მადლით სარწყავი,
დამწიფებული იარა,
ნესტარიტ გამოსარწყავი.
ბევრია, ძალიან ბევრი,
მაგრამ ვინ არის მნახავი? !
ყველაც არ ნატრობს იმასა,
რომ მოკვდეს დაუბრახავი! —
უსაქმოდ კაციც არ ვარგა.
მხოლოდ ფიქრების მმნახავი!..

მიწა ვართ, მაინც მიწა ვართ,
ბევრი აიღეთ, დაიღეთ,
მიწობას ვერ ავიცილებთ,
ათასჯერ ქრთამიც გაიღეთ!
სული მადარდებს მე, სული,
იმისი ყოვნა — თვისება...

საწყალთ სულები, ნეტავი,
სიუკდიდგე რასა სჩადიან?
მანუსებს, ძლიერ მანუსებს,
იმათვე მძქრის გონება.

ერთს, იქნებ, კიდეც ეწყინოს,
ვიცი, სხვას მოეწონება.
რატომ? აქ დატანჯულების
იქაც კარგია ღონება?..
კარგია განა, იუიერეთ,
ვიცი, გჭირსთ თავის წონება,
ერთს ადგილს ნაშონავარის
ორ-სამ ადგილას მონება? ...

„სული ობლიას“, 1903 წ.

+ + +

... დიდის სნისაა
უჩინარი სმა -
დღესაც გვეძახის:
„აგერ შენი ძმა,
ჰაა, არ მოჰკლა,
გიჟვარდეს იგი...
გახსოვდეს მუდამ
წესი და რიგი!
ნუ ისამ ავსა,
ნუ ჰლუპავ თავსა.
ნუ გაასაღებ
თეთრიად შენ შავსა
და არ დაარქვა,
შავს, კაცო, თეთრი,
ამას გენუკავ,
ამასა გვედრი!
ოჰ, ეს საწყალი,
მის სამართალი

უყურადღებოდ,
 ობლადა რჩება,
 მილიონ წელთა
 განშავლობაში,
 საკვირველია,
 რომ არა კვდება, -
 ისევ მხნე არი
 და არა სცხრება.
 სმა ეს ხალხს ებრძვის,
 სვინიდიხს - ხალხი, -
 მაშედა ბრუნავს
 ამ სოფლის ჩარხი.
 იმის ხელთ განვლეს
 ხალხთ და მეუეთა,
 ხარჯის მიმცემთ და
 ხარჯის მკრეუეთა.
 აბა გაჩხედეთ
 საუკუნეთა!
 ისტორიისა
 ნახეთ ფურიცლები,
 რამდენი სჩანს იქ
 კარგი, ურგები,
 ფრანგ-ინგლისელნი,
 სპარსნი, თურქები,
 მთელი მსოფლიოს
 მცხოვრებნი ვინცა,
 ამ ხმისა ძაფსე
 კვლავ ავიხნბა,
 ვინც ისვინდისა,
 ვინც უარი ჰყო

ის სომ დადაბლდა.
და რამდენს მოდგმა,
წყევლა და მოთქმა
ჭერულავს და ჭქოლავს.
კაცი კაცისგან
რამდენითა ჰშორავს!
რამდენი მოკვდა
მამულისათვის,
მას შეუწირა
ვით სატს სუარაკი,
რამდენმა გასცა
თავის სამშობლო,
როგორც ჩალა-ბსუ,
არ არს არაკი.
ვისი ბრალთა,
ვისი კვალთა?
სხვის არაფრისა -
ამ სმის ძალით,
დღეს რომ ქვითინებს,
ურიად მწყრალთა!...

„სუინდიში“, 1913 წ.

+ + +

... „- წინაუ კიდევ რა გვიჭირდა, - ამბობდა ნადი-
რა, - ხალხი ცოტა იყო, კარგი ვაჟეატები ვიყავით. ესლა
ქალაქი სხალსილა, გაბეჭრდა ის არი და ერთს მტკაველს
მიწასედ სჭაშენ ერთმანეთს... მაშინ განა ეგრე იყვის!“.

„სურათი ფშაქლის ცხოვრებიდან“, 1881 წ.

+ + +

... ბველად, ბველისბველად, როგორც ყველამ ვიცით,
კაცობრიობა განადირებული სცხოვრებდა... იმ დროის კაცი
თავისუფრის კაცის სორცს დაუსარავად შეექცეოდა. მაჭმის
ნება იმასა ჰქონდა, ვინც ვის მოურეოდა; ბველელი თავის
მსხვერპლს კაცს სულ წინ-წინ გულს ამოარიდებდა და მას-
ჭამდა, რა არის, ერთიორად გულადი გავსდევო თვალესაც
სედ დააყოლებდა, იქნება, ერთიორად შორს დავინახოვო.
ესლაც თუმც ეს ჩვეულება არის, მაგრამ სსვა სასით მოქმე-
დობს: გულს იმიტომ ამოვარიდებთ სოლმე ერთიშეორეს ამ
მეცხრამეტე საუკუნეში, რომ იგი გული სამავენებლოდ მიგვაჩი-
ნია ჩვენის მშვიდობიანობის და მყუდროებისთვის; თვალესაც
დავთხრიოთ სოლმე კაცნი ერთმანერთს, მაგრამ საჭმელად კი
არა, არამედ იმიტომ რომ ერთმა მეორე დაეაბრძაოთ, -
სსვისი სიბრძავე გვიყვარს.

„გოი“, 1886 წ.

+ + +

... „საკვირველია, რომ ჯიში არ გასწირავს კაცსა“ ...

„მოგონება“, 1888 წ.

+ + +

... იქნება სოფელში ყველა ერთმანეთის მტერი და მოშურნე იყოს, მაგრამ სოფელს კი, მთელს სოფელს ცალკე თავის თავისათვის კარი უნდა. ტყუილად კი არა სვამენ გლეხნი მალაღობის „სორტის სადღეგრძელოს და ამბობენ: „ღმერთო, შენ გააძლიერე ქვეყნიერება, ქვეყნის წყალობით ჩვენი სოფელია!“

თუ ვინმემ სოფლისთვის საშაუნეო საქმე ჩაიდინა, ან სატყუა დახარჯა, მაშინ მძლავრი სმა გაისმის: „ეგ არ მოსერსდება, შეიღოსან, არ იქნება, არა, სოფელი დაიღუპება!“

თუ დაშნაშავე სოფლის წინაშე ხელშესაველია, მაშინ სოფელი ჯოხს ებებს დაშნაშავის გასაწურთნავად, და თუ არა, ქედს მოიგლეჯს და ჩივის: „ნუ დაგვღუპავთ, ბატონო; თქვენის ცოლ-შვილის სადღეგრძელოდ, შეიბრალეთ ჩვენი საწყალო თავი.“

თუ რომელიმე სოფლის მოხელე, მამასახლისი იქნება თუ სუღია, „საყულოში იწვევს“, სოფელი უწყრება: „ბატონყმობა დიდი ხანია გადავარდა, შენ გინდა ისევ დაიბრუნო!? ჩუმი დაყუნებული ხარ, თუ ჭკვიანად არ იქნები, შეველა მაქვს, მალე გადავყენო სოფელი დუშა, ნელ-ნელა მოთაღე, შეიღოსან, ის გარჩვენინან. შენ სოფელს გინდა გაუშლავდე? ეჰე, დიდი ძალა აქვს სოფელსა; თუ მოინდობა, მალე ყირაზე გადაგატარებს!“

ღიაღ, უყვარს სოფელს თავი და უფრთხილდება კიდევ თავის თავს ბევრით მეტად, ვიდრე ცალკე წევრნი სოფლისანი ერთმანეთს.

„ჩვენი სოფელი“, 1889 წ.

+ + +

... განა ყველა, რაც სმელთა,
კაცისგან საწუნარია? |
ათასს ცოცხალსა ბერჯეულა
ათჯერ სჯობს ერთი მკვდარია.

ვაჟ, რა მნელთა, კვდებოდეს,
იყარებოდეს სახელი!

„სმელი წიგნი“, 1888-1889 წწ.

+ + +

... „ყველანი თავის ჭირსა სტორით...
... „ქუდი კაცს ნამუსისათვის მხურავს, განა მარტო
სიცხე-სიცივისათვის?

„დავო“, 1889 წ.

+ + +

... ან კი რას ეამბობ? ლეშითა
განა გაძლება სეავია!
და თუ გაძლება, დარჩება,
დღეც დადგება შავია.

მუდამ არ მოგეშველება
სხვისი ფარი და სმალთა.
იფიქრე საბოლოოდა,
თუ რა მოგელის სვალთა.
ვა, თუ დაგადგეს გულსედა
ეგ გამოსრული მუალთა!..

„ერთგული მკობარი“, 1890 წ.

+ + +

... „კაცსავით ბოროტი, შეებრალელები არც ერთი სულიერი არ იქნებაო; კაცს დიდი მადლიც შეუძლიან და მადლიან დიდი ცოდვათაო“, - იტყოდა სოლმე მამაჩემი...

„სოლრამ მიჰყავდა“, 1892 წ.

+ + +

მრავალგვარია სოფელი, მისი მდებარეობა, მცხოვრებთა სწეს-სასაიათი. ერთი სასოგადო თვისება სოფლებს ისა აქვს, რომ აქა ჰბუდობს უმეტრეობა, დათარეშობს ცრუმორწმუნეობის გუნდი, აქა მეფობს უსრუნველობა, თუმცა კეთილი მცხოვრებია, სიძარითლით რომ ვსთქვა, სოფელსაც უყვარს და გრძნობა თავის დაცვისა ხელში ფარად აღუპყრია. უნივერსიტეტად სოფელს ქადაგ-მკითხავეების ქოხმასობა დაუფუძნებია, სადაც გონიერებისა და სწეობის გაკვეთილებს მცხოვრებთ უკიცნი, უმეტარნი და ბრიყუნი მამანი და დედანი უკითხავენ... უმთავრესი სოფლის მოთხოვნაა, ანუ უკეთ რომ ვსთქვათ, ერთადერთი, გაძლობაა. როცა ჰმანი სოფელს, მარტო მამინ ამუშავენს გონებას სიცოცხლის სასხარის მოსაპოვებლად, და როცა გაიძლობს კუჭს, მამინ გონებას დაამინებს, აღარა სწადიან ფიქრი, სჯა, მოსაზრება. რადა, რისთვის? თითქოს გაძლობა, როგორც შედეგი მეცადინეობისა, ფიქრისა, იმავე დროს მისესიყაა გონების აღფრთოვანებისა, „სწავლა შევიძინო“-ს სურვილის აღორძინებისა? იმითომ, რომ მარტო გაძლობა სოფლის საგანი, მარტო გაძლობაში ჰხედავს კაცის დანიშნულებას. სოფლის იდეალი ფესმოკლე და ფრთაშეკვეცილია. ამასე მეთი არ უსწავლია, ამასე მეთი არავისგან არ გაუგონია. ან კი გაძლობას რა სწავლა უნდა. დედის შუცლიდამვე თანა ჰყვება ყველა სულიერს. განა მარ-

ტო ადამიანს! მოკლედ რომ ესთქვა, მოსანათლავია სულახ-
ლად სოფლის გონება და მონათულით კი მაშინ მოინათლება,
როცა სოფელს აწრი ესტუმრება, სხვა აწრი, გარდა გაძლო-
მისა და ისიც ისეთს პატრვისცემას მოიპოვებს, ისეთს ესტი-
ბარს გაიკეთებს, როგორიც პირველსა აქვს გაკეთებული.

... სოფელს მოსწონს ყველაზე მეტად კარგი წლის მო-
სავალი. კაცად ის მოსწონს, ვინც იმას პატრუსა სცემს, ვინც
იმას არ აწუხებს, არა სძარცვავს. თუ ართმევ თავისს კუთ-
ვნილსა და საკეთილად მსმარობ, სოფელს არ დაეწუნები.
თითონ რომ ღოთია სოფელი, რატომ ღოთი კაცი არ მოს-
წონს? არ მოსწონს და მოდი, მოაწონე ძალად, კაცია და
გუნება. არა უშავს რა, ამ უღოღიუობისათვის სოფელი ნუ
დაგვეწუნება, რა უფოთ, წესია და კანონი: კაცი თავის თვალში
ბელს ვერა ჰგრიძნობს და სხვისაში კი ბეწვსაც მხედავს.

მაშ, მათე მღვდელი რადღა მოსწონს სოფელს? იმიტომ,
რომ ყოველს კვირა-უქმეს სწირავს და ქადაგებასაც უტყ-
ვის, ხალხს გუნებაზე აყენებს, სოფლის ფიქრი მოძრაობაში
მოჰყავს. კარგად უწყის მაშა მათე, რომ თუ მარტო სორცი-
სათვის ისრუნა კაცმა, სული დაჰკნება და, თუ სული დაჰკნა,
მაშინ ლეშიც გაიხრწნება. უწყის მღვდელმა, რომ თითონ
მწყემსია და სოფელი სამწყესო, თუ არ მოუარა, არ უდარაჯა
სოფლის სულსა და გულს, დაიღუპება, მეელი წარიტა-
ცებს. კიდევ რად მოსწონს მათე მღვდელი სოფელს? იმიტომ
მოსწონს, რომ შებრალება იცის, მუდამ იმაზე კი არ არის
დამდგარი, რაც შეიძლება მეტი მოვსვეჭო და მოვსვეტოვო
არამედ გრიძნობს, ბერავსაც შებრალება უნდაო.

... სოფელს ცოტა მისეში ეყოფა კაცის შესაძლებლად,
მით უმეტეს - ეკლესიის მოსამსახურისა...

... ბელს დროში სოფლის ჰკვიანი კაცი სხვა იყო და
ესლანდელი ჰკვიანი სხვაა. წინად იმას ბევრი საქველმოქ-

მედო საქმე ებარა. სოფლის მოკეთისა და მტრის დახვედრა, სოფლის შინაური საქმეების წარმოება იმას ებარა და აწარმოებდა კიდევ სოფლისავე სასარგებლოდ. „სოფელი ვინა და ერთი კაციო, იმიტომ ამბობდენ ბუელები, მაგრამ მაშინაც ბრძად როდი ემორჩილებოდა ჭკვიანს კაცს სოფელი? არა, სოფელი ჰხედავდა ჭკვიანის კაცის მოქმედებაში თავის სარფა-სარგებლობას, აგრეთვე იმის რჩევაში, და იმიტომ მისდევდა იმას კვალდაკვალ, პატივს იმიტომ სცემდა, უეს-სედ წამოედგებოდა, როცა ჭკვიანი სოფლის ყრილობაში გაჩნდებოდა ყავარჯენს დაბჯენილი. იგი წაშალი იყო სოფლისა და, როგორც სნეულს ალაღებს და აიშედოვნებს წაშალი, ისე სოფელს ამლეუდა იმედს ჭკვიანის კაცის ყოლა. ჭკვიანია, მაგან იცის ჩუენი აუი და კარგიო, ავს არ შოინდომებს სოფლისათვისაო. მარტო ენით როდი იყო ჭკვიანი კაცი სოფლისათვის სასარგებლო, არამედ თავის მარჯვენითა და ოულითაც; იმას ძლიერი მარჯვენა ჰქონდა ლაშქრობის დროს და მშრომელი - მშვიდობიანობაში... ობოლი და ქერივ-ოხერი იმის მარჯვენა ბუბუთი იკვებებოდენ; იმას ოჯახიშვილს ეძახდენ, იმას „კაცი ერქვა სახელად. აი კაცი ის არისო, - ამბობდა სოფელი...

„სოფლის სურათები“, 1891-1893 წწ.

+ + +

... ერთი გამაძლარი სეავი კლდის თავსე იჯდა. სიმაძლირით ძლივსლა ქმინავდა, მაგრამ თვალებს უფრო მამაცად ატრიალებდა და სულსაზრბად დასწირებოდა უფსკრულში ლუშის გროვას. - ხა, ხა, ხა! - სთქვა მან სიცილით ბოლოს, - უყურე, აბა, უყურე იმ ბრიყვს, იმ საცოდავს, იმ მატლს, იმ ბეჩავს! ნეტავი ერთი ლუკმა მაინც გამოვიდოდეს

და შერე ეთქვა ჩემსე აუგი სიტყვა, შერე დავებრახე. ღმერთმა შემარცხვინოს, სასწორსე აგვწონეთ, მშაო, თუ ორი ათასი ბულბული არ ავიწონო. ჰაერში რომ შევინავარდებ, გაშლი განსე მხრებს, ათასი ვერსიდამაც კი დამინახავს ადამიანის თვალი და იმ მლივს, თუ თავს არ წაადგე ვერც კი დანახავ თვალით; მორინავი არავის უნახავს, თურმე ჯაგებში, ბარდებში მკრება და რაღაცას ქღურტულებს და ამისთვის აქებენ. ქღურტულებს თურმე მძინარა, თვალუბდასუჭული. ჩემი თვალუბის ტოლა არც კი არის, რომლებიც არადროს არ მესუჭება და მუდამ მსად მიჭირავს საჭმლისა და მძოვრისკენ. ის კი ქღურტულებს და ქღურტულებს, საჭმელ-სასმელი არც კი აგონდება და თანაც ჩემს წყევლა-კრულვას დასძახის არეზარეს...

— „ყრანტ, ყრანტ!“ — მოისმოდა. სვავისკენ მოსუ-
ირნობდა შავი ყორანი. ჯერ გაეთამაშ-გამოეთამაშა გულ-
სვიადად მჯდომარე სვავს, ფრთაც გაუტყლაშუნა ფრთასე,
უნდოდა სესე წამოეგდო, მაგრამ სიმაძღრით დამძიმებული
სვავი რომ ვერ დასძრა ადგილიდან, მის გვერდით შორიას-
ლო დაეშვა და ჩამოჯდა კლდესე.

— ყორანავ, ყორანავ! — მიუბრუნდა სვავი ყორანს და
მედიდურის კილოთი დაუწყო კითხვა: — როგორაო? რას მი-
ამბობდი იმ დღეს ბულბულსე, ლამაზად მღეროდაო? ნეტავი
მეც ბულბულად მაქციაო?! უჭკუოვ, უტკინოვ!

— ჰო, იმასეე გიამბობ, რაც მიაშბია შენტვის: მისი მღერა
არ დამავიწყდება ჩემს სიცოცხლეში, და არ დაიჯერებ, მისი
სიმღერის გაგონება აგერ იმ ღმრის გროვასაც კი შირჩევნია.

— აბა როგორ იყო, როგორ? მიაშბე! — დაეკითხა კვლავ
სვავი.

— მშენივრად გალობდა, მშენივრად! რამდენჯერ გავ-
მძლარეარი ღმრით, სსკადასხვა ცხოვლისა თუ ფრინელის

სორცით, ჩემს საცოცხლეში ისეთი სიამოვნების წამი არ გამოძვლია; მაშინ კი, როცა ბუღბუღის მღერას ვუგდებ-დი ყურს, ჩემმა გულმა ფეთქა დაიწყო, მისი მგარა-მგური, სმურობა თითონ მევე კარგად მესმოდა. მთელი ღამე არ დამდგარა, არ დაუსვენია. მთელი ჯალა იყო და ის.

... აი თურმე რასა მღერის ბუღბუღი: „ამოდით ყვა-ვილნო, შვენიერნო, ტურუანო, დედაშიწის ანგელოზნო, თქვენ დაგედევით მტლედ, თქვენ გენაცვალეთ. უთქვენოდ ღმერთმა ნუ მომცეს ერთის დღის საცოცხლე, თქვენა ხართ, თქვენა, ჩემი საცოცხლე. ტყუო, დედაშიწის გვირგვინო, შედამაც ისარე ფო-თოლით და ნაყოფით, შედამ მწვანობდე, შედამ ჭლალობდე და მე, საბრალო შენი მგოსანი, გიბღურდე, ვაქებ-ვადიდებდე შენს შვენებას, შენს შემოქმედს. უმანკობა შენი ნუმც შიბღალეობა რა-იმე ცოდვით, რომ არ მატყრო მწარედ, გული არ დამიდაგო!

წყარონო, წმინდად, ანკარად მდინარნო! რძედ გადენსთ ბუნება, რათა ყველა ცხოველს მოუკლათ წყურვილი, დასაჯ-კნობ-გასასმობად გამჟღავნებულნი მტენარენი მორწყოთ, გაასა-როთ, გაანედლოთ, თავი მაღლა ააღებინოთ; ნუ დაივიწყებთ, თქვენი ჭირიშე, უკანასკნელ მატლს, უკანასკნელ ჭიას, რადგან იმასაც საცოცხლე სწყურია. ნურც დაიპრიტებით: იდინეთ, იწანწყარეთ. თქვენ რომ გხედავთ, ჩემს გულში წმინდა გრძნო-ბა და დიადი საყვარული თქვენსავითა წანწყარებს. უფალო, ღმერთო, აკურთხე წყარონი, აკურთხე ყვავილნი, დამილოცე ტყე, თქვენს მაღლს და დიდებას ვეთაყვანე!

მსუო, ყოველის არსის ნუგეშო, გაათბე, გაასარე ყველა შენის მაღლიანის სსივით, სოლო ნუ დასწევ, ნუ დაჰგვა-ლაუ, ნუ გააფუჭებ კაცის და ბუნების მარჯვენის ამბეს; შენ, ნიაჲო ციური, მოეშველე მსეს, ერთად შესავდით და თესეთ მაღლი ქვეყანაზე! ძალნო ბუნებისანო, მოგროვდით ჩემთან, მოისმინეთ შედარა ჩემი: აგერ სოფლები, აგერ ქოხები, იქვე

ობლები, უბადრუკნი, ბეჩავნი ტარიან. მიეშველეთ, მტრადი გააცინეთ, მშიერი გააძლეთ, თქვენს ძალასა და ძაღლსა!.. ახ, საბრალონი! რამდენი ტარიის, რამდენი ოხრავს და იმათი ცრემლი კი ჩემს გულში სღვასავითა გუბდება, მე სულს მი-სუთავს, საცოცხლეს მიწამლავს.

„რამდენი მწყეშაი ტარიის და იმათ სარჩოს ითრევენ სვავ-ნი და ყორანნი, უშგავსნი, უბადლო, უკეთურნი ფრიხველნი, სსვისა ცრემლით თავის მასაზრდოვებულნი, სსვის საულავსე მოკიყინენი. მსარავს და მშხამავს იმათი მოგონება“ და სსვა და სსვა.

— რაო? სვავნი და ყორანნიო? — სთქვა სვავმა მრისხა-ნედ: — იმისმა მსუმ, სვავი და ყორანი იმის ცალი და ანათალი არიან, იმასავით მარტო ქღურტულებენ და ვერ სიაშოვნებენ ამ წუთისოულის სიაშოვნებით. რა ღმერთი გაგიწყრა, რომ მაშინვე არ გადაუსტი და თავი არ გაუჩიქვე იმ წუნს, იმ უბადრუკს, იმას! იმდენს ვალაპარაკებდი განა ჩემს თავსე, მე რომ იქა ყუოილიყავი?! არაში არ იქნებოდა მაშინ ჩემი საცოცხლე ჩემს თავსე, თუ მაშინვე არ გავგლეჯდი შუასე?

— ეგრე პირდაპირ რომ ეთქვა მშრალის სიტყვით, მეც ბარემ იმას ვუსაძღი, მაგრამ ისე ლამაზად, მოხდენით აშბობ-და, რომ გავშეშდი, კლანჭები სის ტოტსე მიმეწება, ნისყარტი გამიშეშდა, დამაშონა, დამაუძღურა. დარწმუნებული ვარ, შენ რომ ყუოილიყავი ჩემს ალაგას, სმას ვერ ამოიღებდი, კრინ-ტსაც ვერ დასბრავდი. გავგლეჯდი კი არა, დღეს საღამოსაც იქვე უნდა წავიდე და კიდევ მოვისმინო ბუღბუღის მღერა და, თუ გნებავს, შენც წამობრძანდი. შენ ამოიყარე იმისი ჯაჯრი. ადვილია მისი მოკვლა, მისი დაჭერა. თვალდასუტული გა-ლობს შედამ; დილით მე თითონაც ვნახე, თვალები ეხუტა და ისე მოთქვამდა.

— მე წამოვალ, — სთქვა სვავმა, — და ავ დღესაც დავა-

წევ, გაჩვენებ იმის სვირს.

... ცოტა ხანში გაიარა და ჯერ თითქოს კენესასავით რაღაცა სმა შემოესმათ.

– აგერ, აგერ, დაიწყო, დაიწყო! – სთქვა გახარებულმა ყორანმა, – დაუგდე ყური, ის არის, ისა, გალობს, დაიწყო, აბა ახლა შენ იცი, როგორ ამოიყრი ჯავრს!

კენესას წერიალი მოჰყვა ჯერ ნელა, ნელა, დინჯად და ბოლოს ამდლდა სმა ღვთიური.

სვავმა თავი აიღო და თვალეზი გაახილა. გაიშჳნა. შუ-აღამეშ მოატანა. ბულბული გალობდა და სვავიც „ოჰ, ოჰ, ოჰ, – იმასდა, – მართლაც, მართლაც გულსა ჰკოდაეს, ყორანო!..

გათენდა, შეეყარა ბინდი ნათელს, ყორანი მიაშტერდა სვავს და შენიშნა, რომ წუწიანს თვალეზზე ორი ცრემლი მოჰქრობოდა, დაღვრემილიყო.

– აბა, ბიძიავ, რას აპირობ, მოჰკალი, თუ შეგიძლიან, რას გარინდებულსარი, გაჩუმებულსარი? – უთხრა თავმომწონედ ყორანმა.

– უიქრეზში წავედი, უიქრეზმა გამიტაცეს. აღარი შინდა დანაპირეზი.

– მე სომ გითხარი, ვერაფერს გაუბედავ-შეთქი. სომ გახსოვს?

– მახსოვს და არც გიტყუენია, – სთქვა სვავმა ამოოხვრით.

შუადღე იქნებოდა, რომ სვავი და ყორანი დიდს სევში ისხდენ გვერდის-გვერდ და ლეშა წიწენიდენ...

„სვავი“, 1896 წ.

პუბლიცისტური წერილებიდან

+ + +

კაცს რომ ფიქრი არა ჰქონდეს, შენი მტერი, რომ კაცის ყოფნა იქნებოდა წუთისოველში: მაშინ სომ ვეღარც ენა იენავენდა და დაშენჯდებოდა მთელი კაცობრიობა. სამართლით რომ ესტყვით, ენა უფრო ცოდვიანია ფიქრსე; ფიქრს რა ცოდვა აქვს, მანამ საქმედ არ გადიქცევა? არაფერი. შემწყდრული ერთს ბელის კოლოფში, ფიქრი ფიქრობს თავისთვის, ჩუმად. კაცის ფიქრი, რასაკვირველია, კონწინობს, რალაც კოშკებს აშენებს, შემრე ისევ არღვევს, მაგრამ არც ასაშენებელი მასალის ჩქაში-ჩქეში ისმის შენების დროს და არც დარღვევის ჩხრიალ-გრიალი. რადგანაც ენა მყვარალაა, კიდევ იმიტომ არის იმის ყვირილის სამსღვრად გაღავენები გაკეთებული: ამას იქით ნუ გადაბოტებ, ენავ, თორემ „დაშავდებისო“. ფიქრისთვის კი ჯერ მიჯნები არავის დაუნიშნავს: ის თავის საქმეს ჩუმ-ჩუმად აკეთებს... შე კი ღმერთმა დაშიხსნას და სოგის თავში ეს ფიქრი ხანდახან კვამლად გადიქცევა; ამ კვამლს ოცნებას ვეძახით. თქვენს მტერს, რაც ეს კვამლი იმას, ვის თავშიაც ასტყდება, ავარდება, საქმეს დაჰმართებს: თვალებს უბრმავენს, ყურებში ბაშბას უცობს...

... ფიქრიანი და მოსასრებიანი კაციც ძლიერ უფროსის ოცნებას, - უფროსის იმიტომ, რომ ოცნება - ჯერ ერთი, ტვინს უღაყებს კაცსა და მეორე - საქმეს აცდენს. ფიქრიანი კაცი მხოლოდ ფიქრობს და მაგრადაცა ფიქრობს. რას ფიქრობს? - ჰმ!.. განა ცოტა რამ არის საუფიქრებელი ქვეყანაზე! ნაბიჯს ვერ გადასდგამ, რომ ფიქრი არ იყოს საჭირო. ფიქრიანი კაცი სწორედ ასე იქცევა. რა ქნას: ჰმ-დავს, რომ მწერიც კი, რომელსაც ბუნებამ დაატყო ტანსე

თავი და თავსე თვალები, თავის შესახება ფიქრობს. მოდი და შენ, ადამიანი, გაჩენილი, დაბადებული მეუღელ - ნუ იფიქრებ. სირცხვილიც იქნება! დიად, ფიქრიანი, მოსასწრებიანი ადამიანი ყველაფერსე ფიქრობს, რაც კი რამ ცხოვრებაში სდება: არაფრისათვის არც თვალებს, არც გონებას არ სოგავს, ოღონდ კი სიშართლე, სინამდვილე შეიტყოს, თავისა და ქვეყნის სასარგებლო რამ გაიგოს; ეძიებს მისეის, უკვირდება რა შედეგს. გაღარიბდა ფიქრიანი კაცი. გაიგებს, რადაც გაღარიბდა. გამდიდრდა, - ამის მისეიც ესმის. სოფელს უყვარს ფიქრიანი კაცი, - ესმის რადაც უყვარს იგი სოფელს და ამიტომ უფრთხილდება თავის ფიქრს - არ დაკვარგო, არ გავასუსტო ჩემის გონების ძაფები, თორემ პატეისცემას დაკვარგავ, ესტიბარი გაშიტყდებაო...

... ფიქრიანი კაცი არადროს უსაქმოდ არ დადგება: პურის ჭამის დროსაც კი საქმეს აკეთებს: ისეთს რასმე იფიქრებს, რომ უეჭველად, თუ საქმედ აქცია, გამოდგება და ან კი რას არ აქცევს იგი გამოსადეგს ფიქრს საქმედ. მალე, მაღიან მალე სჭამს პურს მადიანად და ჰყიდებს საქმეს ხელს მადლიანად. ცოცხალი, მეტად ცოცხალი კაცი სასიამოვნო სანახავია, ფიქრიანის კაცის საქმის კეთება, იმის საუბარი, იმისი სიარული, ყველაფერი და თუ მათქმევინებთ - ძილიც. ფიქრიანს რომ სძინავს და ჰნახოთ, მაშინვე ეტყობა, რომ დაღლილს დასძინებია, თვალს ატყუებს და თუ ადგა, მადლიანად ადგება, მადლიანად მოიქცევს მარჯვენას; იგი არა ჰგავს იმ უფიქრებელს ადამიანს, სიუხისლის დროსაც რომ სძინავს...

... იმაზე მეტი სასჯელი არა მიერგება რა ფიქრიანს, როგორც ერთს ჰერს-ქვემ ყოფნა უფიქრელ-უსრუნველთან. მისი სიუხისლეც აწუხებს და ძილი სომ შეაძრწუნებს! დიდხანს ყელში ბრანმოჩეული ყურს უგდება იგი უფიქრელის

სერივნას; რამდენჯერმე კიდევ ჩასძახებს: „რა არი, რა ამბა-
ვია, კაცო! ძილი შეიძლება და მაგეთი? თუ გაგონა - სომ
რა კარგი, თუ არა და წიხლსაც ღამასად ჩაასვლეს, რათა
აღესილნეს მისნი მკედარნი და ზარმაცნი თვალნი და სდუმ-
დეს სმა მისი უტეპური. უფიქრელს, ცოტა არ იყოს, კიდევ
ეჯავრება ფიქრიანი; ეჯავრება, რადგანაც იმათი ბუნება ერ-
თმანეთს არ ეტეება, არ ეთანხმება.

„ფიქრიანი“, 1881 წ.

+ + +

... ჩვენს ცხოვრებაში სხვა სოღერაცა ბუდობს, უე-
რო სასტიკი, უფრო მკვნებელი. ნეტავი ერთ დღეს მაინც ამ
მეორე სოღერამ ისე აყაყანოს ხალხი, როგორც ეს ბაცი-
ლა - ბაქტერიების დედა აყაყანებს ქვეყანას ამ სამი-ოთხი
თვის განმავლობაში. ერთის მხრით რომ იფიქროს კაცმა,
იმას დაასკვნის, რომ აღბად სხვა არაფერი არა უჭირს რა
ჩვენს ხალხს, ჩვენს ქვეყანას და იმიტომ არავინა ყაყანებს,
არავინ რას ამბობს, მაგრამ ამგვარი ფიქრი ტყუილი ფიქ-
რი გამოდგება. მამ სხვა სოღერა არა ბუდობს ჩვენში და არ
გვმუსრავს?!

აბა გადავავლოთ ჩვენს მხარეს თვალი, აბა კარგად და-
უკვირდეთ ჩვენს გარემოებას, ჩვენს წამსდარს საქმეს, თუ
მართლა უარესის სოღერით არ ვიყოთ ავად. ამ სოღერას
ვერ ვუპოვნეთ ვერსაიდან წამალი, იმაზედ არც სისუუთავე
სჭირს, არც ღესინუექცია. აბა სოღერა, ნამდვილი სოღერა
ეს გასლავსთ. ეს ისეთი სოღერაა, რომ განა ორი ათასში
ათასს მოჰკლავს და ათასი გადარჩება? ანა, ყველას იმს-
ხერაბლებს, მთელს ერს მუსრს გაავლებს. რატომ ამ სო-
ღერაზედ არა ყაყანებს, არა ჰლაღადებს ჩვენი ქვეყანა, ჩვენი

მომხე? იქნება ის სოლერა არსად არსებობდეს და მე შეჩვენებოდეს მარტო?

არა, არსებობს, მაგრამ იმდენი ვერა ჩხედავს იმას, ამ „ბაცილების“ დედას, და იმდენი სმაურობა, ქრიაშული იმიტომ არც ისმის ამ მეორე ჯურის სოლერასად.

ათასი უსამართლოდ დანაგრული დღევანდელ ჩვენის ცხოვრების გარემოებათაგან, იგივე სოლერის მსხვერპლი, მისგან მოკლული არ არის?

მოვიგონოთ ასიათასობით უმეცარი, უსწავლელნი, უბირნი, ცხოვრებას რომ ეთრევიანებიან, სცხოვრობენ მსოლოდ იმიტომ, რომ ათენ-აღაშონ, იგივე სოლერისაგან მოკლულნი არ არის?!...

... ამ წინაშედ ჩემის მეგობრის წერილი მომივიდა. სოლერა ჩვენც გვესტუმრაო, მწერდა, იქნება მეც მიმსხვერპლობს და ეს ჩემი წერილი უკანასკნელიდა იყო. სიკვდილი სიკვდილიაო, მაგრამ რად უნდა მოვკვდე ისე, რომ ჯერ არაფერი გამოვეთვია, ჩემის ქვეყნისათვის არაფერი მირგიაო. ამ სიტყვებმა დამაფიქრა. მართლაც, ესეც ერთი უმადურობა უნდა იყოს წუთისოულისა; გაისტუმროს ისეთები, ვისაც რამ შეუძლიან არგოს ქვეყანას, ვისაც გული ერთიორად სტკივა სიკვდილის დღეს, კვდები და კი არაფერი გამოვეთვიაო, არაფერს კეთილად მოსაგონებელს არა ვსტოვებ წუთისოუელშიო. სიკვდილი სომ სიკვდილია, და ამ ფიქრის გამო, სიკვდილს მეორე სიკვდილიც სედ ერთვის.

დღეს შევითყუე, რომ ჩემი მეგობარი სოლერას გადარჩენია, არც ტყეში გაქცეულა დასამალად, როგორც სხვები გარბოდნენ თხებივით, და კნასოთ ერთი, რა საქმეს დაიწყობს ქვეყნის სასარგებლოდ. თუ მართლა გააკეთა რამ, ნეტავი ჩემს ორსავ თვალებს და, თუ ტყუილი აღთქმა გამოდგა, მაშინ ჰარველი მე ვიტყვი, ნეტავი სოლერას გადაეტანე, რა-

კი მაგისტან უკეთური გამოხვიდოდი-მეტყი. მაშინ აშვარად
დავრწმუნდები, რომ ჩემს მეგობარს მარტო ქვეყნის მოტყუება
სდებია გულში და „უკანასკნელად იმიტომ მწერდა წერილს,
რა არის, ეს წერილი, თუ ვინიცობაა ჩემს მეგობარს სოღერა
შეიწირავდა, მე გასეთში გამოძეკვეყნებინა: აი, რასა მწერდა
ესა და ეს, რა წადილი ჰქონდა გულში და რა საქმე გვიყო ამ
წყველ-შეჩვენებულმა სოღერამ, რა კაცი დაგვკაცლოვო. სხვა
ან კი რა მეტყებოდა? ! ესეც სასულია, მაგრამ წუთისო-
ლისათვის მოპარული, დაუშასხურებელი, არაში სასული!!...

„უიქრები“ (სოღერის გამო), 1892 წ.

+ + +

...ეს კი არასოდეს არ უნდა დავივიწყოთ, რომ თუ ადამი-
ანი თავის ცხოვრების აკვარგის მისთვის არ ეძებს, საკეთილოს
არ ასეირებს და მავნებელს არ სპობს, ცალკე ადამიანი, ერთი
ღერი კაციც კი ვერ წარმართავს კეთილად თავის ცხოვრე-
ბას, განაღმც ერმა შესძლოს უამისოდ. სწორედ ამ „რად-
რისთინაობის“ ბრალია ღღეს, რომ ცწყვეთ და კვრულავთ
ძლიერს, როცა სუსტს ჩაგრავეს, - როცა მდიდარი ღარიბს
ატყავებს, - როცა ერთი მეორეს ჩაგრავეს, ტკინსა სწოვეს და
ერთი ერი მეორეს და სხვადასხვა...

„უიქრები“, 1902 წ.

+ + +

გაისმა კვალად მწესარე სმა სარისა. ეს ნიშანია იმისა,
რომ ყველას გული მოიცვას მწესარებამ. როცა ადამიანი
სწესს, მაშინ მიდრეკილება აქვს კეთილის საქმელად, უიქ-
რთა და გრძნობათა გასაწმენდად...

... სინანული? ცოდვილთათვის არ არსებობს იგი; შავი ძალებისათვის ღმერთს არ გაუჩენია სინანული. დღეს სინანულში ჩავარდნილან მართლნი, ქვეყნის ერთგულნი, ენანებათ დღესდღეობით დაჩაგრული სიმაართლე; სწყინთ, რომ ვერ მოუპოვეს მას გამარჯვება, დღეს ესენი არიან ნამდვილნი მარხულნი, რადგან სულით მარხულობა ბევრით აღემატება ჭკუით მარხულობას...

... სოფჯერ დამარცხება გამარჯვებას სჯობია, რადგან ყველასათვის აშკარად გამოჩნდება დამარცხების მისტიკა, ყველა გაიგებს, ყველა შეიგნებს და სამერძისოდ აღარ გაიშეორებს იმ შეცდომებს და უკეთეს ბრძოლის და შრომის საშუალებას მოაპოვებინებს

გათვალისწინეთ ყველამ თვითმული თავისი სიტყვა, გადაღებული ნაბიჯი, ასწონ-დასწონეთ. უვარგისი დაიწუნეთ საჯაროდ, ნუ შეგრცხვებათ. სირცხვილი და ცოდვა ის არის, როცა ადამიანი ჭრისა ჰმალავს. გამოშელავნება თავის შეცდომისა და ცოდვებისა იგივე გმირობაა. სოლო ნუ შეინანებთ ნურავინ დახოცილ ნათესავთ, მით უმეტეს საქვეყნოდ. უმსხვერპლოდ არსად რა გაკეთებულა, არც გაკეთდება, ნუ შეინანებთ დანგრეულს და გადამწყარს სახლ-კარს, რადგან სინანულით არც მკვდრები აღსდგებიან და არც სახლი და კარი განახლდება...

ღმერთმა დაგიუაროთ, ამას ამბობდეთ: ჩემთვის ჭკვიანად რომ ვყოფილიყავ, სომ არც ეს უბედურება დამემართებოდაო. ეს მადლისა მატლად ქცევა გამოვა, - მადლში ცოდვის შერევა, მისი გაბათილება. რა დაგვრჩენია ბოლოს? რა ვსთქვათ? რა ვიუიქროთ?...

„ღღ-მარხვა“, 1906 წ.

+ + +

... ყოველი საქვეყნო მოღვაწე, ყოველი ქვეყნისთვის თავდადებული ადამიანი ყოფილა და არის გასაუხულის შესაფასებელი სულით. მხოლოდ მათ განუცდიათ გასაუხულის სულითა. პატარა, ვიწრო გრძნობისა და ტკინის ადამიანი, თუ იგი მდიდარია, თავს ბედნიერად ჰრაცხს, რადგან ყოველგვარ მოთხოვნილებას ცხოველურს, ფიზიკურს იმეყოფილებს; შეიძლება ფიქრობდეს, მე განვიცდი გასაუხულს სულითა, მაგრამ დიდად მოტყუებული იქნება, რადგან ამგვარი ადამიანი მხოლოდ გამანადგურებელია იმისა, რაც გასაუხულის შემოქმედების წყალობით მიგვიღია ადამიანებს. იგი სიციცხლეს, როგორც მთელს, არაფერს ჰმატებს, მხოლოდ დაკლებით აკლებს...

„საგაუხულო ფიქრები“, 1915 წ.

+ + +

... კაცს სასოგადოების თვალში ორი თვისება ჰქვია პატივსაცემლად: გონებრივი განვითარება და პატიოსნება...

„სოფ. თანთი“, ივნისის 14, 1885 წ.

„გოყვარდეთ,
კაცნო,
ერთმანერთი!“

+ + +

„გამარჯვებაო“ რამდენჯერმე კუთხარი დიდს, სასარეულ კლდეს, მაგრამ ყური არ მიგდო, იდგა თავისთვის დინჯად, ყურსაც არ იბღერტდა, თითქოს ბუსიც არ აჭურენოდეს.

- სომ არ დაგეპინა, შავ-კლდო, ბოღმა-ნადკელით შედედებულო, უბედურო, უდაბურო, გულდრძეუო! - გაუშე-ორე კვალად, - კაცი ვარ, საღაშს გაძლეე, რატომ ბოდიშს არ ისდი?..

- ბოდიში? - სთქვა კლდემ და შუბლშეკრულმა გადმოშედა მღლიდან, - რას ეძახით კაცნი ბოდიშს?.. ჰო, ვიცი, ვიცი... ერთმანეთს სულ მუდამ დღე გამარჯვებას ეუბნებით ენით, სოლო საქმით ერთურობის დაღუპვასე სდგესართ. კლდე იმით არის კლდე, რომ ენას არ ალაკლაკებს წაღმა-უკუღმა. როგორ გაგესარდებოდა, როგორ მადლობელი იქნებოდი, როგორ ქება-დიდებათ მომისსენებდი, შენს „გამარჯვებასე“ გაგიმარჯოს, შენ გენაცვალე, შენი ჭირიში, თავს შემოგეველეო, რომ შეთქვა, არა? უშეცარო! არ გესმის, გამოუცდელი ხარ, ჯერ ბევრი რამ გაკლია, ბევრისაგან ბევრი...

- ჩვენ კაცნი ამას სრდილობას ეძახით. ბოდიშის მოხდა ვალად გეძე ადამიანის შვილთა.

- ჰმ, ჰმ, ჰმ! - გაიღიმა უგეშურად, - უსდელთ ვინ მოგცათ სდილობა?! ერთმანერთს სჯამთ, ერთმანერთსა ჰელეტო, ვითომ კლდე ბრიყვია, არ იცისო, გგონიათ? ვიცი, ყრმანო, ვიცი! დიდი ხანია აქედან დავყურებ ქვეყანას... რაც იქ სასხლი და ცრუმლი დაღვრილა და იღვრება, აქ ჩემს გულში გუბდება, აქა გროვდება. ბუნებაში ჩემსე უშნო ერ-

თი ქმნილებაც არა გგონიათ. მთას რომ უცქერით კაცნი, მე მუდამ თვალს გადამაცილებთ თავსე, რათა ჰპოვოთ რამ სსეა თვალისთვის საამური - ყვავილი, ბალახი და სსეა. უნდა გაიცნოთ ჩემი გული, უნდა ჩაიხედოთ შიგ, იქნება მაშინ აღარ გუეშნოვოთ, აღარ შეშიჯავროთ. თუ ვინმე სასოებაშისდელი, თავმოებწრებული დამადგება თავსა და ამბობს: აქედან უნდა გადავკარდე, რომ მოვრიწე ტანჯვას, მოვისპო საცოცსლეო - თვალბესწინ სასარიელს სურათს დაუუყენებ საეკდილისას, ვაგრძნობინებ - ნუო; დაიშლის - სომ კარგი, არა და - ჩემს კალთასე საეკდილს ჰპოვებს. იმის სულის დაღუვის წამი გულში ჩამეწვეთება და ტანჯვად მექცევა. დიდის ტანჯვის მტკირთველი ვარ, იმიტომ მუდამ მუნჯი, მუდამ პირქუში ვდგავარ, არ არის ჩემთვის მოსვენება, არ ვიცი, ღსონი რასა ჰქვიან. არ ვარ უმადლო. ნუ, ნუ სცოდებთ ღმერთსა, ნუ მიუიყინებთ უდაბურ-უბედურებას, ნუ დამწამებთ გულდრბულობას.

- ას, რა კარგად ღაპარაკობ; რომ ჩამოხვიდოდე სოფლად და კაცთა შორის დაიწყებდე საუბარს, რა დიდს მადლს ისამი! მერე როგორ უჭირს ქვეყანას კარგი მთქმელი, კარგი ჩამგონებელი!... კაცი კაცს არ უჯერებს, კარგსაც რომ უბნებოდეს - ესეც წესია ერთნაირი ბუნებისა, მაგრამ როცა დაინახავდენ - კლდე ღაპარაკობსო, მთლად სმენად გადაიქცეოდენ ადამიანის შვილნი; შენ შეგეძლო ანგელოსებად გარდაგექმნა კაცნი. მე მრწამს ესა: იოტის ოდნად არ ვეჭვობ, რომ წინააღმდეგი რამ მოხდეს, თუ გაძბედავ და იქაც ეგრე აუჩქარებლად, დინჯად, მოხდენით ისაუბრებს.

- კიდევ არ იცი, გამოუცდელი ხარ და იმიტომ. ძალიან ცოტახნის გამარჯვება მექნებოდა, ბოლოს ისევე ცილისწამება, მეძავობა, შური იჩენს თავს. იტყვიან: „მოჩვენებაა, კლდეს როგორ შეუძლიან ჯერ საუბარი და მერე ეგრე ჩა-

გონებით, ადამიანივითო! ეშმაკის მანქანება რამ უნდა იყოსო — და მორჩა... შერე წერაქვი, ლალუმი, ამტკრიეთ კლდე, ვისაც რად გესაჭიროებათ: ჩაყარეთ ღიბო სახლისა, ააშენეთ კედლები, დააგეთ ფილაქანი, გათალეთ საულავის ქვეები. არ იქნება ასე? იუიქრე. კარგად იუიქრე!.. ეგრე რომ არ იყოს, ეგ სწე რომ არ ვიცოდე კაცისა, დღესვე მთელი ქვეყნის თვალწინ გაუუნდი, რაც კაცობრიობას ცოდვა ჩაუდენია, რაც შეცდომა მოჰსვლია, რაც საცოდაობა დატრიალებულა დედამიწის სურგზე, მაგრამ ამო შრომა იქნება: კაცმა უნდა ეცადოს, კიდევ შეცდომა ჩადინოს, რომ შერე ინანოს, შემდეგ ისევ ეცადოს, შეცდომა გაასწოროს. ესაა მისი სიცოცხლე. დიად, დავანახებდი ყველა მის გონების, გრძნობის უსუსურობას, ამას რომ არ ვხედავდე, და შეც დავიფუშებოდი. აღარ მინდოდა მას შემდეგ სიცოცხლე, აღარც იყო ჩემი ყოვნა საჭირო. გულდამშვიდებით, ბედნიერად დავსუტავდი თვალს და მოვისვენებდი.

— ააახ! როგორ გულით მონდომებული ვარ ადგილიდან დაიძრა, გასვიდე ხალხში და იქადაგო! რა მშვენიერი სურათი დამიდგებოდა თვალწინ: აუარებელი ხალხი და მათ შუაში ჩამდგარი შენ, კლდე, ჰქადაგებდე ეგრე შედიდურად, წარბშეუსრელად, მოურიდებლად, უკრძალავად. ჩვენ, როცა კაცის სასიამოთის სიმტკიცე გვინდა გამოვსახოთ, ვაშბობთ: კლდე, სწორედ კლდეო. და ასლა ის წარმოიდგინე, თვით კლდე ესაუბრებოდეს ქვეყანას... მამ რა იქნება? ნუთუ სასწაულს არ მოახდენდი? მაგრამ არა, ჰზარობ, გეძნელება ადგილიდან დაძვრა, შეჩვეული ხარ ერთ ადგილას დგომას, არ გეხერხება განძრევა. გეშინიან, რომ გავინძრე, გავჩუჩუნდე, სულერთიანად დავიფუშებო.

— შე რას ვიტყვი ისეთს, შენც არ შეგეძლოს იმისი თქმა?

— რისა, მაგალითად?

- მხოლოდ სამი სიტყვისა: გიყვარდეთ კაცნო, ერთმანეთი! შენ გგონია, საკვირველს, ახალს რასმე გასწავლი და ან ვასწავლი ქვეყანას? სოლო ამ სიტყვებს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიუქცეს, შინა და კარში ეს სხა უნდა ისმო-დეს, პირველი მცნება ეს უნდა იყოს, დედა ამას უნდა ჩასჩი-ჩინებდეს შვილს აკვანში, ისე გაბუდმებით, რომ ეს ჩამახილი ველარა გსით ვერ ამოშალოს ადამიანის გულიდან, როგორც ჩემს მკერდსე კერაფერი ამოშლის წყალთა და სევათა ნაკვა-ლეებს. ანუ, უკეთ რომ ესთქვათ, ის პატარა ბუბტი ლეშისა, რომელსაც თქვენ გულს ემახით, იქცეს ერთ, მხოლოდ ერთ სიტყვად - გიყვარდეს. სთქვა ეს და სდუმდა...

„კლდე მხოლოდ ერთს სთქვა“, 1858 წ.

პუბლიცისტური წერილებიდან

+ + +

... სიკვარვე, სიკეთე ყველას თავისებურად ესმის სქესისა, წოდებისა, სელობისა და სხვ. მიხედვით. ხალხიც რომ ამბობს აღტაცებით, მოტრუიალე სიკვარვისა, სიკეთისა:

რა კარგია კაი კაცი,
კარგს ანდესად აგებული:
სოფელი ჰყავს მადლიერი,
სწორის გულის მოგებული.

როგორც მამაკაცს, ისე დედაკაცს უნდა, რომ კარგს ეძახდნენ. ხოლო რა არის კარგი და ან ვის ეკუთვნის ღირსეულად ეს სახელწოდება, განსაზღვრავი, გასაჩივრები და გამოსაკვლევი. უილოსოფოსებს რომ დაუგდოთ ყური, როგორც, მაგალითად, სპენსერს, ამბობენ: კარგი ის არის, რაც მისწინს მიღწევას გვიადვილებსო... ძალიან კარგი, ახლა ის ვიკითხოთ, კაი კაცი ვინდა? ვის უნდა ვეძახდეთ კარგს საერთოდ!...

...თუ სიკეთე ადამიანის პირადის სარგებლობის მიღწევით განისაზღვრება, კაი კაცი ის უნდა იყოს, ვინც თავისს პირადს ყოფა-ცხოვრებას გაიუმჯობესებს, გასჭრის და გაკვეთს თავისდა სასარგებლოდ. ნუთუ ასე უნდა გვესმოდეს სიკეთე? – არა, მე სხვაგვარად ვსჯი და ვუიქრობ. კაი ცული ბევრს საქმეს გააკეთებს, თუმც სწირად მოხდება, რომ პირი მოსტყდეს და დაეღლას, მაგრამ სხვას – ადამიანს – ბევრსა პრეებს; კაი ცხენი ბევრჯელ დაიღლება, ბევრჯელ გაიბანება ოულში, ბევრს ტანჯვასა ჰნახავს, მაგრამ მხედარს კი ბევრს

ასიაშოვნებს. სანთელიც იმითაა კარგი, რომ თვით იწვება და სხვას კი გსას უნათებს, წყვილადს აქარწყლებს, ნათელს გვყენს, უხილავს შიდაშოს ხილულადა ჰქმნის და სხვანი. ერთს სიტყვით, კარგს რასაც ვხედავთ ბუნებაში, ყოფილა თავისთვის უსარგებლო, სოლო სხვისთვის სასარგებლო, სასერიო. მაშასადამე, თვით ბუნება გვაძლევს სასოშს სიკარგისა და უკარგისობისას და ჩვენ, კაცთ, ეს არ გვესმის; თუნდაც რომ გვესმოდეს, მაინც ყურადღებით არ ვუპყრობით ამ ბუნების კანონს, მისს განაჩენს. განათლებამ ბევრი რამ ბუნებრივი უარჩყო და თავისს გემოვნებასე გადააკეთა, თავისის ასრის, მისწრაფების სასარგებლოდ გამოიყენა, სოლო უარყოფა ასრისა და გრძნობისა, რომელსედაც დაუეძნებულაა ადამიანის სიაკვარგე, დღესაქამოდე ვერ გაუბუნია. ისტორიაც კარგ კაცებად იმათ ასახელებს, ვინც ამ მხრივ ყოფილა გამოჩენილი, ვისაც სხვისთვის რამ ურგია და არა მართო თავისი თავი ჰსოვნება, თავისი ჯიბე და კუჭი.

სხვის რეება, სხვისთვის შემწეობის მიცემა ან კი რითაა დასაწუნი? ამას დაიწუნებს მხოლოდ რეგვენი კაცი და ბრიყვი სასოგადოება. თუკი ყველა სხვის შემწეობით, სხვისი შველით ვიქნებით გამსჯვალული, სხვა ჩვენთვის იქნება, სხვას ჩვენთვის ენდობება კეთილი, - ეს იგივე თავისის თავის შველა გამოდის, თუმცა სხვა უერით, სხვა წესით, რომელიც უერო დეთურია, უერო კაცობრივი, რადგან ამგვარი დამოკიდებულება ერთისა მეორესთან სპობს შერს, მტრობას კაცთა შორის. სავალალოა მხოლოდ ის მოკლენა, საბრალოა მხოლოდ მრავალთათვის თავდადებული ადამიანი, სხვებისთვის კეთილის მოძქედი, მშველელი და თითონ კი მოკლებული შველას მოყვასთაგან. არ ახალია და ძველი ეს მოკლენა მხოლოდ იქ, სადაც ბნელა, - რეგვენს, ბრიყვს სასოგადოებაში. ეს იგივე მონობაა, იგივე ბატონ-ყმობაა,

თუმცა უფრო ნაყოფიერი, ვიდრე პირველი, მაგრამ უსა-
მართლობით და უმადურობით მონათლული. სხვის რგებაზე
დამდგარი ადამიანი ბრწყინს სასოგადოებაში მუდამ სარალშია,
იგი სუარაკია ტარიგად შეწირული...

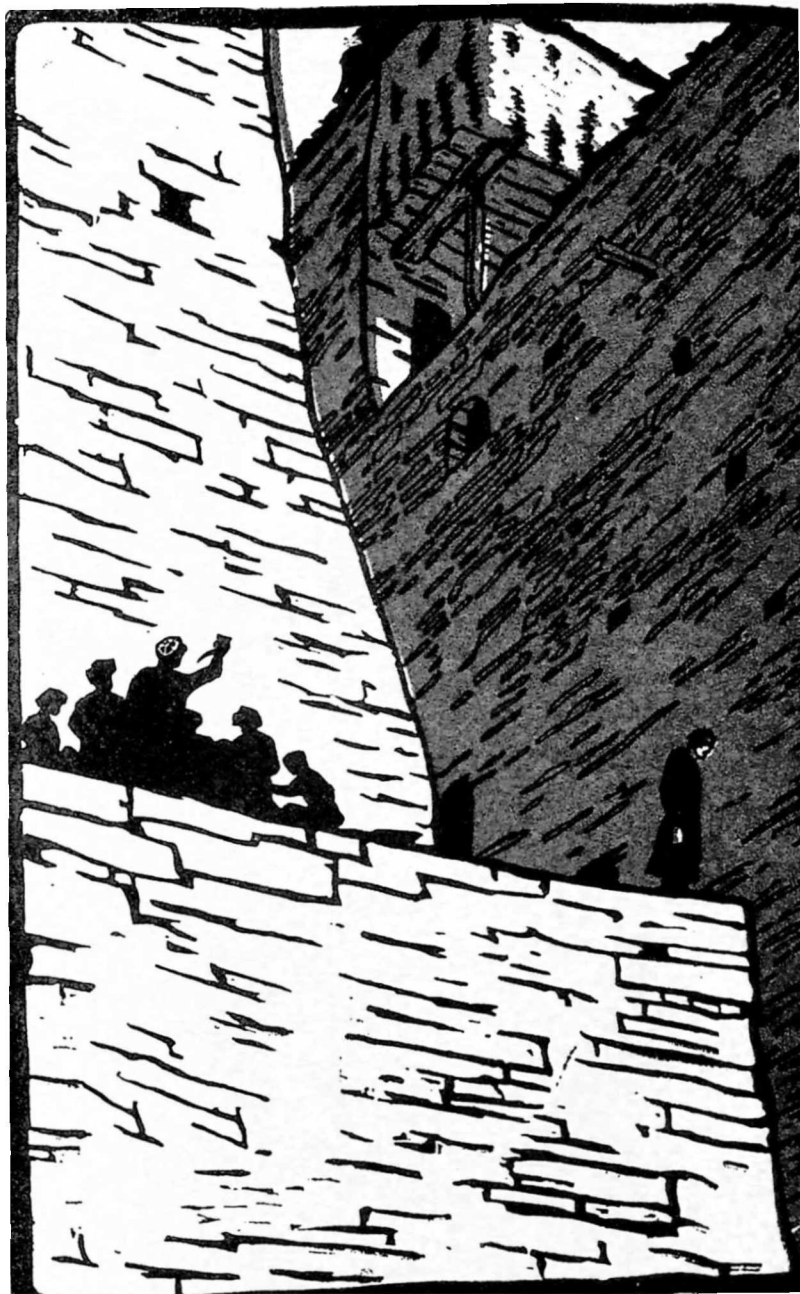
... ქვეყანასაც უყვარს კაი კაცი და ყველასაც ჰსურს
მისი თვალთ ნახვა, რომელ ერსაც უნდა ეკუთვნოდეს იგი.
ჩვენთან, მაგალითად, არაერთარი კავშირი და არაფერი ნათე-
საობა არა აქვს დევებს, ბურების სარდალს, მაგრამ ყველა-
საც გვიყვარს იგი, რადგან თავგანწირულად იბრძვის თავისი
ქვეყნის გულსათვის...

... განა მართო კაი კაცია ჩვენთვის სასიამოვნო? კაი
საქმეც კარგი რამ გახლავთ, ვინაიდან იგია ნაშრო იმავე
კარგის ადამიანისა, თორემ ცუდისა და უკეთურისაგან უკე-
თურების მეტს რას უნდა მოველოდეთ?

კოკასა შიგან რაცა სდგას,
იგივე წარმოსდინდების...

„ყოველდღიური ჟურნალი“, 1901 წ.

„მონა ვარ, მონა
ბუნების, ღონე არა
მაქვს დავისა“

ლექსებიდან

+ + +

... სევი მთას ჰმონებს, მთა - სევსა,
წყალნი - ტყეს, ტყენი - მდინარეთ,
ყვავილნი - მიწას და მიწა -
თავის აღსრდილთა მცინარეთ
და მე სოფ ყველას მონა ვარ,
პირსედ ოულ-გადამდინარედ!..

ბუნება მბრძანებელია,
იგიუ მონაა თავისა,
სოფჯერ სიუეთეს ისევებას,
სოფჯერ მენელია ავისა;
ერთუერად მტკირთველი არის
საქმის თეთრის და შავისა;
საცა პირიმსეს ახარებს,
იქვე მთხრელია სვავისა...
მაინც კი ღამასი არის,
მაინც სიტურუით ჰყვავისა!..

„ღამე მთაში“, 1890 წ.

+ + +

... რა უფროსაა ქვეყანა,
ნეტავ, მაჩვენა თვალითა:
მისი სამთარი, საუხული
წყალ-ველით, მთებით მწვანითა,
ცა, კარსკვლავებით მორთული,
დღისით - მზით, ღამე - მთვარიით...

„დუარულული კენჭა“, 1890 წ.

+ + +

... მონა ვარ, მონა ბუნების,
ღონე არა მაქვს დავისა!..

„გაზაუხული“, 1898 წ.

პოეზებიდან

+ + +

... სკიადურსა გლოვობდა
შუოთუა და ბორეკნა წყლისაო,
ნიადად ჩამონადენი
ოხვრა მალალის შთისაო.
ცრემლი ნისლების ჯარისა
ნაბრძანებია ღუთისაო...

„სტუმარ-მასპინძელი“, 1893 წ.

+ + +

... თავის წესს არ ჰქლის ბუნება
ღაშე დღე, დღე სცელის ღაშეთა,
მუსლმოკეცილნი სხდებიან
შავი ნისლები მთა-ველთა;
მრავალთა წყალთა იდინეს,
ჩამოუარეს ვაკეთა;
მრავალმა გამოთხოვების
აკოცა ღამასს ბაგეთა.
ზოგი გაჩნდა და სსვა მოკვდა,
საფლავს მწოლარე ვნახეთა.
მტრობა, ტრუობა და სიძულე
ერთურთს უგმობენ სახეთა.
ის ჰრჩება მხოლოდ ქვეყანას,
რაც რომ ჩვენგანმა აკეთა.
ბევრჯელ მოირთო თოვლითა,
ბევრჯელაც ვნახე ცკრიანი,

კით შუბლს მუშაკი ოფლითა.
წყალი არ მოჰმლის წყლობასა,
რაც უნდა ბევრი ჰნაყოთა! ...

„სისხლის მიება“, 1897 წ.

+ + +

... ახლად სული ჩაედგა,
ახალი სორცი აისხა;
გულის შედეა და თვალების,
როგორც ბრძას და ყრუეს, გაეხსნა.
ესმის დღეიდან ყოველი,
რასაც ფრინველნი გალობენ,
ან მცენარენი, ცხოველნი,
როდის ილხენენ, წვლობენ.
რაც კი რაჟ დაუბადია
უფალს სულიერ-ესულა,
ყველასაც თურმე ენა აქვს,
არა ყოფილა ურჯულო.
ამას ჰგომნობს, უკვირს თითონაც
ტყვეს თვის ბუნების ცვალება.
მეოგნო, ჰაჲ გველისა
ქაჯთაგან იყო სმანება.

როცა კი გასაუხუდდება,
გამოიღვიბებს ქვეყანა:
სილალე, სიმსიარულე
დასერილობენ ყველგანა,
გაჩნდება ჩირთი, ყვავილნი
კონებიან მწვანესა,

მინდია გაუაციცებით
 სულ მიმოვიღის მთა-ველსა.
 ყველა მცენარეს და მღილსა
 ის ეგებება საღმითა,
 ბუნებაც „ეაშას უძახის
 მდიდრად მორთულის აღმითა.
 ყვავილნი ყელ-გადაგდებით,
 დასატულები კალმითა,
 „მინდიას გაუმარჯოსო,
 ერთხმად ასტეხენ ეიეინსა,
 სვები ფოთლებს არსევენ,
 ბუნება იწყებს ბიბინსა,
 და შერე სათითაოდა
 ყველა მოჰყვება ტიტინსა:
 „შე ვარო ამის წაშალი;
 სსვა გაიძახის - „იშისა;
 მინდიაც მოსწყვეტს, თან მიაქვს,
 ჯერ სედ ნაში აქვთ დილისა.
 თურმე სწედა სჭირთ ყვავილთა:
 ოღონდ ეწამლონ სწეულთა,
 საცოცხლით გაუფუფუნებულს
 არად აგდებენ სსეულთა:
 საღმინოდ ჰსახვენ, კაცთ სარგოდ,
 ძვალ-სორცთა ჩამორღვეულთა.
 ყვავილთ ეს სწე სჭირთ და სვებს
 თურმე მოუვათ ტარილი;
 მარტოკა მინდიას ესმის
 მათი კვნესა და ჩივილი.
 ამისგან მისი ცხოვრება
 ძალიან დაცარულა:

მივიდა სესთან ცულითა,
 სთქვა: „უნდა მოვჭრა ესაო!
 შემოპირავს ცულსა და ამ დროს
 სის შამოესმის კენესაო:
 „ნუ მომკლავ, ჩემო მინდიაჲ,
 ნუ დამიბნელებ მსესაო,
 უიარაღო რომა ვარ,
 მიტომ მიბრძოლებ სესაო?!..
 დაუდუნდება მელაჲები,
 მტრად გახედნებს სეცასა.
 სსვა სეს მიჰმართავს, ის უფრო
 მეტად დაიწყებს კენესასა.
 ხელცარიელი წამოვა,
 ვერ მოიყოლებს შემასა,
 და რომ ღველუსედა არ გაჰქრეს
 ცეცხლი, ანთებს თივასა
 ან ჩაღას, გამხმარს ჯოყრებსა,
 თან მიაშველებს წივასა;
 თუ სად სხელს წიწკრებს იპოვნის,
 არც დაიწუნებს იმასა.
 მაინც ღმერთს ჰმადლობს, მაინცა,
 საღამოსა და დილასა.
 სსვებსაც მას ურიევს: „კაცებო
 მოდიო, ნუ ჰშვრებით ცოდვასა;
 ნუ მასჭრით სესა, დავჯვრდეთ
 ჯოყრებს, სხელს წიწკრებს ცოტასა. -

როცა ყანის მკას დაიწყებს,
 გიჟია, გადარეული:
 ერთს უესს აქ მოსჭრის, ერთს იქა,

საგულეჩაშოხელი;
 სულ გადასთელავს ყანასა,
 გაბურღნის, გაატიალებს,
 მინამ ღონე აქვ მელავშია,
 ციბრუტივითა ტრიალებს,
 და როცა დაიქანცება,
 გაიშლართება მიწაზე.
 რო ჰკითხოთ: „ასე რად სჩადი?
 ის გიპასუხებსთ იმაზე:
 – „რას ამბობთ, კაცნო, არ გეხმისთ,
 მიტომ მიწუნებთ ქცევასა.
 ის როდი იცით, თავთავნი
 როგორ მიწყებენ სვეწნასა;
 უნდა იცოდეთ, ჰხედავდეთ
 თავთავების ყელის წევასა,
 ათი-ათასი ყოველ მხრივ
 რომ დაიქუხებს ერთადა, –
 ხელნამგლიანი როცა ვარ,
 მნახავენ თავის ღმერთადა: –
 „არა, მე მომჭერ, მინდიავე,
 ნუ მტოვებ, შენი კვნესაზე!
 „არა, მე, – სხვა გაიმახის, –
 უფრო მაშინებს ზეცა მე.
 პატარა ნისლიც რო ვნახო,
 ჩამოვიშლები ტანითა.
 ვაი თუ სეტყვა მოვიდეს,
 ყელი გამოჭრას დანითა.
 სხვა უფროც ჰყვირის: „ნუ მწირავ,
 ისარე თავის ჯდანითა!
 გამაგიჟებენ ბოჟირით,

გადავრევი ბრალითა:
ვცდილობ და ყველას ვერ ვწვდები
ორის სელით და თვალისა
და ამ დროს თავადაც ვხდები
მოსაბრუნები წყალითა.
ყანასა სეტყვა აშინებს, –
კაცთ უსაზრდოდ დარივნა,
თორემ ვით ნამგალს, სეტყვასა
სით შაუბლიან წახდენა?!.
კაცთ სარგოდ თავსა ჰსოგავენ
თავთავნი ოქროსფერანი, –
არ სწადით ოხრად ლპებოდენ,
ჰენკდენ ყვავნი და ბერანი.
მეტომ ჩქარობენ მოჰყასა,
ერთად ქივიან ყველანი,
ჰსურთ პურად იქცნენ საჭმელად,
რომ მითი გაძლენ მშიერნი, –
მკვდართ კაცთა შანდობა ვუთხრათ,
ძალნი ვახსენოთ ციერნი.

არ უღირს, მკვდარიშა იცოდეს
თავის სიკვდილი, – მკვდარია,
იგლოვოს თავისი თავი,
თვის ყოვნა შესაზარია?
სხვა ყოვნა, ამაზე მწარე,
მიპოვნე შესადარია!
ამგვარი მკვდარი დღეს მე ვარ,
სხვა მკვდრებს რა უჭირთ მკვდრობითა!
არიან მოსვენებულნი,
არაუერს გრძნობენ გრძნობითა.

რითიღა ვარგო ქვეყანას,
 დავცარიელდი ცოდნითა:
 ყვავილნი არას შეტყვიან,
 აღარც ცნობა მაქვს იმათი;
 განა შეტილა იქნება
 კაცმა თავს უგდოს სიუთით?
 აღარა მესმის ფრინველთი,
 აღარა მესმის ყანისა,
 აღარ მსმენია მას შემდეგ
 ტყბილი სალაში მწვანისა.
 ეს არაფერი, სსკვაფრივაც
 აღარ ვვარგოვარ არადა;
 გინდა აქ ვეგდო მთაშია,
 გინდა ჩავიდუ ბარადა,
 ჩემფერას უკეთურებსა
 არვინ იყიდის ჩაღადა.
 ველარას ვარგებ ქვეყანას
 მტრის მამკერებელს ჯაღშია,
 მიტომ, რომ წინანდებული
 ცნება აღარ მაქვს თავშია...

„ბეულის მუხედი“, 1901 წ.

+ + +

... „დიად, თუ ჰკვა გვაქვს ჩვენ, მთებსა,
 ცოტა რამ ცოდნა თავისა,
 ერთობის ფარგალში ვცხოვრობთ,
 ჩვენში ერთობა ჰყვავისა –
 დიდი სნიდანვე, არა დღეს,
 ეს კაცთ ვერ გაუგავისა.

აბა, თუ ვსტყუი, მითხარიო,
 პირში ნუ მომეფერებით:
 გმურსთ ვისზე ჩემი სიმაღლე,
 რომ ვდგევი ყელმოღვრებით?
 ვიცო, რომ არა, და მიტომ
 არც ველი თქვენგან პასუხსა;
 სხვას რას მიმატებს სიმაღლე,
 თუ არ ტანჯვასა და სუსსსა?
 მაგრამ მეც ბედნიერი ვარ
 სხვა გორაკებთან ერთად,
 თუ თავსე მცოვა, წელ-გულით
 ბედნიერი ვარ ბევრად...
 თქვენიდან გადმოხიზული
 ნადირ-ფრინველნი, ნისლები
 მომეღვლენ უკრძალავდა,
 როგორც დედასა შვილები:
 საჭმელსა სჭამენ, სასმელსა მსმენ,
 მოსწონთ მწარე თუ ტკბილები.
 თქვენთანაც ეგრე მოდიან
 ჩემს მკერდსე გამოზრდილები.
 ჩემთ ღრუბელთ ნაში თქვენ გნამავს,
 თქვენიცა მე მესხურება,
 როგორაც თქვენა, ეგრეც მე
 ცა ქუდად დაგვეხურება.
 მიაქვს ჩვენიდან ვისცა რა მსურს,
 რად ვინზე დაგვემდურება?
 ჩვენიც ამაგიტ სარგებლობს
 და არც ჩვენ მივდევთ გინებით,
 მოჰხედ-მოჰხედეთ თქვენს გულ-მკერდს,
 სულ სავსე არის ბინებით.

როგორც დღესნამდე მადლს ვთესდით,
 დღეოდგეც ასე ვიქნებით...
 „მართალი არის, ესლადა
 გადაქმნიდა გონება,
 მათ შორის, თუ კარგა განვსჯით,
 არსად არ არის მონება.
 თუ არწივს ტევის ნება აქვს,
 ვეუსვს კლანჭის ქნევის, რჩოლისა, -
 კაკაბს და ჯიხვსა თანაბრად
 გახიზნვისა და სრბოლისა.
 იმიტომ მოვკლათ არწივი,
 რომ არს მამაცი, მალთა,
 რომ ლეში უყვარს საჯიჯგნად
 და საწიწკარად ბვალთა,
 და ვეუსვი, რადგან მალ-ღონე
 იმათ არ დაუშალია?..
 ვეუსვ-არწივების ტაცებით
 დღემდის არ გასწყდა გვარები
 და, მადლობა ღმერთს, საკმაოდ
 დის ნადირ-ფრინველთ ფარები!
 სით, როგორ გავაბედნო
 ერთიმეორის ცალები?
 ათი-ათასს სჯობს ტრედს, კაკაბს
 მართო არწივის თვალები.
 თუ მისი ყუუაც არ მესმის,
 არ ვნახე ვეუსვის ხალები,
 მესმოდეს კაკან-კნავილი,
 გულისა გასაწყალები?
 ჩემს მკერდს ჰკანრიავდეს მხოლოდა
 უჯიშოთ, ლაჩართ ბრჯღალები?!

ვერ შეიგუებს ამ აზრსა
ჩემი სისხლი და ძეალები.
ერთს თუ ვიბრალდებთ, მეორეც
ღიად არს შესაბრალდები.
ვით არ ვხედავდუ არწივსა,
იმას კი კენაცვალეები? !.

„მთებს რაც ძალა გვაქვს, არ ვსოგავთ,
ვინც დაეწვდება, მისია,
სამშოა, საურთო არის
ნადირ-ფრინველი მთისია,
ხელსაყრელია ყველასთვის
წყარო, ნაქური კლდისია,
სამეფლიმოდ აქვს კაცებსა
ყანწები ჯიხვებისია,
როს მიუხედიტ კარსედა,
როდისა ვკითხეთ - ვისია?
მაგრამ თუ საწყალთ გაიგეს,
ვინაც კაცთ შორის ჰრევიან,
რომ ჩვენ არ ვწუნობთ არწივებს,
რაც უნდა იყოს ბევრია,
არც მგლებს და ვეუხვებს, არც მელებს,
ნადელი დაუთრევიან, -
წყევლას გვეტყვიან: მთა მთას ჰხედეს,
ხეეს მიუჯახოს ხევიან,
რადა? და მადა, არ ესმისთ
მათ მოსაზრება ჩვენია,
ვერ შეიგნებენ, რომ მთები
არწივთ ნაკარდსა სჩევიან,
არ ვთვლით სარალად, რაც სისხლსა

სთხვევენ და დაუთხვეია.
 არ ესმისთ, რომ ღმერთს გვაყვარებს
 მთად მოარული ღვეია;
 იმას რომ ვხედავთ, კლოცულობთ,
 ყველა ამის ვართ მთქმელია,
 რომ არ აიღოს უშაღმა
 საწყალს მთებზედა ხელია;
 გვაცხოვროს მადლიანადა,
 არ ვიყვნეთ ცოდვის მქნელია,
 არ გაბატონდეს ჩვენზედა
 ბოროტი, კარგის მხრეულია...
 „მთათ ბუნება არ სწყრება
 სხვადასხვა ენათ სმენითა,
 ისევე ვსტებებით ღმუილით,
 როგორც შერთხების სტვენითა.
 ჩვენ როდი უშლით დათუ-მგლებსა,
 თავი გაართონ ღსენითა!
 კაკაბი, როჭო, არწივი
 სხედან თუ კლენან ფრენითა,
 ამბობენ, რაცა სწადიანთ,
 თავის მშობელის ენითა.
 ვით დაუწუნოთ სვაკებსა
 გრძნობის გამოთქმა ქმენითა?
 ყორნები დაყრანტალებენ,
 ყვავნი ჩხავიან კრებითა.
 როცა არწივი თამაშობს,
 გულს ინაჯარდებს ყუუითა;
 წყალნიც მიდიან, მოსთქეაშენ
 ათასნაირის სმებითა.
 ნუთუ ეს სხვადასხვაობა

არ მოვისვენოთ ქებითა!
ყველა ერთს ხმაზე ვამღეროთ,
დაკარგოთ დიდი ღაწათი? !.
სით შევიგუოთ უშგავსი
უშგავსთა კაცთა ადათი?
იმაზე ცუდი რაღაა,
განვსხვავდებოდეთ არათი? ...

... ჩვენ, უენპირო ბუნება,
სხვა ვართ, კაცთაგან ვსხვავდებით:
მეტი მადლიც გვაქვს, მოთმენაც,
ბალიან არა ვცხარდებით,
როცა რამ უსამართლობა
ხდება შემთხვევით, ან ნებით,
და კაცთაც, ჩვენის მადლითა,
ყველაფრად გამოვადგებით.
კაცთ ვერ დაუგმობთ დრტვინებასა,
რადგან ცხოვრება კაცების
გამხდარა მხოლოდ სადავლოდ
ძალმოძრეობის, ტაცების.
თუ თავად არა უშველეს,
კაცთა სიცოცხლე გაცვდების.
ჩვენი ბუნება სხვა არი,
მას კაცებისა ვერ სწვდების.
ჩვენში ზომა აქვს უცვლელი
გაჩენასა და სიკვდილსა,
ფრიინელისგან ფრიინელის მოკვლასა
მით არ ვეძახით სირცხვილსა.
უსომოდ ავის ჩადენით
წინ ვერვინ იწყებს სირბილსა.

უხამლობადის არ მიდის
მთის მტაცებელთა ზნეობა,
და მიტომ არავენ სწყურება,
არვის აკლდება მსხეობა.
შევსება მოსდევს დანაკლისს,
არსად ატყვია მკლეობა.
სავესეა ფრინველ-ნადირით
მთები და იმით სეობა.
ჩვენის ცხოვრების სასწერისა
უღელი მუდამ სწორია,
მით კაცთა ცხოვრებასედა
ჩვენიდან ძლიერ შორია...

„მალა ჟრობა“, 1908 წ.

მოთხრობებიდან

+ + +

.... ოჰ, ადამიანებო, თქვენს სერსსა და ღონესე სართ და-
იხედებულნი და ჩვენი ჯაჭრი არა გაქვსთ... არა ჰგრძნობთ,
რომ ჩვენც გვიყვარს თავისუფლება, არა ჰგრძნობთ თქვენის
შუებრალეხელის გულით, რომ ჩვენც გვიყვარს საიცოცხლე,
ბუნება: ფოთლის შრიალი, წყლის ჩქრიალი, რომელსაც
სულგანებული ეგრე სშირად ყურს ვუგდებ სოლმე, ბალახის
ბიბინი და ტყის ცხოველებთან ერთად ნაუარდობა... შენ კი,
ოჰ, ადამიანო!.. თვალუბდასისსლიანებული, გაუაყიციებული
დამეძებ მე და ჩემს ფერს სუსტსა და უპატრონოს ათასს
სსვას... იარალი გაქვს, მოგვეპარები, მესთლად გვკრავ
ტყვიას და გამოგვასალმებ წუთისოფელს...

„შულის ნუკრის ნაშობი“, 1883 წ.

+ + +

.... რა შუებრალეხელია კაცი?! რასაც კი დაინახავს,
უნდა რომ სასარგებლოდ მოიხმაროს.

უაჰმე, რა საბრალო არი
ია, მოსული მთასედა!
ბეჩავს დაასრობს საცივე,
ან ელვას დჰკრავს თავსედა;
ღმერთს მიუცია საწყლისად
მოკლე საიცოცხლის ქაშია,
ქვეყნისა მისგან შენება
ერთი ბეჩავი წაშია.

ია დაიწყებს კდომასა,
დაიქვითინებს: „ვაჰმო!
თუ გაჰჩინე, უჰალო
დიდი დღე რად არ მაჰმო?!“

„ა“, 1886 წ.

+ + +

... კლდე ღამლამობით სტირის, რომ არავინა ნახოს და არ დაჰგოს. ცის ტირილზე შეტია იმის ტირილი. კიდევაც იმდენს ცრემლს არა ჰღვრის, რამდენიც შეუძლიან, შიშობს, ბარი არ წალეკოსო. ეს არავინ იცის და ამიტომ იტყვიან სოლზე: „კლდეა, მაგარია, მაგან ტირილისა რა იცის, რა ჯავრი მოურევიაო“. კლდის ტირილს თავდაკიდებით ყურს უგდებენ მთანი და შავს ნისლს შავის უიქრებისას მუსარადად იხურავენ.

... განა მართო კლდე კენესის და სტირის: კლდის გულში სხვა ვიღაც კენესის, წყვიდადში შემწყვდეული. შეტისშეტს ვარაშ იმის თვალეზე ცრემლი შეუშრია, თუ ბევრი უტირნია და ცრემლი გამოჰლევია. კლდეს რა უჭირს, – ცასა და მსეს, დედაშიწას მაინცა ჰხედავს, მაგრამ ეს ვიღაც სულიერი კენესის კლდის გულში, ის ყველაფერს მოკლებულია, ტანჯვის გარდა...

„კლდე მტრალი“, 1889 წ.

... დიად, სოფელიც ის ორთავიანი, თუ შეიძლება ასე ვსთქვათ, იანუსიანი ზღვაა, მაგრამ განსხვავებული. როგორ? ერთის თავით თუმც ღმერთ იანუსსავით მჭმენეარედ გაჩნდება წარსულს, სოლო მეორე თავი, იმის მაგივრად, რომ მომავლისაკენ მოიბრუნოს, შავის მიწისაკენ დაუსრია, თითქოს იქ არის დამარსული იმისი მომავალი, თითქოს იქ უნდა ამოიკითხოს თავისი მომავალი ბედ-იღბალიო. სოფელს სწაშს, უყვარს წარსული, აწუხებს აწმყო, მომავალს რად უწყობს? იმიტომ, რომ არა აქვს პოლიტიკური იდეალი. უიდეალო ცალკე აღებული ადამიანიც სომ ასეთია! სოფელი რომ აწმყოს რიგიანად ქმართავდეს, რიგიანს გსასედ აყენებდეს, გასამტყუნარი არ იქნებოდა, რადგან ნაყოფიერი აწმყო ნაყოფიერს მომავალს მოიტანს სოლმე, მაგრამ მაგარი ისაა, რომ აწმყოც თავისებურად ესმის ამ ორთავა ზღვას, თავისებურად, ე.ი. კუჭის მხრით. დავიწყებია, რომ „არა მართო პურიოთ სცხოვნდების კაცი“. ღმერთი სომ სწაშს და სწაშს სოფელს, მაგრამ სანდასან იმასაც სამდურავს გამოუცხადებს სოლმე: „შე დალოცვილო ღმერთო, რატომ არ მოჩნდება სოფელს, რატომ არაუერს უშველი, რად იშეტებ სოფელს, რომ სან სეტყვას მოუკლენ და სან გვალვასაო?!“ სოფელს თავისი ჭკუა აქვს, ასირებული, ჯიუტი. ღმერთიც უნდა ამ ჭკუასედ გაატაროს. რა კაი საქმეს ისაშდა, მართლაც, ის დალოცვილი ღმერთი, რომ ერთსულ მაინც ჩამოეძახნა სოფლისათვის მღლიდგან პრისხანედ: „ჩემი ნებაა და არა გშველი, არა სარ ღირსი და იმიტომაო! მაშინ უნდა გენახათ სოფელი, რამდენს კითხვებს მიაყრიდა დამბადებელს: „რათა, შენ გენაცვალე, რატომ არა ვარ ღირსი, გაშატყობინე, შემატყობინე, რომ ისე მოვიქცე, როგორც შენ დამარიგებ, რასაც შენ მიბრძანებ?!“ ღვთისა წინაშე, მოიქცეოდა კიდევ სოფელი ისე, როგორც

უფალი უბრძანებდა; ამას არა სტყუის, - სოფლისათვის ციურს სმას დიდი ძალა აქვს...

ეს სლვა როდის ჰღელავს? მაშინ, როცა სოფლის სიცოცხლე, მისი არსებობა ფათურაჲში ვარდება; სოფელი მაშინ აიციქვეტს ყურებს, მაშინ დაიწყებს ტორტმანს, ფიქრს, პირველად მაშინ წამოიძახებს ძალაუნებურად: „რათა, რისთვისაო, ჩემო ძმარ?! მაშ სოფელი უნდა დაიღუპოს? ვაჰ, დედას ჩემი მტრისასა!.. აბა, სოსიკო, აბა, პეტრიკო, აბა, ნინიკო, ვი-ფიქროთ, ჩვენს თავს მოუუაროთ, თორემ ცუდად არის საქმე, ვიღუპებით, კაცებო!“... ამ „რათა“, „რისთვისა“ დიდი მნიშვნელობა აქვს, ვინც იცის, მაგრამ სოფელი, საუბედუროდ, მანამ არ გაუჭირდება, როდი სმარობს ამ სიტყვებს. ეს „რათა“, „რისთვისა“ მისეისს მებნას მოასწავებს და ვინც ამ სიტყვას სმარად იგონებს თავის მდგომარეობის შესახებ და კარგად შეიგნებს, კაცია თუ სოფელი, იგი არ იღუპება, იმის საქმე კარგად მიდის ამ წუთისოფელში.

დიაღ, როცა სიუათი რამ დაატყდება თავსედ, მაშინ იუხისლებს სოფლის გონება, სოფელი მაშინ ებებს მცოდნე კაცს. მცოდნას სოფელი პატივსა სცემს. მოუმატა სოფელს ხარჯი: „აბა, მცოდნე კაცო, თუ იცი რამ, ესლა გამოგიჩნდება, - დაგვიწერე ქაღალდი, გაგვიძებს „მთავრობაში“, შეატყობინე სოფლის დარდი და კარაში, სოფლის ბეჩაობა, გაჭირვება, მოასხენე, ქვეყანა იღუპებაო. შემწიფე არ დაგვლუპავს, შემწიფე არ გაიშეტებს სოფელს დასაღუპავად. მაგრამ ემასაც ბევრი მრჩეველები ჰყავს. იმ მრჩეველებსედაც მიუართოთ ქაღალდი შემწიფეს, რომ იმათ არაფერი გაუგონოს. თუ არ იქნებაო, ესეც ჩაგვიწერე: ბარემ მოგვიყუდეთ სარბანსები და ცოლ-შვილიანად ამოგვეყუეთო!“...

„სოფლის სურათები“, 1891-1893 წ.წ.

+ + +

... ვისთვის ვწვალობ, ვინ არის მადლობის მთქმელია!.. თუშცა დედაშიწა ამას ამბობდა, მაგრამ იმავე დროს წინ წამოწვდილს, შორიდან წამოშრიდის წიულის, არყის და ვერსვის წესებს უდებდა საგსალს... უარს ვერავის ეტყვის ეს ღვთისაგან კერთსული. ყველას დედა, ყველასთვის ის შრუნავს, ყველა იმის შურისა ჭიდა. იურთხოს შენი ბუბუ, ჩვენო დედა, ჩვენო გამშრიდლო, ჩვენო ბუბუს მწოკვებლო!

„წესებს“, 1892 წ.

+ + +

... „- არ მიკვირს, ძმაო! იმითი ვართ ბედნიერი, რომ კაცის სელში არა ვართ, იმას არ შევსედავთ თვალ-წარბში, ჩვენი თავი ჩვენვე გვაბარია სიყრმითვე და არ გვიჭირს ცხოვრება. შენ რომ დაუწეველი ხარ, ასეთს ცხოვრებას ვერ აიტან... ეგეთია ადამიანი. ვიცნობთ ჩვენც ადამიანის შვილებს, თუშცა ტყეში ვსცხოვრობთ და ნადირებს გვეძახიან. კაცსე შუბრალელები, აგერ ისინიც არ არიან, დაშრწმუნე, რომ სადავლოდ ეძახიან ერთმანეთს. - ირემი გვლების ყმუილსე ეუბნებოდა, - შუბრალეებლობა მეტი იქნება? რა დაუშავეთ ჩვენ ადამიანს, რა შევსევით, რა შევუჭამეთ, რომ ჩვენ არ გვაძლევს მოსვენებას და გვდექს მოსაკლავად!? ...

„უბლური ვირი“, 1893 წ.

+ + +

ვითომ მე ბედნიერი ვარ? ჩემს პატრონს, ჩემს მთიდან მომთხრელს და აქ ბაღში დაშრგველს, ჭკონია, ბედნიერება მომანიჭა, რაკი უღრანს, უდაბურს ადგილს მომამორა და

თავის სვარში დაჰრგო. მილით მოყვანილი წყალი პრწყავს. ჩემს ბატონს ჰსურს ბევრი, ბევრი ნაყოფი მივცე. ერთგულად მივლის, მალაობს; სოგიც ჩემს გულში ჩაიხედოს, მე რა-ღას ვაძლავ! არაფა მასზე ჩემი ამაგი. ჩემი ნაყოფი, რადგან გაშუბედურა და ჩემის უბედურობით თვითონ სარობს. რად? რისთვის მომაშორა ჩემს საყვარელს ბინას. ჩემს საყვარელ ადგილს, სადაც მე ჰირველად ვიგრძენ სიცოცხლე, დავინახე ცა და მზე.

დიდრონი კაკლის ხე მჩრდილავს. ახლოს მიდგა ვარდი, ახსამანი, საშბასი, ათასნაირი ჩემი უცნობი და უნახავი ყვავი-ლი. ისინი სმას არ იღებენ, კმაყოფილნი არიან თავის ბედისა, რადგან აქ გაჩენილან, აქ აღმზრდილან, — მათი საშობლო აქ არის და ან კი რა უნდა სთქვან?! ვის რად დაუბღურებიან? მე როდი მთვისობენ, ვეწოთირები, დამცინიან: „აქ რა გინ-და, შე მთულო, შენა! წადი, მთაში წადი!“ ვასებიც იმათ ემსრობიან ჰო, იმათ კიდევ რამ უთქმით. ეს უტკინონი, ეს დაღრეცილ-დაბრეცილები რითღა მამეტებენ თავსა? ნუთუ იმით, რომ მათრობელას იწველიან და ნაწველით კაცთა გონებას აბრმავენ? რა მეთქმის ან კი! ყველასაც თავისი თავი მოსწონს და ამის გამო სიცოცხლით სარობს.

ჩადუნასე უხეირო, უგერგილო მცენარე სხვა რომელია? ისიც კი თავს მამეტებდა, როცა მთაში ვცხოვრობდი: გა-საუხელსე ამოყუდებოდა, მაღლა-მაღლა წამოვიდოდა, მჩრდილავდა. ვითომ არ ვიცო, მისი აზრი რა იყო? ეო-ლი დაჰრდილო, ყველამ მე დაშინახოსო. სვრის მცენარეთ რომ იცოდენ, ჩემი საშობლო როგორ ღამაშიც არის, სომ ამას არ იტყოდენ და არც იუიქრებდენ. არ იციან, არა! განა იციან, როგორ მიყვარს ჩემი ძველი ბინა? იციან, როგორ მელამაზება იგი? როგორ მიყვარს ის ჩაბნელებული, ნეს-ტით გაქლენთილი ხევი, ჩემი აღმზრდელი, სადაც მე დიდ-

ხანს ვსარობდი სიცოცხლით. რა დამავიწყებს იმ დიდრონს წიფლებს? რა დამავიწყებს ბუერას, მოცხარას და თუნდ ჩემს მოქიშპე ჩადუნას? პირდაპირ სავსემოკიდებული კლდე შედგა, ნამობით ცრემლს აწვეთებდა დაბლა საიბესზე და მის თავსე ჩაყოლიება მირტკბილის უოთლები გადმოძახებულიყო.

საუხულობით ვარდისა სმირი სტუმარია ბულბული: მთელს ღამეებს აქ ატარებს, გალობს და გალობს, მაგრამ მე მისი გალობა მხოლოდ მწუსარებას მგერის, მიძინებულს ნაღველს აღვიძებს ჩემს გულში. უყვარს საცოდავს! და განა მე არ მიყვარს? | ის იქვე დარჩა, ველარა ვსედავ თვალით, კერაფერს ვეტყვი და კერაფერს ვეტყვის, მხოლოდ გონებაში და თვალებში შელანდება მისი სახე, ვერ დავივიწყე; არც მინდა დავივიწყო, არც იმასთან წასვლა შემიძლიან, რომ ერთხელ კიდევ შენახა თვალით; ვის დავაბრალო იმასთან ჩემი გულის დარღები? აქედან იქ არავინ წავა. საბრალოს იმასაც ძალიან ვუყვარდი, რამდენჯერ უცადა ხევეს გაღმიდამ ჩემამდე მოეწვდინა თავისი ყლორტები და მომხვეწებოდა, მაგრამ ვერ შესძლო, იმისი გამოწვდილი მულავეები დაკიდებული დარჩა ხეებში და ისე გაემორღით, ერთმანერთთან პირი ახლოს არ მიგვიტანია...

„ჟოლი“, 1901 წ.

* * *

იდგნენ და ელოდნენ. უსასღვროა მთების მოლოდინი, უსასღვრო სღვადა სდგას იმათ გულში, წითლად, საისხლისურად შედედებული უთიმთიმებთ გულ-მკერდში. გარეთ, სახესე კი არაფერი ეტყობათ, გარდა მტერობისა. ეს არის კიდევ ნიშანი მოლოდინისა. ვინ რა იცის, რა ამბავია მთების გულში, რა ცეცხლი სდუღს და გადმოდის.

მთებო, მთებო! რას ელით, ვის ელით? ნუთუ გყავთ სატრუო დიდი სნის უნახავი? იქნება შვილი დაჰყარეთ? იქნება მშა, ან დედა გყავთ შორს წასული და არაფერი ამბავი მოგსულიათ? პასუხი არ ისმის. სდგანან წარბმუხრელად. ელოდენ, ელიან და კვლავ ექნებათ მოლოდინი. რა დაამრობს იმათ გულში იმ მოლოდინის ზღვას? არა აქვს იმას ბოლო, არც დასასრული, როგორც ღვთაებას...

როცა ყველა სულდგმულს, მწერს, ბალახს, ყვავილებს, მდინარეს და მოუსვენარს, დაულალავს ნიავს დაეძინებათ, მაშინ, მხოლოდ მაშინ ამოიოხრებენ და ცრემლსა ღვრიან. ჩვენ, კაცნი, მაშინ ვამბობთ: ახ, რა მძიმე ლოდივით ნაღველი მანვეს გულსო.

რატომ არ მღერით, მთებო? | განა ისე უნდა მოვკვდე, რომ თქვენი სმა, თქვენი სიმღერა ვერ გავიგონო! რატომ არ იცინით? ღიმილი მაინც მიჩვენეთ თქვენი, კარგებო! მაგრე როგორ დაგიმონათ, შეგიპყრათ, დაგიმორჩილათ ერთმა ფიქრმა, რომ სხვა ყოველივე ძალა და ნიშანი სიცოცხლისა დათრგუნვილა თქვენს გულ-გონებაში? | არა, არა. სანდახან თქვენც გიხარიათ, და ქვეყანას კი ჰგონია, ვითომ თქვენ არაფერს ჰგრიძნობთ. სომ ვიცი თქვენს გულში სანთლები დაენტება, როცა ლალი არწივი დაგთამაშებთ თავსე და დასასვენებლად თქვენს კალთასეუდ ჩამოეშვება. რა ლამაზები სართ მაშინ! როგორ გიხდებთ, რომ ის თქვენი აღსრდილი შვილი ისე მაშაცი, შეუპოვარი და ლამაზია. ის სომ შიკრიყიცაა თქვენი. ღმერთს უამბობს, ატყობინებს თქვენს ამბავს...

არა გაქვთ ასრი? იდეა? გრიძნობა? არ ოცნებობთ? როგორ არა! მაშ რაა ის მშვენიერი ყვავილები, თქვენ რომ გულ-მკერდს გიმშვენებთ? ეგაა თქვენი ოცნება, იმედი, ნუგეში. რად იბურავთ თავს სმირის ნისლებით, თუ ჩუშ-ჩუშად რასმე არა ჰფიქრობთ და მაგ ფიქრს არ გვიმალავთ ადამიანის შვი-

ლებს?! რად მოგყავთ ბალახი? რად აღნთ ცივთა წყაროთა?
რად აქანებთ სკაუებს? რათა ზრდით ლაღთა ხარ-ჯიხეთა?
ვის ატყუებთ, თქვე კარგებო!

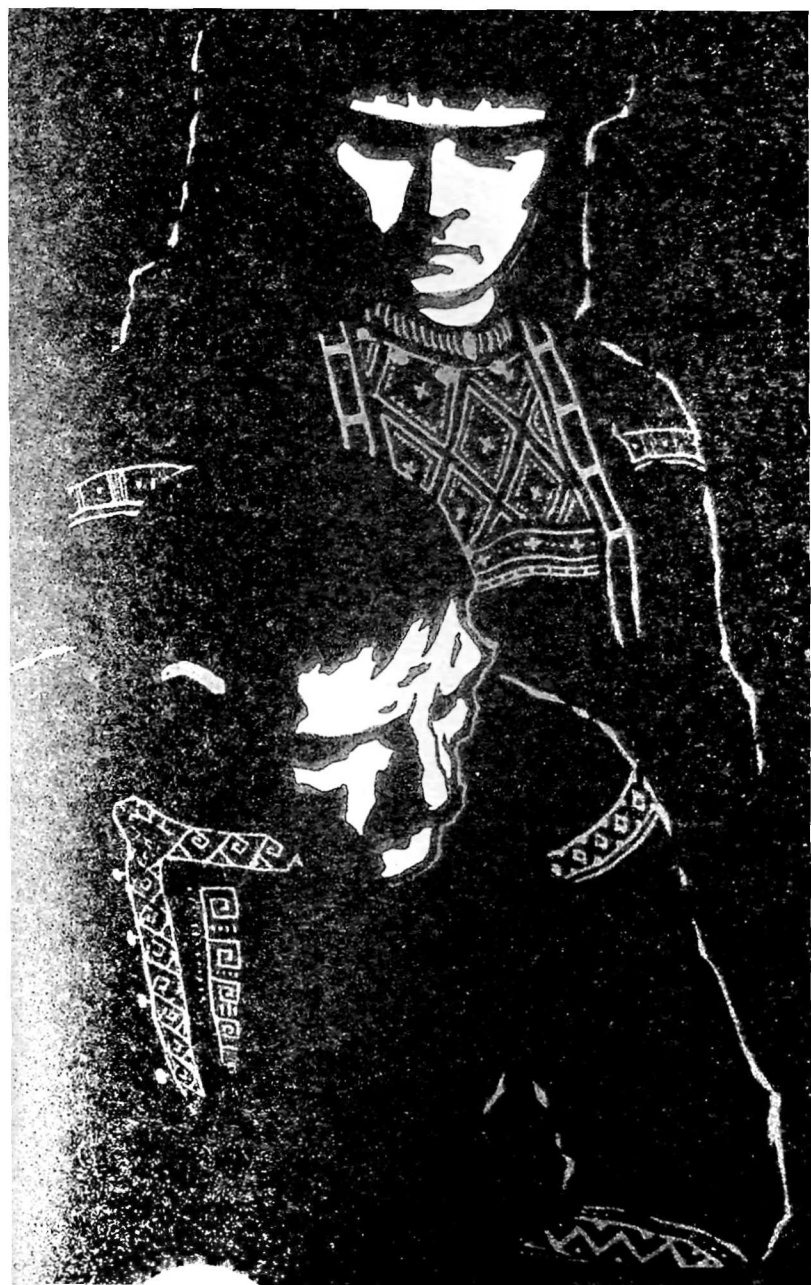
სდგანან და ელიან. წვიმა წვიმს იმათ თავსედა, ელვა
უტუსავს ოქროს ქოჩორს, მესი ეთამაშება იმათ თვალებს და
შშირადაც გრჭობა ისარივით გულ-შეერდში. არაფერია. ინგ-
რევა შშირად ნახევარი მთა და სკავად შიღის ხეები. არაფერია
ეგრევე, თუ კლდე და ლოდები შიანც ელიან. წადით, ვისაც
არ გინდათ ჩვენთან მაღლა, ცის ასლოს ყოვნა, დაბლა გა-
ნისვენეთ.

სდებს თოვლს. ჰყინავს. ცივა. ქვა ტყვრება. მთებს სუ-
ღარი ჩაუცვამთ ტანზე, თითქოს შეკდრები იყვნენ. დაგვმარ-
ხეთ, დაგვიტირეთო, - გვეძახიან. ჩვენ კი იმათგან მოველით
დამარხვას...

სდგანან და ელიან. გული სტკივთ, მაღიან სტკივთ.
მაგრამ არ ისოცებიან, არც ჭლექდებიან. ელიან, ვის? ან
რას? რაღაცას. დიად, რაღაცას. ეს რაღაცაა უნახავის დანახ-
ვა. პნახეს და გაათავეს, რასაც იმათი თვალი და გული მისწ-
ვდებოდა. სხვა ახალი მოსწყურებია იმათ თვალსა და გულსა.
ეს სომ თვალ-გულის გაუმაძღრობაა? სწორედ რომ ისაა.

„მონი მაღალი“, 1895 წელი

„ვაჟკაცობისას
აშბობენ,
ეროურეთის
ღანღობისასა”

+ + +

... ვისაც მტურობა მასწყურდეს,
გააღოს სახლის კარია,
სისხლ დაიგუბოს კერაში,
თვითნაც შიგვე მდგარია.
ღვინოდაც იმას დაჰლეკდეს,
პურადაც მოსახმარია.
პირჯვარი დაიწეროდეს,
მითამ საყდარში არია.
სისხლშია ჰქონდეს ქორწილი,
იქ დაიწეროს ჯვარია,
დაიპატივოს სტუმრები,
დაამწერიოდეს ჯარია.
სისხლში დაიგოს ლოგინი,
გვერდს დაიწვინოს ცალია,
ბევრი იყოლოს შეილები,
ბევრი ვაჟი და ქალია;
იქვე საულავი გათხაროს,
იქ დაიმარხოს შევდარია.
შენ რო სსვა მჰკლა, შენც მოგველენ,
მველელს არ შაარიწენს გვარია.

– „ახლებო, სისხლი გიფუისთ,
სჭრიათ და ჰკერაუთ გულითა,
გულს ათრევიანებთ გონებას,
თავს აჭრევიანებთ ცულითა,
ადვილ ვერ იცნობთ ვაჟკაცსა

მის ვაჟეცურის რჯულითა!
ერთურთს ნუ დააჩაგრინებთ,
გული-დ გონება მშანია.

თუ ხელის მოჭრა მდომიყო,
გან ვერ მოვსჭრიდი თავადა?
ვერ გიქნავ კარგად, მინდიავე,
საქმე მოგირთავ ავადა;
რაად მინდარიხს, ვერ მიხმლობს,
არ გაზოდგება უარადა;
მთაში წავიღო, არ მითიბს,
არც მარტებს თივის კაუადა.
წაიღე, თუ გნამ უუალი,
ნულარ მანვენებ თვალითა.
კაის ყმის მარჯვენა არი,
გული მეწვება ბრალითა.
რადა სწყრებიან სევსურნი,
რადა ტყვრებიან ჯავრიითა? !
მტერს მოვკლავ, კიდევ არ მოვსჭრი
მარჯვენას მაგათ ჯაბრიითა!
„წესი არ არის მტრის მოკვლა,
თუ ხელ არ მასჭერ დანიით“, –
ვაი, ეგეთას სამართალს,
მონათლულს ცოდვა-ბრალითა! ...

„აღუდა ქაფილური“, 1888 წ.

... და წყაროს პირსე ღიაცი, -
ტურუა, ლაშაში, - ქისტისა,
შუბლსე და ჭერდსე წყალს ისხაშს,
დრო და დრო გული მისდისა.
ბევრი იტირა ჩუშადა,
თუმცა დრო და დრო ჰკრთებოდა,
სვიადაურიის სიკვდილი
თვალეში ელანდებოდა.
სტაროდა, მაგრამ ტირილი
არ იყო, ესაზრებოდა:
ერთ მხრივ ხათრი აქვს თემისა,
მეორით - ღმერთი აშინებს,
ქისტეთის მტრისა მოსარეს
თავს რისხვას გადმოადინებს.
ეს უიქრი გონებისაა,
გული თავისას შერებოდა,
კაცის კაცურად სიკვდილი
გულიდამ არა ჰქრებოდა.
ქალის გულს იგი სურათი
შიგ გაეყარა ისრად;
იმან დაადვა ლაშაშსა
დაკლულის გლოვა კისრად.

- „რა დაგიშალო ჯოყოლაჲ,
ან რად შეშრისხავ თქმისად? -
ეტყოდა ცოლი და ნაში
თრთოლა მიეცა სმისადა: -
ცრემლები შემიწირია
იმ შენის მეგობრისადა.

ძლიერი შეშბრალდა ბეჩავი,
რომ უცხოეთში კვდებოდა,
არც ნათესავი, არც მოძმე,
რომ ვისმე შეპბრალდებოდა!
მაგრამ, როს ჰელავდენ სანჯარითა,
ოდნავაც არა ჰკრთებოდა.
იქნებ შენც გცოდე, ღმერთსაცა,
მაგრამ ვიტყვი, რა ვქნაო!..
– მაგისტვის როგორ შეგრისხავ?
ტყუილს სჯობს სიმათლის თქმაო.
იტყვი?! მადლი გიქნია,
მე რა გამგე ვარ მაგისა?
ღიატს მუდამაც უხდება
გლოვა ვაჟკაცის კარგისა.

იმ კლდის თავს, საცა ჯოყოლა
მოჰკლეს სევსურთა ბრძოლაში,
ღამ-ღამ ჰხედავენ სურათსა
სეპისგან ნატალს გორაში:
კლდის თავს წადებთა ჯოყოლა,
სასაფლაოსკე იძახებს:
„სვიადურო, მშობილო,
რად არ მაჩვენებ შენს სახეს?!
სასაფლაოდამ წამოვა
აწრდილი ფარ-სმელიანი,
გულზე უწყვია დაკრეფით
მკლავები სამკლავიანი.
მივა და მიესალმება
თავის მშობილსა მდუმარედ.

იქვე აღასაც ამოდის
 სახე მოწყენით, მწუსარედ.
 ენთება ცეცხლი მათს გვერდით,
 მართლად ბეუტავს მთაზედა;
 იმათ ჰმასპინძლობს აღასა,
 ჯიხვის მწვადს უწევს აღსედა.
 ვაჟკაცობისას ამბობენ,
 ერთურთის დანდობისასა,
 სტუმარ-მასპინძლის წესზედა
 ცნობის და და-მშობისასა.
 როცა მათ ჰხედავს ერთდა
 კაცი, ვერ ბღება ცქერიით;
 მაგრამ გაჩნდება ჯანლი რამ
 კურუმად შავის თერიით,
 დაუფარება სანახავს
 წერამწერელის წერიით.
 სედ აწევს ჯადოსანეთა,
 არ დაიმტკრევა კვერიით,
 ვერც შეულოცავს მლოცავი,
 არც აიხდება ხელით.
 მხოლოდ მდინარის სმა ისმის,
 დაბლა მიქანავს სველით
 და უუსკრულს დასცქერს პირიშე
 მოღვრებულის ყელით...

„სტუმარ-მასპინძელი“, 1893 წ.

+ + +

... შებრალება გვმართებს ერთმანეთისა. იქნება ჩვენც დაგვადგეს მაგნაური დღე. აბა ჩვენს თავსე კიუიქროთ, როგორი საშინელი და სასაძოელი ყოფაა ყოფა უპატრონო, უმწეო სნეულისა: არავინ შემბრალებს, არავინ მანუგეშებელი, არავინ ყურის მკდებელი.

„ტრეფი“, 1885 წ.

+ + +

ურიად დაღონებული იყო. ბეკრჯერ მოჰშივნია, ბეკრჯერ უთხრია ტოტით მიწა და იმით დაუნელებია კუჭის წვა; ბეკრჯერ ფუტურო სე უღრღნია კბილით, გაძლობის გულისთვის. სიმშვილისაგან შეწუხებულს ბეკრჯერ უთხოვნი ღვთისთვის: „ღმერთო, ჩვენო გამწენო, მომეც საზრდო, რომ გავძლე, ნუ მომელავ სიმშვილით!.. შენი გაჩენილი ვარ, დამარჩინე უფალო!“ – მაგრამ როცა ღმერთს შეუსმენია მისი თხოვნა, მგელს დაჰვიწყნია მადლობის გადახდა. სამაგიეროდ, როცა ამაოდ ჩაუვლია მის თხოვნა–ვედრებას, სამდურავი, საყვედური გამოუცხადებია ღვთისთვის: „შენ ღმერთი კი არა, არ ვიცოც რა ხარ. არ იცი შეწყნარება, არ იცი სიბრალული. გევედრები, არ მისმენ; შეგიძლიან აასრულო ჩემი თხოვნა და არ გინდა. რა დავაშავე? მითხარი, რა დავაშავე? რა ცოდვა მოვიმოქმედე?“

...ყველასაგან მოძულებული და ყველასაგან შეჩვენებული დღესაც დაღონებული იწვა უდაბურს ტყეში. ორივე ტოტი წინ გაეწოდა, დიდი სალი კლდე თავსე დასჩერებოდა

და სურგს უმაგრებდა; მგელი ცის სივრცეს გასცქეროდა. მას სასმელ-საჭმელი აღარ აწუხებდა. მამ რაღა სწუხდა? რად იყო დაღონებული? რას ფიქრობდა ეს ბენიკი ცხოველი? გიკვირსთ? ნუ გაგიკვირდებათ!.. დღეს მგელი სრულიად სხვა რასზე ფიქრობდა და და ისევ ამ ფიქრით ღმერთს ეძღუ-რებოდა: „ღმერთო, რად გაშაინე მგლად?! რაღა ვპულვარ ყველას? რად მომეცი ბუნება მგლისა? რაღა ვარ სისხლით გაუმაძღარი? ათასს სულ ცხვარს ერთ ღამეში თავებს გავ-ბაღთავ, განა ერთი არ შეყოფა?! რად მიყვარს სორცის ჭამა და სისხლის სმა?! რატომ არა ვარ შველი, ან ირემი, თუნდ ბენიკი კურდღელი?.. კურდღლობა მე არ შემძლი-ან, არც ირმობა, არც შვლობა... ჩემი ბუნება სულ სხვაა, ეშმაკი მისის გულში და მიჩანგებს: „გააფუჭე, წაახდინე!.. აგებულები დამალე, ცოცხალი მოკალ, მათქი, შეყლაპე!.. რაც შეიძლო, ბევრი სისხლი დაანთხიე!.. ნუ დაჰსოგავ ნუ-რავის, რასაც კბილი და კლანჭი მიგიწვდება! თესე ქვეყანასე ვაება, ტირილი და გლოვა, სისხლი და ცრემლი!“... ა ჩემი ნდობა, ჩემი წადილი, ჩემი ბუნება... ააახ!... არ მინდა ვიფიქრო, არ მინდა გავისხენო ჩემი ცოდვები... ააახ! ღმერ-თო, ღმერთო, მე დაღოცვილო! რა უბედური, რა ყველაზე საწყალი გაგიჩენივარ! და განა მართო მე? რა საჭიროა ან ვეფხვი, ან დათვი, ან სხვა სისხლის მსმელი ნადირი?.. რას ვაკეთებთ ჩვენ? არაფერს, ცოდვის მეტს. ჩვენი საიცოცხლე, ჩვენი არსება თავიდან ბოლომდე დაგვირგვინებული ცოდვაა. არ შეგვეძლო განა ბალახი გვეძოვა და ისე გვეცოცხლა? სისხლის მაგივრად წყალი გვესვა? ჩვენ ყველგან შიშაა ვთე-სავთ, ჩვენი ყველა სულდგმულს ეშინიან და ყველა გვემ-ტრება. სოგი, ვისაც ხელის შემობრუნება არ შეუძლიან, გაგვირბის; ვისაც თოფი და ტყვია-წაშალი აქვს და გული ერჩის, სასიკვდილოდ არა გვსოგავს... ოოო! არა, არა! არა

ღარდა ჩენი გაჩენა... მე მგლობამ უბედურების შეტი სხვა არაფერი მომიტანა... იქ რა უნდა, რა ესაქმების ბედნიერებას, საცა ქენჯნა და მხილებაა სინდისისა?! რა მქვიან მე? - მგელი. უვარგისს, უშეგავსს სახელს ვატარებ. ნუთუ ამისთანა ყოფნა ყოფნაა, ამისთანა საცოცხლე საცოცხლეა?!. არა, ეს მკვდარი საცოცხლეა. როცა დავდივარ, უსულო და სულიერი ყველა ზაისლითა და შიშით იძახის: „მგელი!“... გასქდი, დედაშიწავ, და თან ჩამოიტანე! უუუუჰ!.. ჩვენ როცა გვმიან, ერთმანერთსაც კი კვამთ: თვით ჩემი დედა, და-ძმები მგლებმა დაჭამეს და მეც, იქნება... ჰო, იქნება კი არა, სწორედ შესამლებულია ჩემივე შგავსის, ჩემის თვისის და ტომის საგლეჯ-საწეწი შევიქმნა ოდესმე. მითხარით, მირჩიეთ, რა ვქნა? რითი ვუშველო ჩემს თავს? საით, როგორ დავასწიო თავი ამ მგლურს ბუნებას, ამ წყეულს, ამ შეჩვენებულ წადილთა და გრძნობა-მისწრაფებათა სროვას?... ეეჰ!“ - სთქვა მან და მწარედ კბილები დააკრაჭუნა.

...რად სცრუობ, ვის ატყუებ? შენ, იქნება, ან ავადა ხარ, ან მოხუცდი და აღარ ძალგიძს მგლური ნაუარდი და შიტომ მოინდომე გადასხვევა? გინდა იმ ერთ ადამიანივით, საშოც-დაათი წელი რომ გარყვნილებაში გაატარა და როცა ყოველი ძალა და ჯანი გამოეღია, გარყვნილების მასაზრდოებელი, მაშინ შედგა ბერად სულის მოსაგებად, - შენც სული მოი-გო? სტყუი, სცრუობ! - შემოსძახა მდინარემ ქვევიდან.

- არა სტყუის! - დაიხსავლა ჩხიკვა, - გულწრფელად ამბობს.

- არა სტყუის! - დაიბუტბუტა კლდე, მგლის თავზე შავად დაყუდებულმა.

- მართალია, მართალი, არა სტყუის! - დაიგრიილა ტყემ და მიმოდტ-მიმოდტა თავისი ფოთლიანი ტოტები.

- განა, აქაო და მგელიაო, სიმაართლეს არ იტყვის,

არაფერი დაუჯერება? - დააკუნა კოდალამ.

ხოლო მგელი სმას არ იღებდა... გარინდებული იყო.

- ვაჰ!.. შე რომ... შე რომ ის... ვიყო? - ბუტბუტებდა და თან დასთვლიდა.

დასთვლიდა და რა მოესისპრია? ირმად ქცეულიყო, მშვენიერი ტანისა, ბოჯოჯღი რქებით შემოსილი, ყელმოღერებული სსვა ირმებთან ერთად დანავადობდა ტყეში.

მძინარას გრიალი, სმელი ფოთლების შრიალი და ლა-წა-ლუწი შეესმა. ფესზე წამოდგა... მის პირდაპირ დამთხალი ირმები გარბოდნენ.

- ეჰ, გამასწრეს!.. სთქვა მგელმა თავისთვის, - მოკ-ტყუვდი. წავიდენ, წავიდენ! შირიან, შირიან!

ხოლო თვალს ვერ ამორებდა, ირმებს თან გაჰყვა მისი თვალები. მონადირემ, რომელიც ირმებს მისდევდა, გაბრიყვებულს მგელს თვალი შეასწრო.

- ირმები თუ გაშექცნენ, ეს სომ აქ არის! - სთქვა მან და გამოუშინა თოფი. თოფი გავარდა... და მგელიც წაქცა...

მოკვდა მგელი...

ამ შემთხვევამ ყველანი გააოცა.

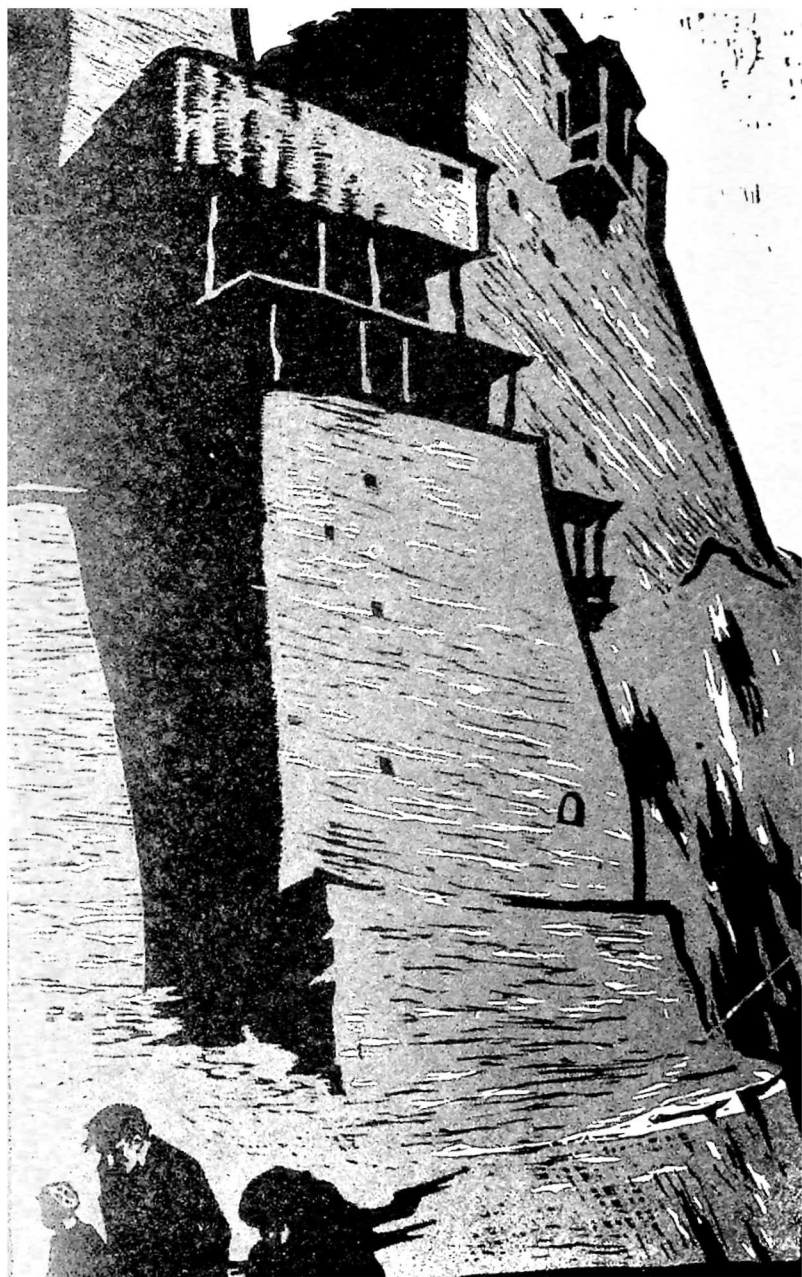
- დიდება შენთვის, უფალო, წინად იგრძნო სიკვდილის მოახლოება, თორემ ვინ მგელი, ვინ მაგისტანა მსჯელობა? - ამბობდა კლდე.

- საწყალი, საწყალი მგელი! - დუდუნებდა მძინარე, - თქვენ არ დაიჯერებთ, ცხოვნებულია!..

- კარრიოია! - გაისმა კოდალას კაკუნი. ჩხიკვი კი მალ-ლა სის ტოტსე დაუარუატებდა და უგეზურად ჩხიკვინებდა... ტყე არაფერს ამბობდა, თავი დაბლა დაედო და ღრმა, საიდუმლო ფიქრებში იყო გართული.

„მგელი“, 1902 წ.

„მით ვაქვებ
ვაქვაცობასა,
არ იყიდება
ფულადა”

ლექსებიდან

+ + +

... თქვენთან ბაღლურად სიცოცხლეს
სიკვდილი მიჯობს ცდაშია;
ვერ მანონებთ კარგს ყმასა,
რაც არ უჯდება ჭკვაშია!

„ქეუი“, 1886 წ.

+ + +

... ვაქაცს არ ჰშვენის ცრემლის ღვრა,
ქვითინი დიაცურადა.
მტერს სმალი უნდა საუთხულად,
კვალსედ მიყოლა მგლურადა...

„პაპიჩუშის ანდერში“, 1886 წ.

+ + +

... გობრონო, სმალი მიბოძე,
უნდა ვემთხვიო უსასედა,
ჯვარია სმალიც, ნარტყაში
კარგის ვაქაცის ტანსედა...

„ქებათა-ქება“, 1893 წ.

+ + +

ყველასაცა გვაქვს, ნუ გიყვართ,
საცხოვრებისო წესილი!
მაშ რისგან ხდება კაცთ შორის
ამდენი ჭექა-ქუხილი?!
მაინც არ უნდა დაკარგოთ
ციურის გულის დუდილი...

დიდებულს იმას ვეძახი,
ვინც ანგარიშის გარეშა
ქვეყნის ჭირსა და ვარაშე
დაიქვითინებს შწარედ.
აბა, ის არის ვაჟკაცი,
ის მიმაჩნია მთვარედ!..

„ყველასაცა გვაქვს“, 1897 წ.

+ + +

ის კი არ არი ბიჭობა,
როგო გაშაგრებდენ, ჰმაგრებდენ;
ბიჭს მაშინ დაგიძახებდი,
თავისთავადა ჰვარგობდენ...

„ის კი არ არი ბიჭობა“, 1900 წ.

+ + +

... ბიჭი ის არი, საომრად
ვინაც დაიწყებს სიდილსა, –
ვინც გაშწარებულს სიცოცხლეს
დაამჯობინებს სიკვდილსა.

რას ვაქნევ, აბა, თქვენს გასდას
თქვენს ქორწილებში სირბილსა? —
ქეიუსა, ლხინ-გახარებას
და დიაცებში სიცილსა,
თუკი არ მაჰდით თავსა და
თავის ქვეყანას სირცხვილსა? ! ...

„ხეხური ბერძია“, 1906 წ.

+ + +

კარგ ყმად ვინა ვსთქვათ, ვაჟებო
ნათქვაში არა გვცხვენოდეს,
მსშენლის გულს აბორგოვებდეს,
არავის არა სწყენოდეს?
ვინა, ვინ არი კაი ყმა,
ვის ტანსუ სმალი ჰშვენოდეს?
მიდით, იქ მიდით, სადაცა
ხალხი ხალხსედა ჰღელავდეს,
მტერი ჩვენ გვცემდეს, ჩვენ — მტერსა,
სმლები, ხანჯარები ელავდეს.
სისხლის ტბა მუხლებს სწვდებოდეს,
ცოცხლები მკვდრებსა სთელავდეს;
უარების დადგეს ჯღრღეხი,
თვალეები თვალებს სწველავდეს;
მოციქულობდენ ტყვიანი,
მუბეები მუბეებს სწვერავდეს.
ჭიაფრად მუსარადებსა
სისხლის წვიმაი ჰჟერავდეს;
დაგელობდეს სიკვდილი,
სუდარაებსა ჰჟერავდეს.

ვინც მიეგებას მტერს წინა,
წინ-წინ ვინც რისხვას ეტყოდეს,
სახე სისხლგაღმდინარი
ტკივილს არ გამოიტყოდეს,
თავსარსა სცემდეს სიკვდილსა,
შედ ქორებულად ფრინავდეს,
სიცხეში სიოდ დაძვროს,
დაათბოს, როცა ჰყინავდეს.
პირველად ომის დამწყები
ბრძოლის ეელს ბოლოს სწირავდეს;
სხვანი იყოფდნენ ნადავლსა,
ის ისევ მტრის წინ გრგვინავდეს;
მიძღვნილსა საუფროსოსა
ამხანაგებსვე სწირავდეს.
დარაჯად ედგას ლაშქარსა,
როს ის ღრმა ძილით სვრინავდეს.
სწორს უიქრს ამღევდეს თემ-სოფელს,
ცდუნება არა სძირავდეს.

მტრის ჯავრის ედგას ლოგინი,
მტრის ჯავრი საბნად ჰუარავდეს.
იქ იდგეს სმალამოწვდილი,
საც ძალა აღმართს ჰკეღავდეს,
დაბეჩავებულს სიშართლეს
უსამართლობა სძალავდეს.
სხვისა იუბნოს სახელი,
თავის გარჯასა ჰძალავდეს.
მსუდ იდგეს სევსურეთისა,
უხვად შექს ჩამოძლავდეს.
სჯობ, მოკვდეს მშიერ-ტიტველი,

კედებოდეს, არა გმინავდეს;
თავის სამარსად, სუდრად
მარტო სახელსა სწირავდეს.

ვადღებრძელებდეთ ცოცხალსა,
შევდრიოსა ვსუათ შესანდობარი,
წყლული სცნას დედის კოცნადა,
თავის ლოგინად - სამარი,
საკაცე - თავის ლურჯადა,
ქვა-ლოდი - ნაბდად საუარი,
ქალისა, რძლისა ქეითნი
ეგონოს სიცილ-სარსარი,
დენა ცრემლისა - სორსომა,
ღრუბელთა გადმონაყარი.

სულეთს შავიდეს სმლიანი
ლალი ღაღისა ცხენითა,
წინ მიუძღოდეს არწივი
სმით მოყაშყაშე, ჟრენითა.
ქება უყივლონ გმირებმა,
გადასრულებმა ჩვენითა.
ერეკლემ სელი მახსვიოს,
დაისვას თავის გვერდითა,
გაშეგებოს თამარი
მცინარი, თავის ფეხითა.
გასარებელი უფალი
კარგს ყმას ჯვარს სწერდეს ზენითა.
ანგელოზები სარობდენ,
აღ-ქაჯნი იყვნენ წყენითა.
აი, ვინაა კაი ყმა,

მოსაგონარი ქებია!
არა თქვენ, საღიაცუნო,
რო ბროსებივით სძლებითა;
ღამე მამღრები დასწევით,
დილით მშივრები სდგებითა;
თავის ჯამს ჩასცქერთ, საქვეყნოდ
არც როს არ გაშასდგებითა.
თავისად სცოცხლობთ, მცონართა
ლუში ალაღოთ კვებითა;
გაოგებთ კარგის გარჯასა,
გწყინსთ და შურითა ჰსქდებითა;
უქმად ჩამაძლევთ სიცოცხლეს,
უქმად საულავში სწვებითა.
დაჭარბავთ სააქაოსა,
ვერც საიქიოს სწვდებითა.
არ იცით, დასჩნდით რისადა,
ან რისათვისა ჰკედებითა!

„კა ყბა“, (ბეზურელ ჰანგზე) ივლისი, 1909 წ.

პოემაებიდან

+ + +

... მე შენ იარაღს რად შინდან,
სიბრუდის გსაზე ნავალი?
შინაცა აქვის გოგოთურს
ფარი და სმალი მრავალი.
აჰა, აბჯარნი, ცხენიცა,
წადი, მშვიდობით ვლიდია,
საცა შენი სთქვა ბიჭობა,
იქვე ჩემიც სთქვიდია...

„გოგოთურ და აუზნა“, 1887 წ.

+ + +

... აღუდა ქეთელაური
კაცია დაულათიანი,
საფისენოს თავში დაჯდების,
სიტყვა მუდის გსიანი;
ბერის ქისტს მაჰრა მარჯვენა, -
სცადა ფრანგული ფსიანი.
ცუდას რად უნდა მტრობა,
კარგია მუდამ მტრიანი!

იმ ცხოვრებულსა მუცალსა,
რეინა სდებიყო გულადა!
- „რას ამბობ? ქისტის ცხოვრება
არ დაწერილა რჯულადა.
- „მით ვაქებ ვაჟკაცობასა,

არ იყიდება ფულადა..."
 დიდია ჩვენი ბატონი -
 გუდანის ჯვარი თავითა,
 საყმონიც ძლიერნი ჰყვანან,
 ღვთითა და ღვთისა ძალითა.
 კარგი ყმა უყვარს ბატონსა,
 წყალობა ემეტებისა;
 ვაჟეაცნი იშედიანნი
 ჩვენს ბატონს ებედებისა...

„ლუდა ქოულური“, 1888

+ + +

... „მანამა ვცოცხლობთ, მტერი გყავ,
 ბევრად სჯობს ვიყვნეთ ცდასედა.
 როცა დრო მოვა... დე, გაქრეს
 ბედის ვარსკვლავი ცასედა!
 ცოცხალს კი უნდა ესუროს
 ვაჟეაცსა ქუდი თავსედა;
 საიცოცხლეს აუგიანსა
 სიკვდილი მიჯობს სმალსედა.
 როს ჩემი ბინა სსვას ჰრჩება,
 ჩემი ცოლი და შვილები, -
 თუ დუშმნის სმალი არ მოჰკლავს,
 მე თვითონ გავიგმირები".
 დედა-შვილობას, ნუ სჩივი,
 ღმერთმა აცხონოს გმირები,
 რომ არ წაიღეს საფლავში
 ლაფით მოსკრილი ჰირები...

„ბასტრონი“, 1892 წ.

+ + +

... ჩონგურს უკრავდა, ღროული
კაცი რამ უჯდა გვერდსედა.
დაძმურდა გმირობისასა,
მამა-პაპათა ცდისასა:
როგორ არბევდნენ უშავ-სევსურთ,
სისხლს არ არჩენდენ მშისასა;
ყველგან მადლობას სწირავენ
მარჯვენას კაის ყმისასა.

ქისტები გაწყრენ, იტკიცეს:
ვერ აუსრულდათ წადილი,
ვერ გაუკეთეს თავის მკვდარს
მის შესაფერი სადილი.
დაკლულმა დაჰლა მათ გული
და გაუცრუა ქადილი.
მეურაცხყოფილთ უნდოდათ
ერთად გაეძროთ ხანჯრები
და გაეკეთათ მკვდრის გვაშე
სისხლით ნაღები ღანჯრები.
მაგრამ ვერ ჰხედვენ, სცხვენიათ:
„ცოდვას!“ – ყველა ჰფიქრობდა.
ხალხის გული და გონება
სასინანულოდ მიჰქროდა.
სთქვეს, როცა სახლში გაბრუნდნენ,
თავ-თავსე ჩამოდიოდნენ:
„სომ მაგას არ მოუეკლადით
მტრებს, აეს რომ არ სწადიოდნენ?
კარგი ვაჟკაცი ყოფილა,
ყველა აღლჰსა ჰფიცავდა,

იბიტომ ვეუსვებრ გვებრძოდა,
თავის მიწა-წყალს იცავდა.
მაგრამ „მტერს მტრულად მოექცე“ –
თვითონ უფალმა ბრძანაო,
ის სჯობს, რაც მალე ვეცდებით,
გულში ჩავეურჭოთ დანაო”...

„სტუმარ-მასპინძელი“, 1893 წ.

+ + +

... ბიჭობა ათასნაირი,
ათასის სახის მქონეა.
ვისაც სიკვდილი აშინებს,
ის ბიჭად არა მგონია.
თავის გაწირვა ადვილად
ვაქვაცთა სულის ღონეა.
ვაქვაცთ დაიცვეს ქვეყანა,
გამრავლდეს იმით ჯიშია;
უღიდთა, სულ-მდაბალთ ჯილაგი
რომ გასწყდეს, ისა სჯობია.
გველის წიწილა გველია,
ხოლო ვირისა – ვირია.
კუნულსე ყურბენს არ ჰკრეფენ,
არცა-რა გასაკვირია.
უმსგავსთა, უღიდთა მომსპობად
გახშეს უოჩი და ძირია...

„სიხსლის ძიება“, 1897 წ.

+ + +

... ესთქვათ ჯერ რამდენიმე სიტყვა საგმირო ლექსებსზე. ამ ლექსებში მარტო ის როდია მოსაწონარი, რომ გმირი იბრძვის, — „სისხლი გადასდის ჭელავსედა, — არა, ჩვენ უფრო იმას უნდა მივაქციოთ ყურადღება, რისთვის და ვისთვის იბრძვის იგი? რომელი მოქმედება, თვისება გმირისა უფრო მოსწონს ხალხსა? რაც მოსწონს კაცსა, თვითონ არის სომა მის სწე-ჩვეულებისა. უმაველი — გმირი იცავს თქმა ჯერ ყველაზე უწინ, მერე სასოგადოდ უმავისხევს და შემდეგ საქართველოსაც...

... ასე გმირობა მხოლოდ ნათესაობისათვის არ არსებობდა უმავეში, იგი იყო სასოგადო, საქართველოს კეთნაილება, ყველა გაჭირვებულის ქართველის უარ-ხმალი, თავშესაფარი...

„ბიბლიოგრაფიული ზენიზნი“, 1887 წ.

+ + +

მდაბიო ხალხი თუქცა მდაბიოა, მაგრამ იმასაც თავისი საკუთარი აზრი, თავისი საკუთარი შესედულობა აქვს მოთულიოზე. ხალხი, როგორც კრებული გონიერი არსებობა, ებებს მისეის ყოველგვარ ამბისას, რასაც კი იმისი თვალი და ყური სწვდება. ყოველ ამგვარს ამბავს თავისებურად გაიგებს, თავისებურს მისეის უპოვნის. მდაბიო ხალხის აზრი ბევრჯელ შემცდარი გამოდგება სოლზე, მაგრამ სმირად კი მართალი და უტყუარი. ტყუილად არ არის ნათქვამი: „სმა ღვთისა და სმა ერისაო“. იმისი შესედულობა უფრო იქ არის უტყუარი, სადაც ხალხის გონებას არა აძლადებს რა, არა აჩრდილებს

რა. მაინც ყოველს შემთხვევაში, ღირსსაცოდნელია მდაბიო ხალხის ასწროვნობა, იმისი იდეალები და თვით იმისი არსება. ხალხის ასრია, ცხოვრება, იმისი წადილი და იდეალი გამო- ისატება იმის პოესიაში, სლაპრებში და სსვ.

ძველისძველი ცხოვრება, როგორც ვიცით, მუშტსე, მა- ლასე იყო დაუძმნებული. ერთი თეში მეორეს არბევდა, სტყუვენდა, იმონებდა მხოლოდ იმიტომ, რომ ერეოდა. ვაე- კაცობას, გულადობასა და მელავს დიდი სახელი, აბრუ და პატევისცემა ჰქონდა მაშინ. თეშსაც მეორად უღირდა ვაეკაცი; გმირი ხდებოდა საგნად ლექსისა, სუპირგარდმოცემისა. გმირის აშბით სულდგმულობდა ხალხი, იგი იყო იმისი ნუგეში, ხალხი მუდამ თვალყურს ადევნებდა გმირს, აკვირდებოდა, სწავლობ- და იმის განსხვავებულს სნესასათს, ჟანტასითაც უმატებდა გმირს თავის გემოვნებისაშებრ სნეობრივსა და ჟისიკურს თვი- სებას, რათა უფრო მოსაწონი გაესადა იგი ყოველმხრივ.

უშავლების პოესია უფრო გმირულის სასიათისაა, განსა- კუთრებით ძველის დროის ლექსები. ეს ადვილად გასაგებია იმისთვის, ვისაც კი უსწავლია ძველი, წარსული დრო სა- ქართველოში სასოგადოდ და მთიელის ქართველებისა კერ- მოდ. ძველი დრო, როგორც სევითაცა ვსთქვით, იყო დრო გმირობისა და ვაეკაცობისა. საგმირო საქმეებით სავსე იყო ძველი ცხოვრება, მაშ რასე ემღერა ხალხს, თუ არ გმირობა- სე?! ვაეკაცობა იყო მაშინ პირველი, თავი და თავი ღირსება კაცისა. სსვა გსით, თუ არ ვაეკაცობითა და ვაეკაცის გმირო- ბის წყალობით, თეშს ერთი დღე სიცოცხლეს არ შეეძლო, იგი უნდა შემუსრვილიყო და განწყალბებულიყო. უშავლის სა- იდელო გმირი განსაკუთრებული უშაური გმირია...

... გმირი უშაურს ლექსებში „ვაეკაცად“, „კაი ყმად“ ისენიება: იგი თეშიდამ გამოდის, თეშს ეშასურება, იმის გუ- ლისათვის იბრძვის. გმირის მაღალი სნეობა და საგმირო

საქმენი თუმს დასტრიალებს თავსუდ. გმირი გარეგნობით არა ჰგავს მსესა და მთვარეს. იგი თავისებურად არის ლამაზი: „სვილისფერია“, „მავგვრეშანი“. „ქალისპირა“ ვაჟკაცი გმირად არ გამოდგება. უშავლის აზრით, იგი მსდღლია...

... დიად, ქალისპირა, ქალივით თუთრი და ლამაზი, კოსტა-პრანჭია ვაჟკაცი გმირად არ ვარგა, ვაჟკაცობას ვერ გასწევს. გმირისთვის გარეგანი საშეაული, უშავლის აზრით, უუჭია, საქმე შინაგანი ღირსებაა. გმირი ამიტომ იარაღის სასიყვებს - ოქრო-ვერცხლს - არ მოჰყვდავს ტანსუ სატარებლად. სმირად გმირს ლექსში ვხედავთ, რომ თხის ტყავი აცვია. „თხისტყავიანი“ გმირის ეპიტეტია, როგორც „ლურჯა“ იმის ცხენისა. გმირი ცბიერობას არ მისდევს, აუჩქარებელია, პირდაპირი, ნამუსიანი. გმირი, უშავლის აზრით, ქალის სიყვარულს არ უნდა გაუტაცებინოს; შექალთანუობა დამამცირებელია ვაჟკაცისა. იგი მდედრს პლატონის თვლით უცქერის, ყველასი მხა და ყველანი იმის დები არიან, ვინც კი გმირის თემისაა და ვისაც კი უშავლობა ეოქმის. სოფ. ახადს ესსმინ თავს ქისტები. ციხე აიღეს და წაყვანეს ტყვედ მშვენიერი ქალი, რომელსაც იმდენი საშეაული აქვს ყულსა და გულმყერდსუ, რომ ქალს უმნულდება მისი ტარება: „ყელი ჩამაქვს მძივსაო“, შექსვდებით ლექსში. ეს ამბავი გმირმა გოგლიამ შეიტყო და გამოუდგა მეოპართ. თუმცა ქალის მამასთან მტრობა აქვს, მაგრამ ვაჟკაცური გული გოგლიასი, დამყარებული სასოგადოდ თემის სიყვარულსუდ, აენტო გოგლია ესაში მეოპარიებს წინ უხვდება...

... ვაჟკაცს, უშავლის წარმოდგენით, სიდარბაისლე უხდება. გმირი თავს არ უნდა იმსუბუქებდეს და თავისს ვაჟკაცობას ჰკვიანსურად უნდა სმარობდეს. გმირმა თავისი ძალღონე წარამარა საქმეს არ უნდა შეაღიოს, უბრალოდ არ დასარჯოს, არ დაახურდავოს. დიდი, საგმირო საქმე როდესაც გაჩნდება, მაშინ უნდა იკრას სმალსუდ სული...

... გმირმა ისეთის საქმისათვის უნდა მოეცლას თავი, რომ ჰღირდეს სიკვდილად და სახელად. ეს საგმირო, ღირსი თავის განწირვისა რაღაა, რა საგანია?...

... გმირი იმდენად თავის თავისთვის არა ცოცხლობს და იმდენს არ აკეთებს, რამდენსაც თემისათვის, მაგრამ ამ საშინაურ-რისათვის სახელის მეტი არაფერი ჰრიწება. მხოლოდ სატობის დროს სვეისბერი განსაკუთრებულ დიდს თასით გმირს საკარ-გუმოს (კაი ყმა) ასმევს. გმირი სდება საგნად ქება-დიდებისა ლექსებში. სიკვდილს შემდეგ მთელი თემი ჰგლოვობს, სატობის დროს ოფიციალურად ისმის გმირის შესანდობარი. ჯერ სვეისბერი იტყვის და შერე დიდი და პატარა მოაყოლებს შესანდობარს. დიად, გმირი მსხვერპლია სოფლისა: სსვენს აძლობს, თითონ შმიერთა; სსვის სიციოცხლისათვის მეტრძოლი თითონ სიკვდილს ეძლევა პირში. აი, ლექსი, რომელსაც საფუძვლად კერძო ამბავი აქვს, მაგრამ სასოგადო აზრი კი ისაა, რომ გმირი თავისის თანმომისათვის შედამ თავს დასდებს...

„გმირის იდეალი უმაურ ჰოესიის გამოხატულებით“, 1889 წ.

+ + +

... ბევლ დროში ვაყვაცი სცდილობდა სახელის მოხვეჭას ომის, ბრძოლის ნიდაგსე და ჩაღის უასადაც არავინ იყიდდა მო-თას მიერ წამოყენებულს გმირობას მოლექსუბაში: „სელმარჯვედ სცემდეს ჩოგანსა, ისმაროს დიდი გმირობაო დღევანდელმა გარ-თულეებულმა ცხოვრებამ ბევრნაირი ასპარეზი გამოაჩინა სახელის მოსახვეჭად, თუმც კი დღევანდელს ადამიანში იგივე ბულის-ბუელი მხეცი ბუდობს და ყველა სსვა უნარსე წინ გულოვანობა-ვაყვაცი-ობას აყენებს. ბუელბური უსახოლოგოის დასყენით, თუმც პურადო-ბაც ვაყვაციობაა, მაგრამ გულადობა სამჯერი მეტია...

„ბუელბური ომი და საომარი იარაღი სახალსო ჰოესიაში“, 1914 წ.

„ღღეს სტუმარია
ეგ ჩემი, თუნდ
სღვა ემართოს
სისხლისა“

+ + +

... სტუმრად მოსული უცნობი,
 სტუმარს პატივს სცემს სსკისასა,
 უესსე ადგომა წესია,
 წესს ვერ დაარღვევს მთისასა.
 მაგრამ როს ნახს უცნობი,
 უერი დაედო მგლისაო;
 ადვილად აიკნობოდა,
 რასაც უიქრობდა ისაო.
 არ ეგაშნოა დროულს ქისტს
 დანახვა უცხოეს ყმისაო.
 გული სცემს ბრანშორეული,
 სახეც არ ჰმალავს ამასა,
 ხანჯარისკე ზელი მიუდის,
 ჩუმიდ სინჯავდა დანასა,
 მაგრამ სტუმარი სსკის სახლში
 ვერ გაჰმლის სათაბალასა.
 ადგა და ჩუმიდ გავიდა,
 თითსე იუბინა მწარედა,
 სამჯერი ჩაიკრა გულს ზელი,
 როცა გავიდა გარედა.

„რას სჩადით? - შემოუძახა: -
 ვის სტუმარს ჰბოჭვით თოკითა?
 რად სტესთ საუფლო ჩვენს წესსა,
 თავს ლაუს რად მასხამთ კოკითა?
 ჩემს რჯულსა ვუიცავ, სასხლს დავღვრი,

განანებთ ბრიყულს ქცევასა,
განანებთ, თუშცა მძანი ხართ,
ჩემის კაცობის ქელვასა!"...

დღეს სტუმარია ეგ ჩემი,
თუნდ სღვა ემართოს სასხლისა,
მითაც მე ვერ ვუღალატებ,
ვუიცავ ღმერთს, ქმნილი იმისა.
მე გთხოვ გაუშვა, მესაო,
ნუ სტანჯავ უდიურადა,
როცა გასცდება ჩემს ოჯახს,
იქ მოეპყარით ავადა.
ვის გაუყიდავ სტუმარი?
ქისტეთს სად თქმულა ამბადა?
რა დაუმავე ისეთი,
რომ მომისედიტ კარადა?
თვის რჯული დაგვიწყებიათ,
მიტომ იქცევით მცდარადა;
ჩემს ოჯახს პასუხს რით ამღევთ?
სახლში ხართ, განა შარადა!
ვაი თქვენ, ქისტის შვილებო,
მომდგარნო ჩემს კარს ჯარადა!
უიარაღოს აწვალებთ,
გული რასა ჰკრძნობს თავადა?" ...

„სტუმარ-მასპინძელი“, 1893 წ.

„ჩვენ ვიტყვით,
კაცნი ჩვენა ვართ,
მართლთ ჩვენ
გვსრდიან ღუდანი”

+ + +

... მუცალს არ სწადის სიკვდილი,
 უერს არა ჰყარგავს მგლისასა,
 მამგლეჯს, დაიუევს წყლულშია
 მწვანეს ბალახსა მთისასა.
 ერთიც ესროლა აღუდას,
 ხანს არა ჰყარგავს ცდისასა.
 თოფიც აღუდას გადუგდო,
 ერთს კიდევ ეტყვის სიტყვასა:
 - „ესლა შენ იყო, რჯულმაღლო
 ხელს არ ჩაუარდეს სხვისასა“.
 სიტყვა გაუშრა პირსედა,
 დაბლა გაერთხა მიწასა.
 აღუდას თოფი არ უნდა,
 ატარდა როგორც ქალიო;
 არ აჟყრის იარაღებსა,
 არ ესარბება თვალიო.
 თავით დაუდვა ხანჯარი,
 სედ ეკრა სპილოს ძვალიო,
 გულსედ ბეგლიგი დაადვა,
 მელაუსედ ფრანგული სმალიო.
 მარჯვენას არ სჭრის მუცალსა,
 იტყოდა: „ცოდვა არიო;
 ვაჟკაცო, ჩემგან მოკლულო
 ღმერთმა გაცხონოს შევდარიო.
 მელაუსედაც გეხას მარჯვენა,
 შენსედ აღალი არიო

შენ ხელ შენს გულსედ დაშიწდეს,
ნუშც ხარობს ქავის კარიო,
კარგი გყოლია გამდელი,
ღმერთმ გიდღეგრძელოს გვარიო!"

ჩვენ ვიტყვით, კაცნი ჩვენა ვართ,
მართოთ ჩვენ გვსდიან დედანი;
ჩვენა ვსცხონდებით, ურჯულოთ
კუპრში შიელის ქშენანი.
ამის თქმით ვწარა-მარაობთ,
ღთიშვილთ უკეთეს იცინან.
ყველანი მართალს ამბობენ
განა, ვინაცა ჭუიციან?!
ვერ გავიმეტე შუცალი
მარჯვენის მოსაჭრელადა,
გული გაშიწყრა, არა ჰქნა,
რაც საქნელია მნელადა:
„დაე დააკლდეს სახელსა,
შე გირჩეენიუარ მრჩევლადა!"

- „გაურჯულებელს არჯულებ,
შენ ეგ არ შაგისდებისა,
ქისტისად საკლავის დაკვლა
კარგად არ მოგისდებისა.
მამით არ მოდის ანდერში,
პაპით და პაპის-პაპითა,
გონთ მოდი, ქრისტეიანი ხარ,
ურჯულოვდები მაგითა;
ეშმაკს ნუ მისდევ... ეგ სიტყვა
როგორ ამოგცდა ბაგითა?!

რამდენ სსვა მაჰალ, შენს ქავსე
 ხელეზ ჯღრდესაუთ ჰეიდია,
 სოგი ლეკისა, სსვა ქისტის,
 მარჯვენეების სიდიას;
 ციენიც არვის დაუკალ,
 განლამც კურატი დიდია.
 როგორ ვახვეწო უუალსა
 ძალლი, ძალლების ჯიშისა,
 მანამ სჯობს, ცანი დამექცნენ,
 სურგი გამისკდეს მიწისა,
 ან თუ სლვამ დამთქას უძირომ,
 სადილი ვსჭამო ქეიშისა!"
 ფერი ედება ბერიდიას,
 ფერი სსვა-რიგის შიშისა.
 - „სლვენსა ნუ გამიშუბუქებ,
 მაღლი თუ გწყალობს ღვთისაო,
 ყმა ვარ მეც გუდანის ჯვრისა,
 სვესური თქვენის წყლისაო,
 მითომ ერთნი ვართ, ბერიდავ,
 მცხოვრებნი ერთის შთისაო."
 - „ტყუილად სცდები, აღუდავ,
 ტყუილად იცვეთ ჰირსაო"...

„აღუდა ქეულური“, 1888 წ.

+ + +

... იქიდან კვნესა მოესმა
 გულიდამ ამობერილი,
 ჰხედავს: ვეუხვი წევს ტოტ-განვლით
 კლდის თავს გულგამობერილი;

და მონადირეს უცქერიხს,
მისკენ თვალგამოჭერილი,
წელსა და ტოტებს უმშვენებს
სოლები ჩამოწერილი.

კლანჭი სტკიოდა ბეჩავსა,
გულს მოღმა შაერეოდა,
სისხლი ნადენი ტოტითა
მდინარეს შაერეოდა
და წყალთან ერთად ისიცა
უუსკრულში ჩაერეოდა.
კვნესოდა, როგორც ვაჟკაცი
მტერსე ჯავრ-ამოუყრელი,
მუდამ მდებარე მტრის უეს-ქვეშ,
ვით მთა ჯანლ-გადაუყრელი.
- რა უცდი, მონადირეო,
დაჰყარ, სომ ვეუხვიც მსეცია!
- არ დაუკრავ, მშაო, რო მამულა,
როდი გასლავარ ბეცია!
ეგემც ჩემსავით ნადირობს,
კალთები აუკეცია,
ნადირობაში მაგასაც
მთა-ბარი დაუკეცია.

ნადირმა იცნო თვარელი
მონადირისა წესსედა,
მივიდა მასთან კოჭლობით,
ტოტი დაადვა უესსედა.
მონადირემაც გასინჯა
თავის მშობილის წყლულია

და ამოუდო კლანჭიდან
 სიბი მომსსო და სრულია.
 ნაშალი კლდისა სალისა,
 ნაგალი ღვართა, სეკვისა,
 და გაღუესილი ნისკარტით
 ღამის მთუველისდ სეკვისა.
 ნადირობაში შეეჭრა
 ვეუხესა მამაცი ტოტია,
 ჯიხვისად დატევებულსა,
 იქ, სადაც ქვა და ლოდია,
 თვარელმა წყლული შეუკრა
 ვეუხესა ნაკუნით ჭრელითა
 და ჩირქიც ამოუხსია
 წყლულიდამ დანით მჭრელითა.
 ვეუხვი გაბრუნდა მაშინვე
 კედის მოქნევიტ, ჭრელითა,
 და გადაირბინა, მთა-ბარი,
 როგორც მიმინომ ფრენითა...

„დაჭრილი ვეუხვი“, 1850 წ.

... ერთს დღესა გველი, ვით ნისლი,
 გაწოლილიყო სესედა,
 წიოდა გულჯაჳრიანი,
 თანაც თებობდა მსესედა.
 ამ დროს შაესმა კენესის სმა
 ჯაგარაშლილსა გვერდსედა.
 გაძსედა, ნახა, - კაცი წევს,
 სულის მბრძოლი, ეული,
 გასცქერის ცისა სივრცესა
 სასომისდილი, სნეული;
 მვერდსე ატყვია მიმსმარი
 სასხლი წყლად ამორწყეული.
 გველს შეებრალა ლუსუმი,
 მისკე წაჳიდა ზღაზენითა,
 მიაშრიალეებს სმელს ფოთოლს
 დიდრონის ტანის გლარსენითა,
 ზედ დაამტვრდა სნეულსა
 თვისის გველურის სახითა,
 დასცქერის სულის მბრძოლსა
 გულის მშარავის თვალითა.
 დაუქრდა გველი ძლიერად,
 გული ევსება ბრალითა.
 ბევრის ცოდვების მოქმედსა
 გადაუბრუნდა გუნება,
 რა სიბრალუდით იმსჯეალვის
 მისი გველური ბუნება!
 ზედ გადააწვა მვერდსედა,
 წყლულსა ულოკდა ენითა.
 თან მვერდს უსველეებს მხედარსა

ცრემლების ჩაშოდენითა.
აყრუებს ტყესა და ველსა
ოხვრიტა ჩაშოდენითა!
მთელს ერის თვეს ასე უელიდა
ადამის ტომის მტერია,
ბოროტების გსა გაუშვა,
კეთილი დაუჭერია!
საჭმელსაც თვითონ უსიდავს,
ასშევს წყალს ლადის მთისასა,
ღამ-ღამ სლაპარსაც უამბობს
ორის ობოლის ძმისასა.
ამბობენ: შამბლებინა
სნეულსო უესსე დადგომა;
ელირსებაო ლუსუშა
ლამარიის გორსე შადგომა! ...

„ბასტრონი, 1892 წ.

„ლამასად შვილის
აღმსრდელი
დედა მიცვნია
ღმერთადა“

ლექსებიდან

+ + +

აბა ვინა სართ, სადა სართ,
გამოიხედეთ გარეთა!
გილოცავთ ახალსა წელსა,
იცოცხლეთ, გაიხარეთ.
ძალად მოვდივარ შეველუდა,
თქვენ სომ არ დამიბარეთა:
სულით და გულით მომღვნილი
სალამი ჩაიბარეთა,
რაც ვსდუმდი აქამომდისა,
ამაში გამიბარეთა!..
უპირველესი სალამი
ივერის არე-მარესა, -
მისს საისხლსა და სორცს - ქართლ-კახეთს
და იმერეთის მხარესა,
ბედი და ბედნიერება,
დღეთაშც ნუ ჰნახვენ მწარესა,
უესურვებ დღეგრძელობასა
სამშობლოს მსეს და მთვარესა:
ნუგეშა გვცემენ, გვათბობენ
და გვითენებენ ღამესა
მერე სალამი მუშათა:
ცულის და თოხის მენეველთა,
მწყემსთა და ღამის მესრეთა,
მინდორში ღამის მთეველთა,
თავის მარჯვენის მადლითა
მთელის სმელეთის მრჩენელთა.

მწიგნობართ - ერის წინამძღვართ,
 ქვეყნისთვის კარგის მრჩეველთა:
 რა გვარგებს, რა გვასარალებს, -
 დღე-მუდამ იმის მკვლეველთა
 მენამც თავს შამოვლევლები
 ჩემის სამშობლოს მთა-ველთა!
 საღამო მღვდელთა, მოხელეთ,
 რომ ივარცხნიან ქეჩოლა!
 ვთხოვ ათლეინონ ჩვენსაგან
 წაღდუნასა და ეჩოლა,
 ყველას, ვინც ქვეყნის გულისთვის
 გაიძრას, გაიჩეჩოსა!..
 არაუერს ვეტყვი საწყენსა
 ამ ჩვენს დახლიდარს სეჩოლა:
 იმას მილოცვა რად უნდა,
 ოღონდ ფულები სვეჭოსა
 ვაი თუ ფულების გამო
 ბოლოს ეაშს გაიბეჭოსა!..
 ვუსურვებ, რო გაემარჯვოთ
 მშობელის ქვეყნის დედათა!
 ერთს ვურჩევ, თუ დაიჯერეს,
 სარგოსა მეტისმეტადა:
 შვილთა აღსრდასე იუბნონ,
 რო შეიყარნენ ერთადა;
 ლამაზად შვილის აღმსდელი
 დედა მიცვნია ღმერთადა
 და ყრმათ, ჯერ დაუბუშბლავთა,
 ერთგულნი ჰყვანდენ დედასა
 და არ შეუდრკნენ ბოლო ეაშს
 ბასრის მახვილის კვეთასა,

როცა-კი მტერი მათ მშობლის
შურაცხყოფას ჰბედავს,
დიდიმც ექმნება სასლუარი
თქვენთ თვალთ და გულის სედავსა.

„საახალწლო“, 1899 წ.

პუბლიცისტური წერილებიდან

+ + +

... აქ უნდა მკითხველი შევაჩეროთ და მისი ყურადღება
სსკა საგანს, სსკა მოვლენას მივაქციოთ. მეტი ჩარა არ არის,
უნდა მივაქციოთ ყურადღება, თუ ამ ახალმა დრომ რაღა
იდეალი შექმნა ქალისა, ანუ, უკეთ ვსთქვათ, რა მიუმატა,
რა დააჭდია ქედსე და დაავალა ფშაველის ქალის იდეალს. ეს
ამბავი, მკითხველო, ნუ გაგაკვირვებს. ყველა დროს თავთა-
ვისი იდეალი აქვს. კაცობრიობაც დროების მოთხოვნილების
მიხედვით სცვლის სოლმე იდეალებს. ფშაველს დრო გმი-
რობისა, ვაჟკაცობისა წაერთო, სმალი მირს დასდო, ქალიც
გაჩუმდა. მაგარი მელავი და მაგარი გული თითქმის აღარ
არის საჭირო ახალის ცხოვრებისათვის. ცხოვრება გაჭირდა.
კუჭმა წამოაყენა ახალი საგნები და იმის იდეალს პრაქტიკე-
ლი დიდი დაასო...

„ფშაველი დედაკაცის მდგომარეობა და იდეალი
ფშურის პოესიის გამოხატულებით“, 1889 წ.

დედაკაცს დიდი მნიშვნელობა აქვს კაცობრიობის ცხოვრებაში. კაცობრიობა შესდგება სხვადასხვა ერებისაგან, ერები ცალკე ოჯახებისაგან, სოლო სამიჯველი პირუელისა, შო-რისა და შესამისა არის პიროვნება, ცალი ადამიანი; რამდენადაც მათი შემადგენელი ადამიანები არიან სრულნი, ამაღლებულნი, განვითარებულნი და ბედნიერნი, იმდენადვე ამაღლებულია ოჯახი, ოჯახს გარეშე - ერი, ერს გარეშე - კაცობრიობა. თავი და თავი, მამასადმე, ოჯახის გონივრულად მოწყობა უნდა ვაღვიაროთ, სოლო ოჯახში უფროსობს დედაკაცი. დედაკაცს დიდი ძალა აქვს ოჯახში დიდსე და პატარასე; შვილების პირუელ-დანწყებითი აღსრდა, რასაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, დედის ზღადა; დედაა გადამწყვეტელი შვილების ბედილბლისა, შვილის მომავალი უსათუოდ იმასეა დამოკიდებული, თუ დედა რა მთაბეჭდილებებით ასასრდოვა შვილის ნორჩი, მაგრამ ღრმად აღმბეჭდი გული და გონება... ამიტომ საჭიროა ყოველი დედა იყოს განათლებული, განვითარებული, რათა შინ, ოჯახში და გარედ, სასოგადოებაში სთესდეს თესლს კეთილისა; დიად, ესმოდეს დედაკაცს, შვილი როგორ აღსარდოს შინ, ოჯახში, და გარედ, სასოგადოებაში რა ასრები გაავრცელოს, რას ემსახუროს, ვინაიდგან მას შეუძლიან დაამსოს ერი და კიდევ აღადგინოს.

როგორც დღეს, ისე მომავალში დედაკაცი უმთავრესად უნდა ემსახურებოდეს ოჯახს და შვილების აღსრდას. თუ ამას ღირსეულად შეასრულებს, დიდს, ძალიან დიდ საქმეს გააკეთებს, დიდს ამაგს დასდებს თავის ქვეყანას. ვინც ამ მოვალეობიდან განთავისუფლებული იქნება, იმას არას გსით არ აკრძალების არავითარი კულტურული საქმე.

„ქალთა შესახებ“, პასუხი „სახალხო გაზეთის“ ანკეტიას, 1914 წ.

„უსამართლობა
სამართლეს
რისთვისა სჯებადნის
ძალათი“

+ + +

... უსამართლობა სიამართლეს
რისთვისა სჯაბნის ძალათი? -
ზოგს ნიჭი მისცა უფალმა,
ყოფა-ცხოვრების დავლათი;
სხვას დაუწესა ჭკლავსედა
სამთხოვარიოდ კალათი;
ლხინის, ქორწილის შემდგომა
გამწყურალი მოდის მაყარი
და, ერთ დროს მლოცველით სავსე,
დანგრეული სდგას საყდარი;
ზოგს ამოქმადდა თვის ლუკმა,
აღალის ოფლით ნაღვარი,
სხვას შეჭრიდა, კიდევ შაერგო
სარიო ნაქურდალ-ნაპარი.
გულის სიმთ ამაყდურალი
სწორედ მისეჟი აქ არი.
განსაჯეთ თავ-თავისადა,
ვისაც რამ გქონდესთ მისანი:
უიქრთაგან ერთი მკვიდრია,
ხოლო მეორე - სისანი...

„უიღბლო იღბლანი“, 1902 წ.

+ + +

... ღმერთმა გვაშოროს, მოვიქცნეთ
ჩვენც ადამიანთ გვარადა:
თუ ერთმა შეორეუ ერი
დაიპყრო, დაიმონავა,
გაანადგურებს, გაჭქელავს,
არ შაიბრალებს ოდნავა;
სულს აძრობს, ჰკვეთავს ენასა;
არ ათქმევინებს სათქმელსა
თავის ენაზე, თვის რჯულზე
არ ანთებინებს სანთელსა.
ვინ მოსთვლის, უსაშართლობას
საწყალს დაჰმართებს რამდენსა?
ღმერთმა გვაშოროს, არ ვისამთ
ჩვენ მაგისტანა რამესა!..

„მთაწირი“, 1908 წ.

+ + +

... დუქანი სოფლის „კანცელის“ განყოფილებაა. გან-
სამართლება იქიდან იწყება სოფელ და თვით სამართალიც
დვინის რუბში ჩაუწყვედევიათ სოფლის მოხელეებსა. საბ-
რალო სამართალი რუბში სის მოხელე და თვალთგან
ცრეშლი ჩამოსდის ღაჭაღუპით.

„ჩვენი სოფელი“, 1886 წ.

+ + +

... ქუდი დაღე და სამართალი ჰქენო... ეჰ, რა უუთხრა
კაცის სამართალს!.. ქვეყანაზე მართალი არავინაც არ არის,
თუ შე შეითხაუთ, ისეთი მართალი, რომ ცოდვას არა სჩადი-
ოდეს... გაიძვერა რაღა ვარ, ჩემო მშაო! თავის სარგებლო-
ბის გულისათვის ყველაც გაიძვერა სართ...

„ტრეფა“, 1889 წ.

ჰუბლიცის ტური წერილებიდან

+ + +

... ვინ არის მართალი? - მხოლოდ ძალა და ძალა, რომელიც აღმართსა ჰსნავს; - ამოღებული სმალი, რომელიც დრტვინვაზე, უკმაყოფილებაზე, თავს უპობს, რად დაგებადა წინააღმდეგობის ფიქრობს. სიმტკიცე, რომელიც უამისოდაც საისსლცრუმლიან ადამიანის გულსა ჰგმირავს, - რადა ხარ უკმაყოფილო, რადა სტირი, რადა სწივიო? - ბორკილი, დიდი მძიმე ბორკილი, რომელიც უნდა დაედვას ადამიანის ბაგეს, მის ენას, რათა არ გამოაცხადოს თავისი უკმაყოფილება, არა სთქვას ის, რაც უჭირს, რაცა სტკივა, არამედ იყოს ჩუმი, მოკრძალებით, მოწიწებით, მუნჯად, ცოცხალ-მკვდრად...

„ვინ არის მართალი?“, 1905 წ.

+ + +

რას მომაგონებს მოღრუბლული, გაშავებული ცა, რომელიდამაც ელვა გამოვარდება, მოდის წვიმა, ხან სეტყვა, ხშირად მესიცი ჩამოვარდება და კაცს ზიანს აძლევს; ცხოველები თრთიან, მცენარეთაც კანკალი აიტანს, ბუნება გამტკნარებული, სულგანებულია?

ეს მოვლენა მომაგონებს გამბედავს, სიმართლის მოყვარულს კაცს, რომელიც მართლს მესხავით თავს დასცემს სოლმე; ის ბევრს აწყენინებს, მაგრამ მისი სიტყვა კაცობრიობის წყლულს მალაშოდ დაუდება, მისი სიტყვა გააღვიძებს კაცობრიობის გულს, როგორც წვიმა გამშარი ღედა-მიწას...

... მე ცხოვრება სდევს არ მომადგონებს, არაშედ კუთხიანს
ბრძას, ჯვოსზე დაბჯენილს მთხოვარა ბებერს, რომლისთვის-
საც სელი-სელში ჩაუჭიდნია ბაღლს და ატარებს კარი-კარს:
„გაიკითხეთ ღვთის გულისთვის ბრძა უსინათლო“.

„ქვეყანაზედ რა მოვლენა რას მომადგონებს“, 1886 წ.

„გულსედ შესვენა
მსე-მთვარე,
ვლახარაკობდი
ღმერთთანა”

ლექსებიდან

+ + +

მთას ვიყავ, მწვერვალსე ვიდებ,
თვალთ წინ მეუინა ქვეყანა,
გულსედ მესვენა მზე-მთვარე,
ულაპარაკობდი ღმერთთანა.
საკეთილდღეო ქვეყნისა
მედვა სულად და გულადა:
სიცოცხლე, მისთვის სიყვდილი
მქონდა მეორე რჯულადა.
ესლა თავ-თავქვე მოვდივარ,
ხეკში მიმელის ბნელია,
თან მიმდევს ფიქრი მწუსარე,
გულის, გონების მწველია.
მადლიდამ დაბლა ჩამოსვლა,
ვაჰმე, რა მეტად ბნელია!
წამლობას ველარ გაშიწევს
ესლა ცრემლები ცხელია,
რად მოვალ, თავქვე რად მოვალ,
ჩემს თავს რად ვიხდი ტიალად?
იმ მთას თავს რისთვის ვანებებ,
თუნდ ვიქცე ტანჯვის ფიალად?! ...

„მთას ვიყავ“, 1890 წ.

+ + +

... მე წავალ, აქვე დარჩება
ქედი მადლისა მთისაო;
სხვა ყველა ცვალებადია,
უცვალებია ისაო.
ცოცხალთ თვალთ საღადღობელი
როგორ ამყად სისაო! ...

„გამაჟურია ჯღარა“, 1894 წ.

+ + +

... უსულო საგნებს სული ჩავებრე,
აეპასუბრე ლოდები კლდისა
და, როგორც მეუე, გავათამაშე
მწირი ბალახი, ის ქუჩი მთისა.
მადლი მუენია მარჯვენასედა
იმ შემოქმედის, მაღალის ღვთისა! ...

„ნუგეზი გოპნისა“, 1894 წ.

+ + +

... ჩემთვის ღვთის პირით ტორილში
სამოთხე დანაპირია,
ტორილით გაუმთელდება
გულს მოტეხილი პირია.
ანგელოსთ გუნდში კი ვმღერო
მაშინ, როცა აქა ვტორია...

„შუმბლულუნე, ჩონგერო 1895 წ.

არც-რა ტანთ მცვია, არც უესთა,
 დავდივარ დედიშობილა,
 მეც იმათ ჯოგიდამა ვარ,
 ვინც სიღარიბით ცნობილა.
 ამ წუთისოფლის თორსნეში
 ბუერი სსეა გამოცხობილა,
 ჩემს გარდა ასეთს ყოფაში
 მრავალი სსეაყა ყოფილა.
 ყველას სამარე მიგველის,
 ვინც დედის მუცლით შობილა.
 საგმობიც ვიყო, ქედს არ ვსრი,
 თავი მდიდარი მგონია,
 ისეთი, თქვენმა მშობამა,
 ჯერ არვის გაუგონია.
 მთლად მე მკუთვნის ქვეყანა:
 მთაში - მთა, ბარად - ბარია,
 სღვა და სმელეთი ერთიან,
 ცას - ვარსკვლავების ჯარია,
 დილით მსე მანათობელი,
 ღამის გუშაგი მთვარია,
 მდიდართ სიმდიდრით ღიღინი,
 ბეჩავთ ქვითინი მწარია,
 ავდარი, ჟინელი, ცის ქცევა,
 ცა მოწმენდილი, დარია;
 დილით გაუურიწნა ვარდისა,
 მთული იმისი გვარია;
 ია, უღრანს ტყეს მოსული,
 თალს-კაბა, ენა-მტკბარია,
 კლდის თავს გაშლილი ჰირიმსე, -

მთის სასახელო ქალია;
 მარგალიტით მდუღოსედ
 ბრჭყვიალა დილის ცვაია.
 სამთრის სვაკების ქუხილი,
 გასაუხულს წვიმის ღვარია,
 იქ ჯოჯოხეთი, სამოთხის
 თუ დამიკეტეს კარია.
 ხარს ვგეგვარ ნაიალადარს,
 რქით მიწასა ვჩხვერ, ვბუბუნებ;
 ღმერთო, სამშობლო მიცოცხლე! –
 მძინარიც იმას ვდუღუნებ;
 საწყალთ საწყლობა რო მესმის,
 იმათ ვარამსე ვწუწუნებ;
 არცროს უსაქმო არა ვარ,
 მუდამ ვკოწიწობ, ვრუწუნებ.
 ცოტა მაქვს, ცოტას ვჯერდები,
 ბერავთაც გავუსიარებ.
 სიკეთისათვის სიკეთეს
 არავის დავუგვიანებ.
 ავის თქმით, ავის ქცევითა
 გულს არვის დავუსიანებ.
 ხარს ვგეგვარ ნაიალადარს,
 რქით მიწასა ვჩხვერ, ვბუბუნებ;
 ღმერთო, სამშობლო მიცოცხლე! –
 მძინარიც იმას ვდუღუნებ;
 საწყალთ საწყლობა რო მესმის,
 იმათ მაგივრად ვწუწუნებ;
 ხანდახან ჟინი ამიღებს,
 სიმღერას დავაგუგუნებ.

„სიმღერა, ეძღვნა ახალგაზრდა მგონებს“, 1896 წ.

+ + +

რამ შექმნა ადამიანად?
რატომ არ მოკვდ წვიმად,
რომ ყუთილიყავ მუდამა
ღრუბელთ გულ-ჰყერდის მძივად,
მიწასუ გადმოსაგდებად
ცკარად ან თოვლად ცივად?
არ გაშწირავდა პატრონი
ასე ოხრად და ტივლად!

ცაშივე ამიტაცებდა,
თან მატარებდა შვილად,
ასე არ დამჭირდებოდა
სულ მუდამ ყოუნა ფრთხილად.
მზის მოტრუიალე ვივლიდი
სიკვდილის გამაწმილად;
მალლა ცა, დაბლა სმელეთი
მე შექნებოდა წილად.

გავისარებდი, მთა-ბარსა
ოდეს ვნახავდი მწევანედა,
მორწყულსა ჩემის ოფლითა
ყვავილებს შიგნით, გარეთა.
გადაუშლიდი გულ-ჰყერდსა
ღრისით მზეს, ღამით მთვარესა,
სიცოცხლეს ვაგრძნობინებდი
მომაკვდავ არე-მარესა...

„რამ შექმნა ადამიანად?“, 1513 წ.

* * *

... „მე პური არ მინდა, დედაო
 გული შამკრა რაღაშე,
 წუხელ ცუდ სისმრები კსინჯე,
 რიგში ვიყოდი საღაშე.
 წინ გვედვა მიცვალებული,
 ზეესურნ შანყენით ისხდენა.
 სალაშქროდ დამსადებულნი,
 სოგნი კარუბსე იდგენა.
 მენაც იქ ვიყავ, ესტიროდი,
 როგორც წესია კაცისა.
 გუმანი მქონდა სალაშქროდ,
 ხანიც მოვიდა წასვლისა.
 ერთს წაშს სელ ვინამ დამტაცა,
 ტარი ჩამიდვა ხანჯარისა.
 შავხედენ, მუცალი იყო,
 ტანთ ეცვა ჯაჭვი რუალისა,
 გულსე ემჩნიუა ნიშანი
 მე-დ იმის ბრძოლის წამისა,
 ეუინა ნატყვიარშია
 ლეგა საუევი ბრძამისა.
 კლდედ იდგა, გაუტეხლადა,
 ცრემლ არ ჩამოსდის თვალისა.
 „მინდა სიკვდილი, არ კვდები,
 მამკალო, მითხრა ზვეწნითა.
 თქვენ დაგრჩეს წუთისოფელი,
 მე კი წავიდე ქვეწნითა,

დაბელით, სევსურთ შვილებო,
ლაშქრობით, სმლების ქნევითა.
დავჯე, ჯამ კინამ დამიდგა,
კაცის სორც იყო წენიანი,
ესჯამდი, მსარაედა თუმცაღა
კაცის სელ-ფესი ძელიანი.
რასა ესჩადიო, ესჯავრობდი,
უმსგავსი, შაჩვენებული.
„ჯამეო, - რამამ მიძახა,
ნუ ჰსდები გამტერებელი:
კიდევ მიმართვით აღუდას
წვენ-სორცი გაცხელებული.
მიმატეს კაცის ულვაშით
წვენ-სორცი შანულებული“...

„აღუდა ქეფულური“, 1888 წ.

+ + +

... არაუფრო ცოდვა არ მიქნია ჩემს სიცოცხლეში. ვერც ერთი სულიერი, თუნდ უსულო, ჩემს ცოდვას, ჩემს სიამავეს ვერ იტყვის. ღმერთს ესე დაუწესებუარ: უნდა ვიძინო, ვიძინო; ყველამ ჩემით უნდა მოიყლას წყურვილი... ორი-სა თუ სამის ვერსიის სიგრიბესე ვარ მხოლოდ ბედნიერი და უცოდველი, მერე დამლევს, ჩამნთქავს უსარმაზარი მდინარე, დაიკარგება ჩემი სახელი, ჩემი ვინაობა. როგორც უნდა, ისე მათამაშებს. თითონ სომ ღრიალებს, ბორგავს აწყდება აქეთ-იქით, ანგრევს დედამიწას, გლეჯავს ხეებსა და მიათრევს, მეც იმასვე ჩამადენინებს. მაგრამ მაშინ მე ის აღარა ვარ, რაც ესლა, ამ წამში, როდესაც პირველად კლდიდამ ვიბადები...

„მთის წყარო“, 1888 წ.

+ + +

... გარშემო მარტყია მაგრად დაჭედილი ლოდები. ვინ იცის, სადამდე აქვთ გადგმული ძირი; სოგი ამათგანი ყურსაც არ მიგდებს, თითქმის არც კი ვარსებობდე; ისინი თვალდამტყრებით დასცქერიან უუსკრულს. რას ებებენ, რა დაუკარგავთ იქ? მე არ მეტყვიან, ათასჯერაც რომ ვკითხო. რაღასაც ფიქრობენ, უსასღვროა იმათი ფიქრი, გამოუცნობელია იმათი გულის წადილი. სანდახან კლდე ოხრავს, აღბად, დარდი რამ აწუხებს. სხვაფრივ შეუდრეკელი და გულმაგარიოა ჩემი დედა; იმას როდი ამინებს სვაფი, რომელიც სამართობით ჭექა-ქუხილით თავსე დაგვაწვება სოლმე, მოვა და გრიალით ჩავარდება უუსკრულში, დაეცემა და, თით-

ქოს დაისვენაო, მძიმედ ამოიოხრებს. კლდე ხანდახან კიდევ სტირის. მეც ვსტირი მაშინ, დედის ცრემლებსა ვხედავ და იმიტომ. დედაჩემი თავისს დასოცილს შვილებსა სტირის, რომლებიც მუდამ თვალწინ უწყვია; ბევრიც რომ უნდოდეს, თვალს ვერსაიდან მოაცილებს. კლდის შვილები ლოდებია, დაბლა რომ ჰყრია. ერთი-ერთმანეთსედ, კლდის ბუბუთგან მონაწყვეტი, იმის ჰერდის ანაგლეჯი...

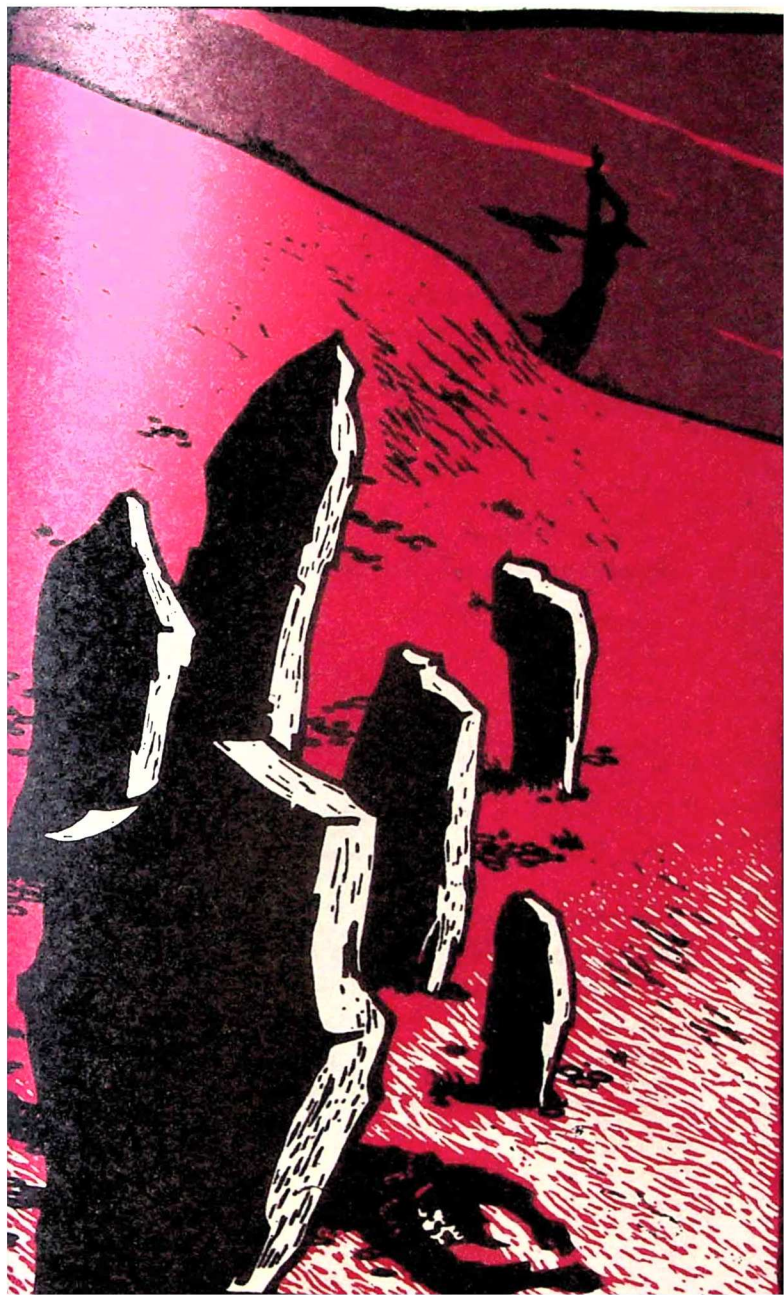
... ვინ იცის, თუ მე პირიმსე მიყვარს? მანც რაა ასეთი სიყვარული? მე იმასთან ვერ მივალ, ის ჩემთან, ერთმანეთს ვერ ვაკოცებთ. ასეთი სიყვარული სასიამოვნო ტანჯვაა. მოუთმენლად კელი განთიადს, მაშინ დავინახავ სოლმე ჩემს სატრფოს. როცა სამთარი დადგება, ჩემი გულიც მაშინ ჩამავდება და პირიმსეც მიწაში ჩადნება. ნეტავი მეც ჩავდნებოდე, რომ ეგებ ერთი ჩემი ნაწილი შესვლებოდეს იმისას პირისპირ. დადგება გასაუხული, პირიმსე ცოცხლდება და მეც მაშინ ვცოცხლდები. მავიწყდება ჩემს ქედსედ მოკიდებულის ხევის და ობი, თავი პირიმსე მგონია და გიჟივით ვამბობ: შენი ჭირიმე, ლამაზო, შენი!

ნეტავ კიცოდე, სად მიდიან სამთრობით ყვავილნი? ვგონებ, ამას სიკვდილი ჰქვია. ვინ მასწავლა მე სიტყვა სიკვდილი? აი ამ ლოდმა, ჩემს გვერდსედ რომ ცხვირი წამოუშვრია და მრისხანედ დასჩერებია ქვეყანას. ამან და იმ ორასის წლის ბებერმა არწიუმ. არა, სიკვდილი კარგი არ უნდა იყოს. გუშინ რომ მაგ დაუსვენარმა ბებერმა ერთი როჭო შეულაპა ჩემს თავსედ, რამდენსა ჰკენესოდა საბრალო და ის კი შეუბრალებლად სწიწენიდა, ჰგლეჯდა თავისის აღმასის ნისკარტით.

- ქუჩო, ბენტერავ, მაგასა ჰქვია სიკვდილიო! - წამომჩურჩულა ლოდმა...

„ქუჩო“, 1892 წ.

„ძვირუასი
მხოლოდ სული
გვაქვს“

ლექსებიდან

+ + +

... საიქიოდამ სახდომი
ზღუდე არა სჩანს სიღისა.
ტიალი წუთისოველი
მიდის, მიდის და მიდისა...

„ცაზე იარე, მოვარე“, 1895 წ.

+ + +

... სიკვდილისათვის ერთია
მდიდრის და საწყლის ცხოვრება...

„მრავალმა სხალი აგულა“, 1900 წ.

+ + +

იას უთხარით ტურუასა:
მოვა და შეგჭამს ჭიაო,
მაგრე მოხდენით, ლამაზო,
თავი რომ აგიღიაო!
შენ თუ გგონია სიცოცხლე
სამოთხის კარი ღიაო;
ნუ მოხვალ, მიწას ეუარე,
მოსვლაში არა ყრიაო.
ნუ ნახავს მსესა, ინანებს,
განა სულ მუდამ მსეაო!
მიწავ, შენ გეპარებოდეს
ეს ჩემი ტურუა იაო,

შენ უპატრონე, ეშობლე,
როგორაც შენი სწეო.

„იას უთხარიო ტურუასა“, 1903 წ.

+ + +

... დაკრული სარგოდ მომიხდა,
თუმც საშავნებლოს ეცადა,
რამდენიც დაშრა, იმდენი
მე ავიწიე სეცადა.
ადამიანად ვისახვი,
მეშობლები დარჩნენ მსეცადა...

„ცხოვრებამ არ შამიბრაღა“, 14 იანვარი, 1904 წ.

+ + +

გულო არ გასტყდე, გაშაგრდი,
კლდეო კლდედ იდეგ სალადა!
რა კენათ, რომ ჯანლი გვეხვევა,
მეცა გყევივარ ავადა.
ცდა გავუქარიწყლოთ საწუთროს,
ნუ დავბერდებით შავადა...

„გულო არ გასტყდე!“, 1904 წ.

+ + +

კიდევაც ვნახავ გასაუხულს,
ყელ-მოღვრებულს იასა,
სიკვდილის სიცოცხლედ მქცეველს,
იმის სიტურიფეს ღვთიანსა,

ამწვანებულსა მთა-ბარსა,
დამწყაზრულს, ყვაულიანსა.
კიდევაც ვნახავ, ცა სჭექდეს,
თოვლის წილ წვიმა ცვიოდეს,
ანოჟივრებდეს მიწასა,
მდინარეები სვიოდეს,
აღარვინ იტანჯებოდეს
და აღარცვისა ჰშიოდეს;
სიშართლის გამარჯვებასა
მთასე არწივი ყიოდეს;
მეც მას ბანს ვუბნებოდე,
გული აღარა მტკიოდეს.

გუშინწინ ვნახე, გუშინაც,
გველი სწამლაუდა იასა,
აშლიდა შხამსა და გესლსა,
ვერ კი აძლევდა სიანსა.
დღეს ვხედავ, ია მთელია,
სუნნელოვანი, ნაშია,
უცქერ და ვამბობ იმასვე:
რა ტურუა, რა ლამაშია!
გველი დაღოდავს მუცლითა,
ასრჩობს ბოლმა და ბრანსია.

კიდევაც ვნახავ, უხვადა
ვარდნი, იანი ჰყვოდენ,
ნაცარ-მტვრად იყვნენ ქცეულნი,
ვინაც გუშინა სვობდენ;
შხამის და გესლის მთესველნი
მოისპნენ, არაიობდენ,

ჩვენის სიკვდილის მსურველნი
ყორნები კედარ ჩხოდენ!

დაბბროს სიცოცხლის სიომ
მომაკვდავს არე-მარესა,
გაუათასდეს სინათლე
ცაზე მშესა და მთვარესა,
უხვადა სძლენიდენ წყალობას
ამ ჩვენს დაჩაგრულს მხარესა.
ჩვენც, მსხვერპლნი ძალმომრეობის,
ცრემლს აღარ ვღვრიდეთ მწარესა,
ჩიტების ტყილი გალობა
ისმოდეს ყოველ მხარესა.

ვიხილავ სანატრელს სახეს,
რომ ამდგარიყოს მკვდრეთითა,
გვერდს ედგნენ მისნი სკარაკნი,
გაუიცულები გვერდითა,
ჭაბუკნი, თავდადებულნი
ტრუიალით მეთის-მეთითა;
ტანს უმშვენებდესთ წყლულები
ერთგულ მამულისშვილებსა,
ანგელოზები დაუნისას
გვირგვინს ადგამდენ გმირებსა.

„კიდეპე ვნახე გასაუხულს“, 1906 წ.

+ + +

... ერთი წელი და ათასი
ბარდაბარია ქაშისა,
მამ ჩვენი ტანჯვაც ჩავუვალთ
სიბნელედ ერთს ღამისა...

„მამ სრულად სხვა სოფლა“, 1910 წ.

+ + +

საასპარეზოდ მოგვცა უფალმა
წუთისოფელი ადამიანთა:
გამოცდა არი ჩვენთვის სიცოცხლე,
ასე უცნია კაცთა ჭკვიანთა;
ვაკეს ვინ აქებს, თუ არ ავივლით
ოღრო-ოღროს გზებს აღმართიანსა?
თუ პაპანებამ არ შეგვაწუხა,
ვინ დაინატრებს ალაგს მთიანსა? ...

„საასპარეზოდ მოგვცა უფალმა“, 1910 წ.

+ + +

... ღამის სიკვდილმა სიცოცხლის
დაისაკუთროს სახელი,
გაქრეს ღვთის მახსენებელი,
არეინ ანთოს სანთელი.
ღამის სიყვარულს დაეწვას
ტურუა გვარგვინი იისა;
ყველა, რაც ამოხს სიცოცხლეს,
გახდეს საჭმელად ჭიისა.
რადღა ვის უნდა მაშინა
ან მსუ, ან მთვარე ცაზედა,
სშირად ყვავილით ნაქარგი
მწვანე ბალახი მთაზედა;
გასაუხუტოს მოსკლა მერცხლისა,
ჩქეუა, ჩქრიალი სევისა,
დღის წასულა, ღამის დადგომა,
სიტყვო ბუღბულის სტკენისა? !
დარიქს მარტოღა ღრიალი
გაუმამღარის დევისა? !
უხალხოდ ან დევს რად უნდა
ბალა, დევობა წყუული?
რატომ არ ჩნდება უულისა
მეშელობა ციღამ სრუული?
რად არ იშლება დევების
შხამით ავსილი სსუული?
ღმერთმ რად გახდა ქვეყანა
დევთა სათრეულად ნეტარა?

მითამ იშედად ისა გვყავ
განსაცდელის დროს, ყველგანა,
მითამ ის არის შუარველი
განუშორებლივ ჩვენთანა.
არ-ოთ გასწირავს ქვეყანას,
არ გაასწორებს შტკერთანა!

მადლობა შენთვის, უფალო,
ბუნება აღარ წვალობსა!
ტურუა დაესხა ისევა
დამჭკნარს უოთოლი იასა.
აღარ ამინებს დევის სმა
მაგ სადედულოს თმინსა.

დილა საღამოს ნიშნს უგებს,
დღე ღამეს ებრძვის ძალსედა,
ნისლნი, ათას მხრით მომდგარნი,
დაისვენებენ მთასედა.

„კობლა“, 1889 წ.

+ + +

... სოფლისა გაღმა გორია,
დამწვარი, ქვიშიანია.
ბევრი წევს იქა ვაჟკაცი,
გულ-ლოში, ჯიშინია.
ძირს მისდგამს ბექი მდუმარე,
ნაღვარი, თიხიანია.
შმალ-სანჯარის, თოფის მსმარეთი
არა სმტერს გული მაგარი;

იმათ სჯაშ მინა უენო,
სასტიკი, გაუმაძღარი;
მასში ეშლება ყველასა
აღამიანის იერი...

ვერ გვისხნის სიკვდილის ბჯღალით
ძალა, ვერც სიტყვა ცბიერი.
ბუნების ცოდვა ესაა,
მუდამ საწყინო ჩემია:
ავსა და კარგსა ყველას ჰელავს,
არავინ გადურიენია.
ყველა მგსაპროთათვის ინთქმევა,
როცა ილუპვის გეშია!..

სიკვდილი ყველას გვაშინებს,
სხვას თუ ჰველენ, ცქერა გვწადიან;
კაცნი ვერ ჰგრიზნობენ ბევრჯელა,
როგორ დიდს ცოდვას სწადიან.
რამდენი ავსული ვიცი,
წარბმუხრელად დადიან;
თავის მტანჯველის შემუსრვა
ან კი ვის არა სწადიან?!

„სტუმარ-მასპინძელი“, 1893 წ.

+ + +

... ერთი დღე ყველას მოგველის,
დღე იყო, მსუცა ბრწყინავდეს,
ჩვენ არაფერი გვესმოდეს,
ცივ სამარეში გვყინავდეს.
ნეტავი იმას, ვინაცა

მკვდარი გასწირავს სახელსა,
და ყველა იმის სსოვნასა
გულს ინთებს, როგორც სანთელსა.
ცოცხალი ცოცხალსა ვგვანდე
თავის გუნების პატრონად.
მოკვდები, ერთი დღე მმართებს,
მიწა შექნება ბატონად...

უღიღია ესე სოფელი,
უღიღთა საყრელი ხელისა;
კარგებსა სჩაგრავს, უშეგავსთ კი
კალთას აფარებს, ჰშველისა;
მართალი წუთისოფელში
შეებას ამაოდ ელისა! ...

„სიხსლის ძიება“, 1897 წ.

+ + +

... ბევრი სჭირს კაცის გონებას
ამოება მტკნარია!..
თუ რას მადლს ისაშუ ქვეყნადა,
მითი იცოცხლებს მკვდარია.
ბერიუასი მხოლოდ სული გვაქვს,
სხვა დანარიჩენი – მივარია,
ან ცეცხლი დასწევს... თავისად
მოიხმარს მიწა-მყარია.
სხვა ყველა ფესთ ქვეშ ეგება
მიწის, ბუნების კანონსა;
სულს ვერ ერევა მის ძალი

და ვერც გაუთხრის ხაროსა;
ვერ მოჰკლავს, ვერ დააბერიებს,
ტანს ვერ შეუცვლის ხაროსა.
მიწისას მიწა მიიღებს
ყველას, რაც მასე ხარობსა.
შინც სომ სულის ბუნება
მონა როდია მიწისა:
თავისი საშუალებლო აქვს,
თავის გსა კარგად იცისა!..

„ეილბლო ილბლანი“, 1902 წ.

+ + +

... სულითა ვცოცხლობთ ისევე,
როცა ლეშითა ვკვდებით, –
რაც გვიყვარს, მის სანახავად
საულავებიდამ ვდგებითა.
დიდება უფლის სახელსა,
სულით ცხონება იმითა,
რაც ღმერთს მიუცაჲ სამყოფოდ,
ნუშც მოეშლებათ ბინადა!

„ნანგრევთა შორის“, 1900 წ.

+ + +

... „რამდენსაც იმხიარულებთ, იმდენად წუთის-სოფელს დააშენებთ...

... „ღარიბის კაცისთვისაო წუთის-სოფელი მწარია.

„სურათი უშაჟლის ცხოვრებიდან“, 1881 წ.

+ + +

სიკვდილი საშინელია. წარმოიდგინეთ საშარე, - ცივი საშარე; საულაუის პირსე აგროვებული მიწა და შესაულავე-ები ხელნიჩბიანები, რომელნიც მსად არიან მიაყარონ მიწა...

„მოელის უბედურება“, 1886 წ.

+ + +

... ბველს დროში, როგორც ვიცით და გაგონილი გვაქვს, რჯული ხალხს ძლიერ მტკიცედ ეჭირა, რჯულის გულისათვის ჯალათს უშვერდენ ქედს, კოცონსე იწეებოდენ, ათასნაირს სასჯელს იტანდენ და დღეს, სომ ვიცით კარ-გად, თვითონ კაციც რომ მოკლა, ცოლ-შვილი გაუწყვიტო ცხვირწინ, სმას არ ამოიღებს, განაღამც რჯულის გული-სათვის შემოგაკლას თავი. ასეა, დროებამ იცის!..

„ბუცულა“, ზღაპარი, 1895 წ.

* * *

...სასოგადოდ, ყველა ხალხების მებატიანენი გსას უქცევნ მდაბიო ხალხის მდგომარეობას, მათ ჩვეულებას და სხვადასხვაგვარ ცხოვრების აკარგიანობას. სისწორით რომ ვსთქვათ, არც კი არიან გასაკიცხავნი, რადგან არ იყვნენ ისინი იმდენად გონებაცხოველნი, რომ მსცოდნოდათ, რა უფრო გამოსადეგი იქნებოდა მათის შვილებისათვის, - ჩვენთვის.

... ყოველ ხალხს, რომელსაც სულის მყოფობა სწამს, საიქიოც სჯერა. რადგან სხვადასხვა ხალხები სდგანან სხვადასხვა გონების სიმაღლესე და აქვთ განსაკუთრებული ეროვნული სურვილები, ამიტომ საიქიოს წარმოდგენაც ბევრად განირჩევა ერთმანეთისაგან. ველური ხალხი უფრო სორცეულად წარმოიდგენს საიქიოს. ის განყენებით ვერა სჯის და თვით მისი ნატერა სულისა სორცეულად კმაყოფილების გარედ არ გადის. ქრისტიანების წარმოდგენა საიქიოსე ყველა ხალხების წარმოდგენას ამ საგანსე აღემატება. ქრისტიანთა წარმოდგენა ყოველს სორცეულს თვისებას ამოარებს საიქიოს...

... უმაველის წარმოდგენით საიქიო ქვეყნის შუაგულში არის; საიქიოს ის ეძახის „შავეთს“. შავეთში მართალნი არიან მართალს ნათელში. ეს ნათელი ისე აქვს წარმოდგენილი უმაველს, როგორც ჩასულის მსის ახლად გამჭრალი სსივები მთის წვერებსედე; ყველამ იცის, რომ მთის წვერები ცოტადლა არიან ამ დროს წითლები, ამას უმაველი ეძახის „მკვდართა მსეს“. შავეთს ჩამოუდის შუასე დიდი სევი, რომელსედაც მოდის კუპრის მდინარე, ცეცხლმოკიდებული; მასედ არის გაღებული ბეწვის სიდი, მართალი გაჟულის იმ სიღსე, ცოდვილი კი ჩავარდება და იწვის კუპრში. საიქიოს

მკვდრები ლაპარაკობენ მისუსტებული სმით. აი ლექსი სა-
იქიოსე, რომელიც გვანჩენებს ძველისძველს შესედულებას
ხალხისას და ამასთან, უშაველის წინ წაწევას საიქიოს წარ-
მოდგენაში:

„ნეტარ რად უნდა: კარგს ყმასა სამელავე, საფუხარია?
მეც მიმყვა სამარიის კარსა, – ერთიც ვერ მოვიხმარია,
შავეთის მებატონესა სამჯერ დავუკარ თავია,
უკლუებ გამაჩრია შიგ ნარიჩეხები ყმანია;
ვერ დავხვდი ჩემებურადა, მტკიუა მარჯვენა მხარია,
ხელი გამჟიდეს ხელსედა, ჩამამავლიეს ჯარია.
რა საკვირველნი ყოფილან: ერთსაც არ ესხდნენ თვალნია,
ჩამოქცევიყო სასკარი, სედ დასდიოდა წყალნია.
სხვას ყველას გაეძლებოდა, სურიელს ექნა ძალია;
ვაქსა წასძოვა ულვაში, ქალსა გიშრისა თმანია“...

... უშავლები პოეტური ხალხია და მათი პოესია წარ-
მოდგენს უძირო სილვას. რასაც უშავლის თვალი და გონება
მისწვდომია, იმას ყველაფერსედე უთქვამს ლექსი, – მოყო-
ლებული საიცოცხლიდამ სიკვდილამდე და საიქიომდე. უშავ-
ლების პოესია გაიყოფა ორ ნაწილად – ძველისა და ახლის
დროისა. ძველს ლექსებში არის გამოხატული ვაჟკაცობა,
გმირობა და სწეობრივი სიმადლე. ძველს ლექსებში უფრო
იდუალურობა გამოხატვის. ახალი ლექსები რეალური გზას
ადგანან და მათში ჰკენესის სატირული ნაღველი; რეალური
მიმართულება ახალი დროის ლექსებისა უწმინწურობამდე, ცი-
ნეობამდე მიდის. მაინც ხალხში სატირა იბადება, როდესაც
ხალხის ცხოვრება იცვლება და ერთის წყობიდან მეორეში
გადადის. მოხუცებულები ეძღვრებიან ლექსების შინაარსის
გამოცვლას: ჩვენს დროსო, – ამბობენ ისინი, – წაწლო-

ბისას და უწმარობისას არ იმღეროდნო. ეს მართალია, მაგრამ რა ქნას ახალის დროის უშავებლმა, საგმირო საქმე აღარა აქვს და გულს იუხანს სსვადასსვა საგნებზე შაირობით. უშარი ლექსებს აქვს მშვენიერი და მაღალი კილო. აქ ნიშნულად მოვიყვან რამდენიმე ლექსს...

... უშავლები, როგორც ნამდვილნი ქართველნი, რა თქმა უნდა, მართლმადიდებელნი არიან, სოლო უშავლების მართლმადიდებლობა არ წარმოადგენს გაწმენდილს, შემუშავებულ რჯულს; იგი შემდგარია სსვადასსვა წარმართულის და ქრისტიანულის წეს-რწმუნებისაგან და სოგიერთში ებრაულს რჯულს მოგვაგონებს, ეს შერევნა სსვადასსვა რჯულისა ერთმანეთში ადვილად წარმოსადგენია, რადგან ხალხი როდესაც ახალს რჯულს კვიდება, ისე მალე ვერ ანებებს თავს ძველს რჯულსა. მართლმადიდებელი მომღვრებაც არ არის აქ განვითარებული იმიტომ, რომ ქრისტიანობის მქადაგებლების, მღვდლების სსენება მალე გაშქრალა აქ. ამის მისესად ჩაითვლება ათასწარი ლენა-მტკრევა, რომელმაც საქართველოს თავსე გადაიარა. ხალხს მსოლოდ ყური მოუკრავს ქრისტიანობისთვის: რაკი შემოქლევიან და არ შეპრინიან მღვდლები, რომლებიც სმარ-სმარად მოაგონებდნენ ხალხს ქრისტეს მომღვრებას, ხალხს ისევ ძველი რჯული აგონდებოდა. უშავში რომ ქრისტიანობა უკრცელებიათ, ამის დამტკიცება ადვილია: სადაც გინდათ, მთსე, უღრანს, გაუვალს ტყეში შესვლებით ნასაყდრებს...

... სევისებური წინანდელს დროში არა ყოფილა მართო სამღვთო წესების ამასრულებელი, არამედ სჭერია სელში პოლიტიკური და იურიდიული უფლებაცა. იგი ყოფილა მშვიდობიანობის დროს მსაჯული და ომიანობაში - ჯარის წინამძღვარი სელში დროში. უშავლის სევისებრად მოწოდება მოხდება სსვადასსვა მისესისა გამო: ჯერი ერთი, ქადა-

გისაგან და მეორე - მეთხავისაგან. მაგრამ მეთხავიც ყველას წარა-მართად არ ირიევს, იმასაც აქვს, თუ შეიძლება ასე ვსთქვათ, საკუთარი მეთოდი სევისბერიის ამორჩევისათვის... თუ რომელმანე უშავებდა დაიწყო ავადობა დიდხანს და ვერა რიება, მეთხავი ურიევს, რომ წმინდობა დაიწყო, გახდეს სევისბერად, ხატის მსახურად. სევისბერად კურთხევისათვის, ანუ ხელ-მსარის სანათლავად, უნდება ახლად მოწოდებულს რვა საკლავი და ერთი კურატი. ამათის სისხლით განათლვენ თავის მოძმეს სევისბერები: სისხლს წაუსმენ პუბლსა, მელავსა და გულსედ...

„უშავლები, მათ სხვადასხვა ჩვეულება,

ცრუმორწმუნობა და ხატები“. სასოგადო შენიშვნები, 1886 წ.

+ + +

... ქალაქ ადგილას ყველა სასოგადოდ ჩვეულებისაგან აკრძალული საქმე ადვილად ჩასადენია კაცისაგან, ხოლო სოფელში ყველა მალე გაიგებს ავს საქმეს და ავის თვალთაც შეჭხედავენ...

... კუჭის მარსულობა რაც არის, არის, ღმერთს გაუჩენია, თუ წმინდანთა დაუდგენიათ, ჩვენის სჯულის გვერდად უნდა ავასრულოთ. მაგრამ თუ ვინმე გონების მარსულობასაც შემოიღებდა, ის კი, სწორედ მოგახსენოთ, ჩასაქოლავი იქნებოდა და ყოველი ქრისტიანი მოვალეც გახდებოდა, პირველად იმას ეკრა თავში ლოდი იმ ასრებულის კაცი-სათვის. მაგრამ რას ვამბობ? ჩვენში ხომ გონებას უფრო ამარსულებენ, მანამ კუჭსა, ანუ უკეთ რომ ვსთქვათ, ორივე-თი მარსულნი ვბრძანდებით: გონებითაც, კუჭითაც, თუმცა, ხანდახან, მართალია, ვიძახით და ვიმღერით:

სანამ ცოცხალ ვარ, ესე ვიქ,
ვახარებ ჩემსა იასა;
მოვკვდები - გაუხარდება
სამარის კარსა ჭიასა-ო,

მაგრამ, მაინდამაინც მარხულნი ვართ კუჭითა და გონები-
თა. ვინ ვის უნდა სდრისოს თავში ლოდი, ვინ ვინ დასაჯოს,
ვისი ჯავრი ამოიყაროს, - ესლა თქვენ გაასამართლეთ!
საით გაიხედავთ, ვისა ჰნახავთ, რომ გონებით არა მარხუ-
ლობდეს?! უმრავლეს ნაწილს ჩვენის ერისას შემოუვლია
უშეცრების გაღაჟანი გარშემო და აღარ უნდა იმ გაღაჟანს
იქით გადაიხედოს. მცირე ნაწილი, რომელსაც ერთს დროს
უსწავლია რამ, დღეს გონების მარხულობას მისცემია...

... გონების მარხულობას სულის მარხულობაც მოსდევს,
რასაკვირველია. სული დარჩენილია ობლად, უპატრონოდ,
აღარაფერი არ აფრთოვანებს მას; დაღპობას აპირობს, ურ-
წმუნო ხდება, უსაგნო, უსერიო, უკეთური, უგერგილო.

სული სტაროდა ბედკრული
ნაოხარს გონებასედა:
„ერთხელ როგორ არ იფიქრებ
მაგ შენსა მონებასედა.
თავი დასიაგრე, მეც მიაგრავ,
მიმეც ლაფსა და მწერესა;
წამწყმიდე, გაღამისროლე
ბნელს ჯოჯოხეთის ყურესა.
ბნელია, როცა ორივეს
პატრონი არა ჰყურებსა“.

სული და გონება მარსულობს—მეტეი, და ერთი რამ არა
მარსულობს. ამიდან და რა არი? — ჩვენსა რაო ქანდარაა — ის
არი სწორედ. დალოცე, ქანდარაუ. შენ ენა გქვიან, ერთი შენ
არა მმარსულობ სოგ—სოგის პირში, თორემ სოგის პირში სომ
სამუდამოდ დაუწყევლისარ სამარსულოდ ღმერთსა, გაშიენსა მარს-
კისა და სსნილისას, — დაუწყევლისარ, როგორც ტანტალი მშიერი
და მწყერული შუა სღვაში. შენს თავსუდაც, როგორც იმ ღმერ-
თთან შეჩვენებულის თავსუდ, ჰეიდია ჰური და ღვინო, ყურმ-
ნის მტევნები, ეწვდები საჭმელად და შიგირბის სულიდამ მადლა;
დაბლა წყალს ეწვდები სასმელად და ფეხებიდამ შიგირბის ისიც,
გოურთხება, არ გესმენება; ვინა ხარ შენა და რა გქვიან სასული?
— ბეჩავის კაცის ენა. ა, რას იმღერის ეს ბეჩაუი ენა:

საცა მე ვსცხოვრობ, წყალი სდგას,
მტკივა, შემსჭვალვის გვერდები.

ესე სუსტი და უძლური
სუსტს პატრონს შევაბერდები.

ბეგრი რამა მაქვს სათქმელი,
მაგრამ ვღუმარებ ისევა.

ბლიერ ამინებს ყანასა
კალიის გუნდის მისევა.

ბნელია, როცა ქვეყნისა
გონება გადაირევა!..

ჩემს პატრონს თავში ტვინი აქვს,

როგორც ლოდი და კაჟია,

ვინც იმას გასტეხს, ის არის,

აბა, ის არის ვაჟია,

თუმც კი ვერ გადაურჩება,

რომ არ გარდახდეს ბაჟია.

უბიარის, ბეჩავის ენა

გასამტყუნარი რამაია?!

ღმერთმა დასწყევლოს ზოგის ენა, რომელიც არა მარ-
 ხულობს და მოჰყვება ქვეყანაზე ტიტუსს, ჰუქვავს, რაც მა-
 ლი და ღონე აქვს, მაგრამ ნუ გგონიათ, რომ პურსა ჰუქვავ-
 დეს, არა, ვინ მოსთვლის, რას არა ჰუქვავს! აღარც მარხვისა
 სცხვენია და აღარც კაცისა: მთას მთას მიაჯახებებს და ზღვას
 - ზღვასა, დედაშიწას - ცასა. ტყუილად არ არის ნათქვა-
 მი: სანამ სმალი მოვიდოდა, ენამ თავი მოსჭრაო. ამისთანა
 ენას ბევრი ვნება შეუძლიან, მაგრამ საჩივებლობას ნურაფერს
 მოუღიოთ, ბევრს ამბობს, იმდენს, იმდენს, რომ თავის თავს
 მოჰბესრდება და ქვეყანას სომ თავს აბესრებს, რა თქმა უნდა.
 აი, ამისთანა ენაა დასატყუალბელი და სათოჟ-საბოროელი,
 მაგრამ სად არის, ვინ არის კაცი და პატრონი? ! თუ სადმე
 სამართალია, მარხვა, მარხულობა იმისთანა ენისათვის უნ-
 და დაწესდეს და დაწესდეს ისე, რომ მუდამ კრიჭაში ედგეს
 და რამდენჯერაც გაიხმრევა სისულელის, სიავის წამოსარო-
 მად, იმდენი ნესტარი დაჰკრას, ან ნაკვერჩხალი დაადოს, რომ
 სდუმდეს და არა სწამლავდეს კაცთა გულსა და გონებას...

„სადღმარსუოდ“, 1891 წ.

+ + +

... საკვირველია: ფაქტი, მოვლენა, ჩვენი დღევანდელი
 მდგომარეობა ერთნაირია, სოლო შესედულება ამ მოვლე-
 ნაზე, ამ ფაქტზე სხვადასხვანაირი, ე. ი. იმდენი, რამდენიც
 თავია ტანზე ამოსული. დღეს გონების დავთრები დაკკარ-
 გეთ, უკუდმა დავიწყეთ ფიქრი. რადა? რისთვის? ფიქრ-
 მა, აზრმა რა დააშავა? თუ სამუალება აზრის მისადწევად
 უკარგისი გამოდგა, ეს იმას როდი მოასწავებს, თვით აზრს
 წიხლით შევდგეთ და ზედ კინავადოთ, კთულოთ, კაფურ-
 თხოთ, კლანძლოთ? ეს სომ ღაწრობაა, სულმდაბლობაა.

არა, ნუ შეურაცხყოფთ წმიდათა წმიდას, ნურც შიშის გამო, როგორც სმირად აბრულებს ადამიანის ასროვნებას, ნურც სათრისა და დობილ-ძმობილობის გამო...

„ღღ-მარსვა“, 1906 წ.

+ + +

... სარწმუნოება მე შესმის, როგორც შედეგი ადამიანის გონებრივის, სულიერი განვითარებისა და არა იმათი შეასე გადალენა-გადამტკრევისა და დასასიჩრებისა. ძალად შეიძლება მხოლოდ ფორმა შეათვისებინო ადამიანს, ფორმა სარწმუნოებისა, ხოლო ამ საშუალებით მის მართლმორწმუნედ გახდომა ყოვლად შეუძლებელია...

... მართლმადიდებლობა სომ მარტო ქრისტიანულ წესების ასრულებაში არ გამოიხატება, იმის სული და გული სხვა რამ არის და სწორედ ამ სხვა რამის ასრულებას და დამყარებას თუ საერთოდ ცხოვრების პირობები არ უწყობს ხელსა, მნელია მართლმადიდებლობის მისწრაფებათა განსორციელება; იქ, სადაც წარმართული სოციალური პირობები შეუობს (რა თქმა უნდა, ამ პირობებს ფშავ-ხევსურნი არა ჰქვნიან), ყოველ მართლმადიდებელს თავის დაღს დაასუამს; მართლმადიდებლობამ უნდა გარეგნულად, ფორმით იარსებოს, კერპთაყვანისმცემლობისა თუ მართლმადიდებლობის ხალხსე შედმოქმედების შედეგი შეუძლებელია არ გამოიხატოს სნეობრივ აქტებში...

„უბიჰოპოს ანტონის ასრი ფშავ-ხევსურთა სარწმუნოებაზე“, 1914 წ.

„თუ ჩვენ თვითონ
არ შევსწავლეთ
ჩვენი ქვეყანა,
სხვები ჩვენ ვერ
შეგვისწავლიან”

ლექსებიდან

+ + +

... ყველა ის მიყვარს, სადაც სიბრძოვემ
სწავლის სახელით არ მიაღწია...

„მესტორის ანდერძი“, 1890 წ.

+ + +

... ვისღა სცალიან ჩემთვისა,
ქვეყანა იქცა ღუქნადა...

„ჩივილი ხმლისა“, 1890 წ.

+ + +

... არა მოგვცა—რა ლამაზის
სიტყვებით ამაყობა...

„ქებაა-ქება“, 1897 წ.

+ + +

მემღერება და ვიმღერი, —
გულსე მჭირს სამი იარა:
წარსულსე უიქრი მანუსებს,
აწმყოში არა ყრია რა
და მომავალის უიქრებიც
არაუინ გამიმსიანა! ...

„მემღერება და ვიმღერი“, 1903 წ.

+ + +

... როს გახდა საქვეყნო საქმე
უსუსუროთ საღეჭ კეკადა.

„საყმე სიბერულ ვაჭციე“, 1907 წ.

+ + +

... კერაუერს ვიტყვი. ენა სდუმს,
თავსე დაგვიჩაუის ყორანი;
გაღმა გასელისა მსურველთა
უკულმა მიგვყავს ბორანი;
გაგვიბატონდა, გგოსანო,
სირეგვნე შეუწონარი.

„ილია ჭავჭავაძის სახსოვრად“, 1907 წ.

+ + +

ვირები ბედაურობენ,
ყვავი ბულბულობს... ღიასო!
ეს ღაიხსომეთ კარიგადა,
მტკვარო, არაგვო, ღიასვო!
მე ვხედავ ამას ცხოვლადა,
სხვები კი ვერა ჰხედავენ,
არ ვიცი, ბრმები არიან
თუ ნახვას ვერა ჰხედავენ.
ეს ჩემი დანაბარები
თქვენის ტალღების ცვარებმა
შესვრიპონ დასახსოვრადა,
როგორც ნასიცხმა სარებმა...

„ქებათა-ქება“, 1912 წ.

* * *

... ცხოვრებაში კი უფრო სშირად ასე ხდება: უფროსის ცოდვებს მისი ხელქვეითი, მოსამსახურე მხოლოდ მაშინ გამოაშვარავებს, როცა უფროსი მას ადგილიდან ითხოვს. მასთან აღრავითარი დამოკიდებულება აქვს. ნამეტნავად ჩვენში, ქართველებში, უფრო მოსალოდნელია ამისთანა სრივი: ჩვენ ბურ-მარილისა დიდი თაყვანისმცემელნი ვართ და ადვილად ვერ გავიშეტებთ ჩვენს პატივისმცემელს, ჩვენს მეპურმარილს, თუნდა ცოდვებსაც ვატყობდეთ, გავაბიარებოთ, ვიდრე ჩვენ პირადად არ გვაწყენინებს, არ გავაშინებებს, სოლო მაშინ კი დიად, აღიხმან ბაგენი და წარმოსდინდებიან სიტყვანი. არ არის კარგი, არა! აუის კაცის ბურ-მარილიც მოსარიდელია და ცნობა-მეგობრობაც. „გამარჯვებაც“ - კი არაა მისი საჭირო!..

ასეა თუ ისე, ჩვენ სიმართლეს მაინც ნუ ვუღალატებთ, სიმართლეს ვთქვათ, ცილს მოვერიდოთ, გადაჭარბებას; ჭირი გამოვამყარავოთ, რადგან დაუარული, დამალული ჭირი უფრო მავნებელია, ვიდრე ნათქვამი და გამოცხადებული. ექიმი მხოლოდ გაგებულს, გამოცნობილს სწულებას უშველის შესაფერის წამლების მეშვეობით.

„კაცმა ჭირი მალა, ჭირმა თავი არ დამალაო“ ნათქვამია და როცა იქამდე მივა საქმე, რომ ჭირი თავს ვერ გამოაჩენს, მაშინ ექიმის შეცადინებობა, ცოტა არ იყოს, დაგვიანებულა.

„თანური ფელეტონი“, 1902 წ.

+ + +

... დიად, თუ ჩვენ თვითონ არ შევისწავლეთ ჩვენი ქვე-
ყანა, სხვები ჩვენ ვერ შეგვისწავლიან. ჩვენს თავს ჩვენ რომ
არ ვაუასებთ, სხვა რა გიყია ჩვენ დაგვაუასოს? ან მოსულს,
გარეშე უცხო კაცს სად შეუძლიან, გავლით ჩვენის აკვარგის
მნახველს, ანგარიში გაუწიოს?!

„თამარის ცხვარი ფშაუმი“, 1902 წ.

+ + +

თუ დღესაც ბევრი რამ ასახსნელი და გამოსაკვლევია აქვს
ადამიანის ფიქრს, ბევრი რამ სომ შინც გაიგო, ბევრის მისე-
ში შეიგნო, ავს და კარგს თავ-თავიანთი საკუთნო ბინა მიუ-
ჩინა. განათლებამ დიდი, ძალიან დიდი ძალა გამოიჩინა, ამას
ქვანიც კი ჰღაღადებენ; დიდ ძალთან დიდი მადლი, მაგრამ
დიდს მადლთან - დიდი ცოდვაც.

მართალია, განათლებამ, ცივილიზაციას რომ ვეძახით,
სწორედ საკვირველი მოქმედება გამოიჩინა სხვადასხვა ასპა-
რეზსე, სოლო სწუობის სამშობლებულოისა კი რა მოგახსე-
ნოთ. არაო, მეტყვიან, - სწუობრიუდაც ბევრად წინ წავიდა
კაცობრიობაო. შეიძლება, არც ამასე აგისიარდებით, სოლო
შე კი იმას ვიტყვი, რომ ამ მსრივ იგი ისეუ ჰირუტყვად
დარიჩა; დარიჩა კი არა, ჰირუტყვთა საერთო, საყოველთაო
თვისება, რომელსაც გრძნობა თავის დაცვისა ჰქვინ, უფრო
ძლიერადა სჩქეუს დღეს მის გულში. ეს იქნება არც დასაძ-
რახისი იყოს და განათლებას უნებლიედ თან სდევდეს.

... ჩვენ, ერის დროს სულისა და ღვთისმოყვარეობით
განთქმული ერი, ღმერთსაც კი აღარ ვლოცულობთ სწო-
რედ. თუ ქონებით ვართ ღარიბნი, განა ეს იმის მომასწავე-
ბელია, სულითა და გონებითაც გავკოტრდეთ? ან ქონებით

რადღა ვართ ღარიბნი? აბა, მიბძანდით, შიიარ-მოიარეთ ში-
რაქის მიწები, თრიალეთის მთები. თუ ღარიბნი ვართ,
ვისი ცხვრისა და საქონლის ფარები და ცხენის ჯოგები
სძოვს იქ ბალახს?

ვინ არ დაშეთანხმება, რომ ევროპაში ღარიბთა, ბოგანო
ხალხისა ბევრით მეტია, ვიდრე ჩვენში. ჩვენს გლეხკაცობას
მკვიდრად უდგა ფეხი მშობელს დედამიწასე, იმას ეალერსება
და იმას ესუტება და ისუტებს გულ-მეურდში.

დღეს ჩვენის ერის სისუსტესა და ძლიერებას აქა აქვს
თავი და ბოლო. თუ რამდენიმე დიდი შემამულე წინდაუსედა-
ობით ჰყიდის მამაპაპეულს მიწა-წყალს, მაინც კიდევ საკმაო
პრიზებათ იმათაც და ეს დიდი დასაკლისიც არ არის, ოღონდ
უმრავლესობა არ დაადგეს ამ უკუღმართს გზას. მართალია,
დღეს ესოდენი საიუვარული თავის მიწა-წყალისა და უფრო
გუთნისა, ბევრში სარალს აძლევს ჩვენს ხალხს, არ აძლევს
ნებას გარეთ გასვლისას, - მოჰყიდოს სხვადასხვა ხელობას,
მაგრამ საბოლოოდ კი დიდად და ბევრად სასეიროა ჩვენთ-
ვის, ვინაიდან ტერიტორია გვენახება და სომ მოგესხენებათ,
უმიწაწყლო ერი იგვეა, რაც უფროდ ფრინველი, უწყლოდ
თევზი და უჭაეროდ სიცოცხლე.

„ფურები“, 1902 წ.

+ + +

... აშკარაა და აშკარად ვიტყვი: ილიას მკვლელებს რომ
შეეძლოთ, საქართველოსაც მოჰკლავენ.

აბა კარგად ჩაუკვირდით საქმეს, თუ ასე არ არის, დიად,
ასეა და ეს არის კიდევ უბედურება, დიდი უბედურება, ჩვენს
თავსე მოუღენილი. უგუნურთ ნუთუ არ იციან, რომ საუკე-
თესო ადამიანების სოცვა, კვლა, მოკვლაა მთელის ქვეყნისა.

სოფელი ვინ და ერთი კაციო. ნუთუ იქამდე დავეწინდით, დაუკარგეთ ადამიანობა, ნაშუსი, დაუიბრძავეთ გონება, რომ ამისთანა აზრები ღორძინდება საქართველოში? ნუთუ ვისმე უნატუოსებს ჰგონიათ, რომ ილიების სოცკით მოჰყლავენ თვით იდეას, რომელიც უკვდავია და რომელსაც მხოლოდ ილიასთან ადამიანებს შეუძლიანთ ემსახურონ.

... მოჰყლეს ილია!.. მაგრამ ვერ მოჰყლეს, ვერა! მისი სსოვნა უკვდავია, ვიდრე საქართველო იქნება. დიად, ვერ მოჰყლეს, რადგან თუ რამდენიმე, თითებზე დასათვლელი ადამიანი ხარობს ილიას სიკვდილით, ასი ათასი მისტარის ამ ჩვენს სასიქადულო მამულიშვილს და რამდენიც ხანი გაჟღის, მით უფრო, დაკლების მაგივრად, გრძნობა სიბრალულისა და სიყვარულისა მომატებს ერის გულში.

„საწყალი ილია, საწყალი ილია!“ შესმის გულსაკლავად წარმოთქმული აქეთ- იქიდან სიტყვები მამათა და დედათა მიერ. საწყალი ილია? არ არის ილია საწყალი, ვინაიდან მან აასრულა თავისი მოვალეობა წინაშე თავის ქვეყნისა. იბრბოლა, იღვანა ჩვენს სასარგებლოდ და დაღლილ-დაქანცული მიუბარა ცივს სამარუს, ჩაყოლა თან ისევ ჩვენი დარდი, დარდი თავის ქვეყნისა გაყოლა თან ის ტყვიები, რომლითაც ჩვენ იმას გაუმასპინძლდით, წყლულები ჩვენ მიერ დაჩნეული. ჩაყოლა თან ყველა ეს ჩვენ მიერ მიძღვნილი სასიქადულო ძღვენი, მაგრამ ილია იმდენად ჰკვიანია, იმდენად უყვარს ქართველები და საქართველო, რომ მამაპაპათა წინაშე დაჰმალავს ტყვიებსაც, წყლულებსაც, რომ ჩვენსეცუდი არ ათქმევინოს და არ აუიქრებინოს, არ გააჯავროს ჩვენსე ისინი.

„ვერ მოჰყლეს“, 1907 წ.

... ადამიანის გონება ყველას და ყველაურის დაბერებას შეურიგდება, სოლო სიბერე ერისა საშინელებაა. სომ იცით, არიან და იყვნენ მეცნიერნი იმ აზრისანი, ვითომც შეიძლება ერის სიბერე და სიკვდილიც კი, როგორც სიყრმე, სიჭაბუკე, დაუაყვაცება და სხვა. ამტკიცებენ ისინი ამას იმის გამო, რადგან იგონებენ ყოფილ, არსებულ და აწ მოსპობილ ერებს. თუმცა მნელია იმათ დაუთანხმოს კაცი, მაგრამ არა უშავს, ჩვენც თანახმა გაუხდეთ. სოლო ერთი რამ უნდა შევნიშნოთ იმათ მოძღვრებას: შეიძლება ერი დაბერდეს სხვადასხვა პირობების და მისეუებისა გამო და იგი მალე ისევ გაახალგაზრდავდება, თუ სხვა, მაცოცხლებელ პირობებში ჩააყენებ, რაც ცალკე პიროვნებას არ ძალუძს. ცალკე აღებული და დაბერებული ადამიანის ბოლო მხოლოდ და მხოლოდ სიკვდილია. რის გამო შეიძლება დაბერდეს ერი, თუმცა იგი მუდამ ახლდება - ახალგაზრდათა შემატებით? ერს დაბერებს მხოლოდ მონობა, ისეთი ცხოვრების პირობები, როცა მას საკუთარი ნების, ძალ-ღონის გამოჩენის საშუალება მოესპობა. ხანა საჭირო არ არი, ეს შეიძლება ერის სიჭაბუკის დროს მოხდეს. ენერგია ერისა არ უნდა იყოს შებოროტილ-შეჯახველი, უნდა მას ჰქონდეს სარბიელი.

დიალ, მონობა საშინელებაა, მოშაკვდინებელია, როგორც სიბერე და იგი იწვევს ერის სიბერეს, სხვათაერო ერის სიბერე და სიკვდილი შეუძლებელია მანამდე, სანამ მსე ანათებს დღით და ღამით მთვარე...

„სოფი რამ უიერებიდან“, 1915 წ.

„განუვითარებელი,
გაუსრდელი ხალხი,
ჩოგორიც უნდა
დემოკრატიული
მმართველობა
დაარსდეს, მაინც
მმართველთა სათაშუო
ბურთი და სათლედი
დუმე იქნება”

ლექსებიდან

+ + +

... საწყალი საწყლადვე რჩება,
ისევ სდის ცრემლის ღვარია.
მგლები, აუთრები მრავლდება,
ხარობს იმათი გვარია;
აზრი კი, აზრი მაღალი,
ჰგოდებს ბედ-განამწარია...

„საშობაო სიმღერა“, 1907 წ.

მოთხრობებიდან

+ + +

... ავი კაცი ავკაცობას არ მოიშლის. მაგას თვით ზეცა
დასჯის. ზეცამ თვით იცის სასჯელი უსნეოთა და უნაშესოთა.

„ჩიხქელი“, 1885 წ.

+ + +

... რად უცქერის სოფელი სატსა და წმინდანებს ისე,
რომ უეჭველად სოფლისათვის უბედურება უნდათ, სოფელს
„ემიზესებიან“ და თხოულობენ ქრთამსა და სასყიდელს?“
სოფელი რატომ არ უიქრობს, სატი რის სატია მამ, ან
წმინდანი რის წმინდანია, თუკი სასიისლარს საქმეებს ჩაიდენენ,

სოფელს დაადონებენ? - თუ სოფელი აჯამი აღარ არის, გამოიარა აჯამობის დრო, ამ საკითხაზე მართლს შიპასუ-სებს, მაგრამ მე რომ ვიცი, იმ „აჯამობას“ ბევრით შორს არ გამოსცილებია და თუ ძველები, როცა დასცხებოდათ, ნაცვ-ლად იმისა, უკან დაეწიათ, ლაუს ისუამდნენ ტანსე, - დღეს სოფელს რომ სანთული სინათლისა, სწავლისა თვალბთან მიუტანო, თვალბზე სელს იუარებს: ნათელი არ დავინახოვო. ნუთუ ეს უარესი აჯამობა არ არის? ნუთუ აჯამობა არ არის, ხატი და ღმერთი გაცვეთილ, ღლეტურა პოლიციელად რომ მიაჩნია? .. ნუთუ ამგვარი შესედულების მისეი იგივე აჯამობა და უცოდინარობა არ არის?! - არა, სოფელს თუშცა ჭკვი-ანობასე თავი მოაქვს და, ღმერთსა ესთხოვ, გაუთასვეცდეს ჭკვა-გონება, გამოცდილება, მაგრამ დღეს რომ იმას ბევრი ნაკლი აქვს, ეს თვითონაც კარგად იცის, თვითონაც აღიარებს.

... დიად! სოფელმა კარგად უწყის-მეტქი ეს თავი-სი აუცილებელი ნაკლი, მაგრამ ვერ ამოუგლეჯია და ვერ გამოუჩენია იმდენი ძალ-ღონე: ცოდნა ცოდვისა არა კმა-რია; კაცმა ბოროტი არა ქმნას, მართო ცოდნა ვერ უშვე-ლის, თუშცა სოფელი კი იტყვის სოლმე - „უცოდრობა-უცოდვობააო“; უცოდველი უნდა იყოს თვით სისხლი და სორცი, თვით გრძნობა, მთელი არსება სოფლისა; პირი-ანობასე უნდა აისარდოს მისი სსეული, რომ უპირობის შესჯალისაგან განიუერნოს იგი.

„სოფლის სურათები“, 1891-1893 წ.წ

ჰელიცისტური წერილებიდან

+ + +

... ერის სიბერეს და სიკვდილს ისინი დაიჯერებენ მარტო, ვინც ცხოვრების პირობების გარეშე სხვა რაღაც უსილავს მალას ჩხედავენ, რომელიც არც ცაში და არც დედამიწასედ არ არსებობს და ეამთა ბრუნვის სივრცეშია ვითომ გაბნეული ან კიდევ სადმე წიგნში სწერია, რატომ ღრმად არ უნდა ვიყვნეთ დარწმუნებულნი, რომ ერი მუდამ ცოცხალია და არც მოკვდება, ვიდრე მისი ყოფა-ცხოვრების პირობები მაცხოვრებელისთვისებისანი არიან? რომელ ერსაც ეს კარგად ესმის და სასიცოცხლო პირობებს იცავს, ინახავს, იგი მუდამ ცოცხალი, ბედნიერი, ჯან-ღონით სავსეა, იმას არც სიბერე მოეკიდება, არც სიკვდილი. რომის იმპერიაო, გაიმძლავრე, დაბერდა და დაეცაო დაბერდა ოღონდაც, მაგრამ სხვამ სომ არ დააბერა იგი, არამედ თავი თვისი თითონ დააბერა და დაუძლურა. ყველა ერსაც ესევე დაუმართება, უკეთუ იგი სიცოცხლის წყაროს არ ეწაფება, თავისის ცხოვრებისათვის გამოსადგეს ვითარებას არ შექქნის და თუ აქვს, არ ინახავს, მაგრად არ უჭიდა ხელი. ეს დღესავით, მსესავით ნათელია, აშკარაა.

ინტელიგენციას ან კი რა უფლება გვაქვს, ჩვენს სიცოცხლით სავსე ერს ამისთანა შეუფერებელი განაჩენი დაუდგინოთ ასე თამამად, კადნიერებით? | კისი დასასიათებაც განდა, ჯერ უნდა იმას კარგად იცნობდე, მისი გარემოება, ავი და კარგი, შეგნებული გქონდეს, რომ განაჩენიც სამართლიანი გამოდგეს. ჩვენთვის კი ეს ჭეშმარიტება საჭირო არა ყოფილა. ამ ლაყუ, მსამიანს აზრს კარგად რომ ჩაუუკვირდეთ, ღრმად მოვთხაროთ და უესკები ამოუწიინოთ, მხოლოდ იქ ვიპოვნით მისესს ამ უკეთურის განაჩენისას...

... რა გავაკეთეთ ქართველმა ინტელიგენციამ საქ-
ვეყნოდ, საეროდ? თუ მე მკითხავთ, გულახდილად გეტყ-
ვით - არაფერი. ინტელიგენციამ ჯერ ის ვერ შევიძლით,
გვესწავლებინა ერისათვის (ხალხისათვის), რომ მთელი
„რეჟულ-საქრისტიანო“ არაა საქართველო - ვერ ვასწავ-
ლეთ, რა არის, რასა ჰქვია მამული, სამშობლო... დეპოზიტი
სადმე დაარსდა, თავის „რეჩებით“, ისინიც ინტელიგენციამვე
დაღუპა. კეთილ ნიადაგსადმე არსდება სასოგადოება და
თუ რა ღვარძლი გამოერია იქ, იცოდეთ, რომ ეს ინტე-
ლიგენციისავე უნარი უნდა იყოს. ნამდვილ სახელად ინტე-
ლიგენციას ის ჩაუთვლება, რომ გასეთები და წიგნები მის
მეოხებით საკმაოდ იბეჭდება და არავინ კი არ კითხულობს, ან
საიდგან და როგორ უნდა წაუკითხოს კაცმა წიგნი, თუ კითხვა
არ ეცოდინება?! აი, როგორი ამშენებლები ყვევართ ჩვენს
ქვეყანას! ჩვენი დიდი ღვაწლი განისოფება იმ გარემოებით,
რომ ამდენი ლიტერატურული ჰაი-ჰუი, ბევრი-ბევრი რომ
ვთქვათ, 1500 მკითხველი შევიძინეთ სამ მილიონ ქართველ-
თაგან და ისიც უეჭველად, ცოტად თუ ბევრად, ინტელი-
გენტები... დანარიჩენი ქართველობა, ჯრი, მდბიო ხალხი,
რომელიც არის ჭეშმარიტი ძალა ჩვენის ქვეყნისა, დაგვრიჩა
ლობეს გარეთ, არც ჩვენ გავეცანით, არც ისინი გავიცანით
და ვერც ჩვენი სმა მივაწვდინეთ იმათ...

... ყველგან და ყოველთვის ერის ძალა ინტელიგენცია
ყოფილა და იქნება, იგი ბელადია, სარდალი და, სომ მო-
გესხენებათ, სარდლის ნიჭსა და მოხერხებასუა დამოკიდებული
გამარჯვება, მტრის დამარცხება. არა აქვს ჩვენს ინტელიგენ-
ციას გარკვეული საერთო პროგრამა და გეგმა მოქმედებისა.
უამისოდ კი ყოვლად შეუძლებელია გაკეთდეს რამ თვალსა-
ჩინო ჩვენი ყოფა-ცხოვრებას სწორედ ერთს პროგრამას და
ერთს გეგმას მოქმედებისას მსაჭიროებს. ეს ვერ შევიტენით,

ვერ გავიგეთ დღესაქამოდ. ასევე იქნება მომავალშიც, თუ ჩვენს ხალხს, მის ცხოვრებას არ შევიცნებთ, არ გავიცნობთ კარგად, - მანამდე ვერც საერთო მოქმედების პროგრამას შეიშუშავებს ინტელიგენცია, არც ჩვენის ერის სიბერისა და სასოკვდილოდ განშაადების ეჭვები გამოუვა თავიდან, - მანამდე არც მღერვას ქართულის ერის გულგრილობა-დაუდევრობის გამო ექნება დასასრული...

... ჩვენი ინტელიგენტილა?! ჰმ! რა ვქნათ და რა ვთქვათ?! რამდენაა სტყუის იგი თავის საკუთარ ღმერთთან, თავისის აზრისა და გრძნობის წინაშე, ამა თუ იმ მისეისა გამო, ჩემთვის სულ ერთია, და რომ სტყუის, ეს უეჭველად ასეა, თითონაც კარგად უწყის და არც იუარებს, სძირად თავსაც დროსა და გარემოების მიხედვით ჰმართლულობს. ამას აზრი და გრძნობაც ვრცელი აქვს, იდეალებიც დიდი, მაგრამ იმის შეათხედსაც ვერ აკეთებს, რასაც ჰგრძნობს და ჰსაზრობს. ეს მოვლენა შეგნებულ ადამიანისათვის ყოველად აუტანელია, მტანჯველი და იგი ჰქმნის ჩვენებურს ინტელიგენტს ნახევარ ადამიანად, უბედურს, ცხოვრებისაგან უკმაყოფილოს, ჰესიმისტს. შე ამას ვიძარებ და დანარჩენის განსხვავების აღმოჩენა ინტელიგენტის და მდებიო კაცის შესახებ, მეთხველო, თქვენთვის მომინდვია. იმასაც ნუ დაივიწყებთ, რომ ეს უკანასკნელი ერის ნივთიერ სიმდიდრის შემოქმედი და უეხიც არ მოუსხლეტია, მაგრად უდგა სამშობლო მიწა-წყალსა და მამა-პაპის კერასედ. იმას თუ ჩირაღდანი კარბსედ არ მიუტანე, იმისთვის სოულიდგან ქალაქში არ გამოიქცევა, იმდენად თავს არ შეიწუხებს და მამა-პაპური სანთლით, კერასე დანთებული ცეცხლით იოლად გამოვა. სკოლაში რომ შეილი მიაბაროს, სრულიადაც არა ჰუიქრობს იმას, რა მეთოდით, წესით ასწავლიან იმის შეილს და რამდენისთვის უკან დააწყებიანებენ უცხო ენასე სწავლას; ენა,

საშობლო მან ანდით იცის და არა გონებით, ამიტომ მას არ
 ძალუძს რიგიანად ან ერის გაუწიოს პატრონობა, ან შეო-
 რეს. როგორმე რომ მოხდეს და ერის პატიოსან დღეს მისი
 შვილი სკოლიდგან ისეთი განსწავლული დაბრუნდეს, ინსიც
 აღარ ესმოდეს ქართულისა და უცხო ენაზედ კი გამაშირებით
 საუბრობდეს, შვილის ასეთი გარდაქმნა იმითი თუ დაალო-
 ნებს, რომ ველარაფერს გააგონებს და ველარც რას შვილის
 ნათქვამიდან გაიგებს, სხვაფეროვ კიდევ გაუხარდება, დიას,
 გაუხარდება, რადგან არ იცის, რა შედეგი მოხდევს ამის-
 თანა შვილის ყოლას, იგი ძალიანაც კმაყოფილი დარჩება,
 რადგან მესობლები იტყვიან: „ეჰ, ჩვენ დემეტრეს როგორი
 ნასწავლი შვილი გამოსვლია, ქართულ სულ ველარ ლაპა-
 რაკობსო. ასე გახლავთ, თუმც შვიძლება სოგიერთმა არც კი
 დაიჯეროს, ნება აქვს, მე კი მაინც იმას ვიტყვი, რაც ვიცი
 და რაც ჩემის ყურიით გამოგონია. დიად, დემეტრე ისე ჭიჭი-
 რობს, რომ ქართულის სწავლება ქართველი ბავშვისათვის
 სრულიადაც საჭირო არ არისო, რადგან იცის, ვითომ და
 ნაცოდნსე დროს დაკარგვა მეტ, უქმ შრომად მიაჩნია, თორემ
 განა სძულს, ან ეჯავრება თავისი ღვიძლი ენა...

... მართო თავდასწნაურობა არ არის ერის ძალა და
 ისინი თუნდა დიდდგან დაწყებული პატარაზე საუკეთესო
 აზრებით, გრძნობით გაიშაჰვალნენ, საუკეთესოდ იმოქმე-
 დონ, მაინც ვერაფერს გავხდებით, უკეთუ მდაბიო ხალხიც
 ბანს არ მისცემს. რას აკეთებენ მღვდლები? სოფელი არ
 არის, მღვდელი არ იყოს და რა დასაჯერებელია, ნამდვილმა
 მოძღვარმა ნ-ნ მოწაფე ვერ შეიძინოს, ისე ვერ გამოაღვიძოს
 ისინი, რომ ჰქონდეთ წადილი წიგნის, გასეთების კითხვისა,
 ქვეყნიერობისა რამ გაეგებოდეთ?! ჩვენ ამას ვერა ვხედავთ.
 ან კი საით დავინახავთ იმას, რაც არა სჩანს სადმე.

„უიქრება“, 1901 წ.

+ + +

... რა ინტელიგენცია უნდა ვუწოდოთ იმ ქართველ-
თა, ან რა საშვილიშვილო საქმე მოვთხოვოთ, რომელთაც
ხელში ერის ქართულს წიგნს თუ გასეთს ვერ უპოვნით?
ან შეილება ამგვარი მშობელთაგან რა სწეობრივი მაგალითი
უნდა მიიღონ? გადასინჯეთ, ბატონებო, ხელის მომწერთა
დავთრები და იქნება ჩემი გასამტყუვნები რაიმე აღმოგიჩნდესთ.
ქართველი ინტელიგენტისათვის ნუთუ სირცხვილი არ არის,
ვიღაც უბირი ტეტია, მელორე, თუ მეცხვარე, უარაჯაში და
ტყაპუჭებში გამოსვუული, ყიდულობდეს ქართულ წიგნს და
პალტოიან-პიჯაკიან-პენსნებიანი კი ტუჩაფშრუკვით უყურებ-
დეს ქართულს მწიგნობრობას!..

„თაზარი უელეტანი“, 1901 წ.

+ + +

... მეცნიერება, სხვათა შორის, საშს საშუალებას აღი-
არებს ერის საბედნიეროდ: ქონების სწორედ, სამართლიანად
განაწილება, გავრცელება ცოდნისა და გამრავლება ერისა;
ეს უკანასკნელი მოვლენა ორი გზას ამღევს ერს თავის დაც-
ვა-შენახვისას: მომეტებული რიცხვი ან უნდა მოშორდეს დე-
დაშიწას, მის შემუშავებაზე ხელი აიღოს, სხვა ხელობა უნდა
რამ დაიჭიროს; თუ იმავე მიწას შეჭრიან, მაშინ უნდა რამ ღონე
გამოსძებნოს, გონების ჩარხი დაატრიალოს, რათა მცირე ნა-
წილმა მიწისამ საკმაო სასრდო მისცეს. ორსავე შემთხვევაში
აღმაინი მოგებული რჩება, ვინაიდგან გონების ვარჯიშობას,
ფიქრს ჰკიდებს ხელს, აქედან იწყება სხვადასხვა სატესნიუო
იარაღების მოგონება და სხვა. სომხების ვაჭრებად გარდაქმნა
იმათ ნიჭიერებისა, სასრიანობის ბრალი კი არ არის, რო-
გორც სოგიერთსა ჰგონია, არამედ ისტორიულ გარემოებათა

ნაყოფია; დევნილნი მტრისაგან ისინი შემოგვეხსნენ ჩვენ; აქ ამათ ძალაუნებურად ვაჭრობას მიჰყვეს სული სასრდოს მოსაპოვებლად. ეს ჭირი იმათ ეწაშლა, დღეს ისინი ჩვენს ნიჭიერებიც არიან და პირიანებიც...

... დღეს ჩვენ ნიჭს ეაბრალებს იმას, რაიც სრულიად მარტივის მიწისაჲს ბრალა და არა ნიჭისა. ეს მიწესი გახლავთ სელობა. სოგი ისეთი სელობისაა, როგორც, მაგალითად, ვაჭრობა, რომელიც გონებას ავარჯიშებს, ავითარებს და სხვის სელობა კი გონებას ადუნებს, აჩლუნგებს. ამიტომ ორი ერთის ნიჭის პატრონი და ერთის ტყინისა რომ ავი-ლოთ, მაგალითად, ორივე უსწავლელი, სოლო ერთი მიწის მუშა და მეორე ვაჭარი, სომეხი იყოს იგი, თუნდა ქართველი, დიდს გარიყვას დაკინახავთ: სად შეედრება პირველი მეორეს გამოცდილებაში, ენის მოქნილობაში? პირველის სელობა მარტივია და მარტივს უიქრს, მარტივად ტყინის მოძრაობას თხოულობს, სოლო მეორის სელობა რთულია, რთულს უიქრებსე დამოკიდებული. ჰხედავს იგი ათასნაირის ჯურის ხალხს და, მამასადაჲ, მისი დაკვირვების მოედანიც უართო და მდიდარია; ბევრი რამ ესმის მის ყურებს, ბევრს რასჲ აესა და კარგსა ჰხედავს მისი თვალები, ყველა ეს ერთად მომასწავებელია ცოდნისა, გამოცდილებისა...

... თუმცა ქართველები, ქონებას არ ვიტყვი, უუღით ჩვენს მესობლებთან ვერ მოვალთ, მაგრამ არც ისე ღარიბნი ვართ, როგორც ვტორით და ვიივით. რაც გვაბადია, სასე-იროდ ვერც იმასა კსმარობთ, როგორც წესა და როგორც უფრო სასეიროა ჩვენის ქვეყნისა და მომავლისათვის. მა-მასადაჲ, ჩვენ გვაკლია ის გრძნობა თავის დაცვისა, რომელიც თავს იჩენს განათლებულ ერთა ცხოვრებაში კი არა მარტო, არამედ პირუტყვთა ცხოვრებაშიც. ჩვენ აღვნიშნეთ ის ფაქტი, თუ განათლებულნი ერნი როგორ იცავენ თავგა-

მოდებით თავიანთ საკუთრებას, თავიანთ სარგოს (ინტერესს) და ამასაც არა სჯერდებიან, სხვის კუთვნილებასაც ხელს ატანენ. ჩვენ თუ ამას ვიტყვით და ვამბობთ პოეტთან ერთად: „თავსე დამატყდეს ცა რისხვით, სსივი ნუ ვნახო მსისა მე, მაღალი ღმერთი გამიწყრეს, თუ რამ ვინდომო სსხვისა მეო“ და მტაცებლობას არ ვკადრებთ, ის სომ აღარ არის სირცხვილი, თავისი სარგო დავიცვათ, თავისი საკუთრება, თავისი ყოფა-მდგომარეობა ისე მოვანწყოთ, როგორც ჩვენთვის იქნება გამოსადეგი და იმავე დროს არც რამ სსხვას ვავნოთ?.. როგორც ადამიანი, როგორც ერი, მოვალეცა ვართ აგრე მოვიქცეთ, თუ სიცოცხლე და არსებობა გვწადიან ამ წუთისოველში; თუ გვინდა, რომ ამასე უარესად არ გავსაწყლდეთ, არ დავბეჩავდეთ. ალტრუისში, ჩემო მკითხველო, უილოსოუოსთაგან მხოლოდ ტვინის მოსაფხანად ყოფილა გამოგონილი: იმას თითო-ოროლა, ათასში ერთი თავგამოდებული ადამიანი თუ შეიძლებს ეშასხუროს. მთელს ერს ალტრუისტული სწავლა-მოდკრება ხელს არ მისცემს. ან რა ჯეჯა, ხალხი თავს ისოცავდეს ნებაყოფლობით მხოლოდ იმიტომ, რომ მის თავსე მომბრუნავი ყვა-ყორნები თავის ლეშით გააძლოს - ჰშიანთ საწყლებს, გაძლენო?!. ჩვენ თითქოს ასე ვიქცევით და ასეთი ქცევა რა ხელსაყრელია ჩვენთვის? ყველა ეს შეუგნებლობისა, უსწავლელობისა, ჩვენის სოფლურის ცხოვრებისა და, ღმერთო ნუ გვიწყენ, გუთნისა და მწყემსურის ცხოვრების ბრალია. სწავლა-ცოდნა რომ ჰქონდეს ჩვენს ხალხს და ისე სცხოვრობდეს სოფლად, ისე მისდევდეს მეურნეობას, რა გვეთქმოდა, მაგრამ საქმეც ის გახლავთ, რომ სწავლა არ გვახლავს და ეს ჩვენი ხელობა კი ისეთია, რომ ნაკლებს ცოდნას და გამოცდილებას გვაძლევს. გამოღვიძების მაგივრად გვაძინებს...

... სად არის ჩვენთან გრძნობა თავის დაცვისა? ან უიქ-

რე იმ მისესსე, რა მისესითაც დავძაბუნდით? რომ არც ერთი
და არც მეორე, კიდევ იმიტომ არც სერიოზო ჩვენკენ. შეგნება
სმალა ამ წუთისსოფლის ბრძოლაში, სოლო გრძნობა თა-
ვის დაცვისა - ჟარი. ჩვენ სელში ჯოხიც არ გვიპყრია ან
რად გვინდა, როცა ბრძოლაში მონაწილეობას არ ვიღებთ?!

ღიალ, ეს არის ჩემი საუქრებელი: ან გავნათლდეთ და ან
გავმრავლდეთ და ორივე თუ ერთად მოხერხდება, ის უკეთესია...

„უქრები“, 1902 წ.

+ + +

ბნელმა ძალამ აისრულა თავისი საწადელი. ეს ძალა მე-
დამ ეპებს მსხვერპლს თავის საკებავად და სასახელოდ; მისი
საკებავია უსამართლობისაგან დაჩაგრული სიშართლე, ჰი-
რადი ინტერესი სასოგადო სარგებლობის ნაცვლად და დაბ-
ნელება წყვდიადით სინათლისა. ბნელი ძალები არსებობდენ
როგორც ღღეს, ისე წინადაც და მომავალშიაც არ მოისპობა
მათი არსებობა, ვიდრე ნათელია, ვიდრე სიშართლე ებრძვის
უსამართლობას, სასოგადოებრივი ინტერესი - კერძოს...

„სიტყვა ილა ჰაჰავაძის ცხედარზე“, 1907 წ.

+ + +

... რას შერება ჩიტირეკია მაშინ, როცა მისივე შგაესი
ჩიტირეკია შექსვდება? მაშინ მხრებს ჩამოაყრის, მოუსუნ-
რობასა ჰგრძნობს, სწუსდება. რა აწუსებს? ის აწუსებს, რომ
ჩიტირეკია ჩიტირეკიას ადვილად ვერ მოატყუილებს, ერთმა-
ნერთის გულის პასუსები კარგად ესმისთ, ერთმანერთისა ეში-
ნათ, ამიტომ ერთმანერთს უმეგობრდებიან სოლმე, მაგრამ
ვაი ამისთანა მეგობრობას და ერთმანერთის ქება-დიდებას!

დიდხანს ვერ გასტანს იმათი შეგობრობა, მალე კინკლაობა მოუვით! აბა ეს არის კიდევ სერი, როცა ჩიტირეკია ჩიტი-რეკიას ურეკუნებს თავში და გამოუქვეყნებს: შენ ეს არა ხარ, მე რას მატყუებ, შვილთან, რაც მე ვარ, ის შენა, სხვები მოატყუე, მე ნუ! ერთი ჩიტირეკია მეორეს თავისას ეუბნება და ამითი გულსა სტკენს. ჩემი არ გითხრა, გულით რით დაგწვავო, ნათქვამია.

თუ ერთმანერთს აუხარდენ ჩიტირეკიები, პეტისშეტად ატკენენ ერთმანერთს გულსა, ისე ძლიერ აწყენინებენ, რომ იოტის ოდნად პატიოსნების მქონე კაცი თავს მოკლავს, მაგრამ იმათ ერთსაც უშინიან და მეორესაც, ამიტომ თავის კაცურის ღირსების შემოუარგლვას, დაუარვას შეურაცხყოფისაგან მართო სიტყვების კაკუნით ცდილობენ!

თქვენს მტერს, თუ ჩიტირეკიამ მწერლობა დაიწყო. ვისგანაც არაფერს გამოუღოს, იმათ მუდამ ლანძღავს, უსამართლოებს ეძახის, რა არის, დაანახოს ქვეყანას, რომ სიმართლის მოყვარული ვარო. იმას კი, ვისგანაც რასმე გამოუღოს, აქებს და ადიდება, მაგრამ თუ რასაც მოუღოდა, ის სასყიდელი არ მიიღო, ჩქარა იმასაც ლანძღვას დაუწყებს...

„ჩიტირეკია“, უთარღო

+ + +

ქართველები ისეთი ხალხი ვართ, რომ ბევრს შემთხვევაში თავის გრძნობას, თავის თვალებს და ყურებს როდი ვენდობით; უსათუოდ სხვამ უნდა გვიკარნახოს ის, რაც ყურით გვესმის; სხვამ უნდა მიგვითითოს იმაზე, რასაც ჩვენი თვალთა ვხედავთ; მხოლოდ მაშინ დავიჯერებთ, მაშინ ვიძახით: ბიჭოს, ეს სომ მართალი ყოვილა და არ ვიცოდითო!..

... რად ვსუჯავთ განგებ თვალებს და რად არ გვინ-

და სინამდვილე დავინახოთ? დიად, არ გვინდა დავინახოთ, რადგან სინამდვილის დანახვა თვალებს გვატყენს, უსიამოვნო გრძნობებს აღგვიძრავს, მოითხოვს ჩვენგან შრომას, სულელების განმძევას... არ გვინდა, ჰო, ავადმყოფი დედის ნახვა, რადგან ეს ნახვა სასრუნავ საგანს გაგვიჩენს: უნდა მოვუაროთ ავადმყოფს, უნდა ექიმი მოვიწვიოთ, სარჯი გავწიოთ, ვიდრე კარგად არ შეიქნება, გვერდს უნდა ვყავდეთ და სსვ. და სსვ.?!

ვერაფერი დედაშვილობაა!...

... რა გავაკეთოთ ჩვენ იმ თავით ამ ნიადაგზე? ჩვენმა ინტელიგენციამ რა გზაზე დააყენა ერი? საუბედუროდ, იმას დაუწყო კეთება, რაც ჩვენ დაგვლუპავდა, რაც ჩვენს ერს ცხოვრების გსაკვალს აურევდა. ამას ინტელიგენცია, რა თქმა უნდა, შეგნებით განგებ არა სჩადიოდა, სოლო საქმე ასე გამოვიდა, ნაყოფი მათ მოლუწნობისა ამას გვაშენებს! ერისთვის უნდა ერგოთ, მაგრამ ჰყნებდნენ.

მე-40 წლებიდან სული შეუწყვეს, რომ ჩვენი მეგობარ-მეგობრები გამლიერებულნიყვნენ ქონებით, სოლო ჩვენ დავკინებულნიყვით და აი, როგორ: ყველა ჩვენს კომუნდანიჩეს ანტონოვიდან დანყებულს, პოეტს თუ პუბლიცისტს, სწედ სჭირდა დანესურათებინა სომესი მსდლად, მისი სელობა-ვაჭრობა - სასისლრობად. ვაჭრობა ნაცვლად იმისა, რომ შეეყვარებინა ხალხისათვის, შეასილეს; ამისათვის არც ბევრი ტყვია-წამალი იყო საჭირო, რადგან რაინდული სასიათის ქართველს ბუნებრივად არა აქვს მიდრეკილება ვაჭრობისაკენ, მით უმეტეს, რომ ამ ვაჭრობის სინონიმად გასადეს მსდლობა.

თამაშობდნენ სცენაზე იმისთანა პიესებს, სადაც სომესი იყო გამოყვანილი, როგორც მატყუარა, მშიშარა. ვიცინოდით, ვსითხითებდით და დღეს კი ვსტირით. ყველაზე პოპულარული პიესა იმ დროს იყო „ბუნწი“. ამ პიესებს ესწრებოდა

ჩვენი სოფლის ბელადი თავდასნაურობა, რომლის ბედო-
ლათობას, დარდიმანდობას ამგვარმა ლიტერატურამ სული
შუენწყობა მამასადაჟე, იმთავითვე ჩვენ თვალებს ვსუჭავდით
სანამდვილესე. არ გვინდოდა დაგვენახა იგი, ღრმად ჩაჰკვი-
რებოდით საგანს...

... ესლა ვინ უნდა უშველოს ხალხს? ვინ უნდა გამო-
იყვანოს იგი ამ კვლიან ბარდიდან? — რა თქმა უნდა, ჩვენმა
თვალახილებულმა ინტელიგენციამ, რომელიც ამ მხრივ დღეს
არაფერს აკეთებს და არც შემდეგისთვის ფიქრობს რაჟე გაა-
კეთოს. ჩვენმა ინტელიგენციამ, თუ შეიძლება ამგვარ ჰეროს-
ტრატებს ინტელიგენცია დაარქვას კაცმა, ნაცვლად იმისა,
ერისთვის ეჩვენებინა სწორე გზა ცხოვრებისა, ესწავლებინა
თავის თავის მოვლა-პატრონობა, ქართულ კაცს ააღები-
ნა სული თავის პიროვნებასე, თავის თავსე, შეიტანა ხალხში
დამახინჯებული კოსმოპოლიტისმი ერთობის სახელით, მო-
უკლა ეროვნული გრძნობა, დაუხშო ენერგია, დაუკეტა გზა
თვითცნობიერებისაკენ: თავდასნაურობა უცხოელებსე ჰყიდის
მამულ-დედულს, სოლო გლეხობა თავის „ნადელების“ ნა-
ღალურს უგდებს სულში ჩარჩებს... ჩვენ კი ვუცდით გარე-
დან შეჯღუტუნს, კისერში კისტებს. უცხო, გარეშე კაცის
ატეხილს განგაშს: „ადე, მშობილო, ადექი, გაიღვიძე, რა
დაგმართნია, ჰხედავ რა ამბავია შენს თავსა, რამ დაგაჩლუნგა,
რამ დაგაოჩნა?!“ მანამდე კი უნდა გულსე სულები დავიკრი-
უოთ. მივანდოთ ჩვენი თავი ბედსა და იღბალს...

გიკვირთ? შე არ მიკვირს.

„გიკვირთ?“, 1909 წ.

ჩვენი ცხოვრება სწორედ რომ სსკათა შორისა: რასაც ვუიქრობთ და ვაკეთებთ, გამოდის, რომ სსკათა შორის გვი-
უიქრია და გვიკეთებია. საწყენი ის არი, რომ უმთავრესს,
უსაჭიროეს საქმესაც სსკათა შორის ვაკეთებთ. ვმწერლობთ,
ვპედაგოგობთ თუ ვქველმოქმედობთ, გამოდის სულ სსკათა
შორისებურად..

... ერი, უმრავლესობა რასაც დაადასტურებს, უცვალე-
ბელია. ტყუილად სომ არ არის ნათქვამი: სმა ღვთისა - სმა
ერისაო...

... რად გიკვირსთ. მაშასადამე, რომ ჩვენში არიან ისე-
თები, რომელთაც თავის თავი წარმოუდგენიათ ქვეყნის ლა-
ლად, პატრონად, არა პირადი თავის ნაღვანი, არამედ ერის
საუნჯე-ტერიტორია გახადონ სამშო, საკაცობრიო ტაბლად
და თვით ერსაც ააღებინონ სული ეროვნებაზე? გაივლის ყვე-
ლა ეს, დაჟლეტს ჩაილულის წყალს, მხოლოდ ეს არის
საუაღალო, რომ ნამუსახდელ ბებრის სახლის კარებს გვიან
გაუგდება ურდული...

... მამ რევოლუციის ქარიშხალმა სრულიად უნაყოფოდ
ჩაიარა ჩვენთვის? არა. იმან ერთი დიდი საუეთე მოგვიტანა:
გამოაშეღავნა ჩვენი გონებრივი სილატაკე, მოუშადაბლობა,
ხალხის სიბნელე და დაჰბადა მისწრაფება კულტურულ მუშა-
ობისა; დაგვასედებინა წინ, დაგვანახუა ჩვენი გონებრივი და
სნეობრივი ძალ-ღონე. დღეს ყოველი შეგნებული ქართვე-
ლი მიისწრაფის ერში, ხალხში მეტი თვითცნობიერება, მეტი
სინათლე შეიტანოს, ამისთვის არ ჰსოგავს დაესმაროს ჯან-
ღონით თუ ნივთიერად. ძალა მუდამ უმრავლესობაშია. მუდამ
ეს ძალა, თუ შეუგნებელია, ბრმა, უფრო მავნებელია საქ-
მისთვის, ვიდრე მარტებული. ეს მაგალითებმა დაგვიმტკიცეს.

განუკითარებელი, გაუსდელი ხალხი, როგორიც უნდა

დემოკრატიული მმართველობა დაარსდეს, მაინც მმართველთა სათაშპო ბურთი და სათლელი ღუმა იქნება. საიშედო პოლიტიკური მოქმედებისათვის მსოლოდ მომსადებული თვალახილებული ხალსია... ასეა სწორედ, მაგრამ, ჩვენდა საუბედროდ, ხალსის გათვითცნობიერობას მსოლოდ დღესლა შეუდეგით... დიქტატორებს და ღუმაგოგებს სწყინთ და უნდა კიდეც ეწყინოთ, რადგან იმათ ბრმად აღარავინ დაემორჩილება და იმათ შეუუებას აღარავინ აღიარებს, მაგრამ იმათ წყენასაც უნდა გაუბლოთ იმ დრომდე, კიდრე თავის გუდანაზღით ჩვენს ბანაკში არ გადმოსასლდებიან. ვითომო? - ჰკითხულობთ თქვენ. შე ასე მგონია. როგორც, სსუათა შორის, ავტორს და რა ვიცი. მგონია და საბუთიცა მაქვს, ასე მგონოს, რადგანაც მეტისმეტი ბრიყვი უნდა იყოს ადამიანი, რომ ერთს ფონში ორჯელ და სამჯერ ცხენი დაეუღას, სამჯერვე სსვის წყალობით გადამჩრეს და მეოთხედაც კიდეე მიჩერჩეტდეს იმ ფონში გასასულელად. ამისთანა ადამიანი, გინდ იქით იყოს, გინდ აქეთ, არავისთვის სახარბიელო არ არი.

„სსუათა შორის“, 1910 წ.

+ + +

ჩვენ კაცთა ბუნების წესია მოლოდინი საუკეთესო შერმისისა: უსათუოდ სვალინდელი დღისაგან მოველით რასშე კარგს: ეს გვასულდგმულებს, გვამსწევენს, ძალას გვმატებს, ყოველდღიურ ვარაშს გვინელებს გულში და სიცოცხლესაც გვაყვარებს. კაცი, რომელიც სვალინდელი დღისგან არაფერს მოელის, გადუწყვეტია იშედი, ცოცხალ-შეკდარია, ის ცოცხლებში ჩასათულელი არაა...

... ამ ახალ-წლის დამდეგს ეს ფიქრი მოდის მაღაუნებურად, რომ ყველამ მოინანიოს წარსულის წლის

შეცოდებანი და ახალს წელს მივეგებნეთ ახალის ძალით, მსნეობით, გულწრფელად და ჩავიჭდიოთ ღრმად გულში ეს მცნება: საცა ვცხოვრობთ და რომელ ქვეყნის შვილებიცა ვართ, რომელი ქვეყნის პური, ღვინი, წყლით და ჰაერით ვსასრდობთ, იმას ვარგოთ რაჲ, ვაკეთოთ იმის სასარგებლოდ ჩვენის ძალ-ღონის დაგვარად რაც-კი შეგვიძლიან, რომელი ანპარესიც უნდა იყოს - ეკონომიური, სწეობრივი, პედაგოგიური, ლიტერატურული და სხვა. თუ ჩვენთვის და ჩვენი ქვეყნისათვის ვიქნებით კარგნი, ჩვენს საკუთარს შინაურს საქმეს წავიყვანთ კარგად, მაშინ მთელი კაცობრიობისთვისაც სასარგებლონი ვიქნებით. თუ არა და, ტყუილი მოცდენაა, ამაო შრომაა. ვინც იმას ამბობს, კაცობრიობას უნდა ვარგოვო და ეს სარგებლობა ჯერ თავის მშეებისთვის ვერ მოუტანია, თავის ქვეყნისათვის - რომლის ღვიძლი შვილია, - რომლის ავი და კარგი ესმის (და თუ არ ესმის თავის შინაობის ავი და კარგი, ის სხვისას როგორ გაიგონებს და, მაშასადამე, ან რას არგებს).

„სასაღწლო უფრები“, უთარღო

+ + +

... ამავე უფრმოსულმა „ინტელიგენციამ მოიგონა ვითოდა ახალი ასრია: მესობელ ერთან კეთილი განწყობილება ვიქონიოთო. ერთი ჰკითხეთ, როდის არა ჰქონია საქართველოს კეთილი განწყობილება ამ მესობელ ერთან? ან როდის და ვის უფერია იმათი გაძევება საქართველოდამ ან გაქლეტა?! ჯერ ურთიები, ღვენილნი მთელს ევროპაში, თავშესაფარს მხოლოდ საქართველოში პოულობდენ და ეს მესობელი ერი სომ დიდი ხანია, რაც ჩვენი მესობელია და ჩვენ იმისი. სოლო მესობლობის წესს რომელიც დაარღვევს,

იმას კი განსამართლება, განსჯა უნდა და არა ყვირილი; „შე-
სობლები ვართ, შესობლებიო!“...

... დედა-მინა დიდი საუნჯეა ერისათვის. უტერიტორი-
ოდ ერი ვერაფერი არია, მის საცოცხლეს მუდამ საფრთხე
მოულის, საეჭვოა მისი მომავალი. როგორც უწყლოდ თევზი
ვერ გასძლებს, ისე უტერიტორიოდ ერი. ჩვენი ძლიერება
სწორედ ამშია, დღეს კიდევ ამით უნდა მოგვცონდეს თავი,
რომ მინა-წყალი შევინარჩუნეთ. ერთის მხრივ, თუ მამუ-
ლი გვეტყვის მადლობას ამისთვის, არ მომიძულეთო და
არ დაიქსაქსენითო: მეორეს მხრით, იმასვე უნდა ერთი ათად
დაუბრუნოთ ეს მადლობა: ჩვენც დიდად გმადლობთ, რომ
თავი შეგვაყვარე, ვერ გაგიშეთ დაგვეტოვებინე, დაქსაქ-
სულიყვენით აქეთ-იქით...

... ვეცადნეთ ფულის შეგენას, მხოლოდ ისე კი, რომ
ჩვენი ეროვნული იდეალი არ წავწყმიდოთ; სახსარი, ანუ
საშუალება მიზნად არ გავიხადოთ და ის აზრი, რომელიც
ჩვენმა ერმა უნდა განასორციელოს, მისი წადილი „ჩოთქსე“
არ ჩამოვარჩოთ.

ჩვენში ამასაც სომ ამბობენ, მაგრამ სოგები იმასაც გა-
იმასიან გასეთის პირით, რომ: „სიმდიდრეს უფრო ბევრი
აღამიანი დაუღუპია, ვიდრე სიღარიბესო“. ეს რომ ნამდ-
ვილი იყოს და მართლა სიღარიბე სჯობდეს სიმდიდრეს,
სომ კაცობრიობა სიმდიდრისთვის თავს აღარ აიტკივებდა.
პროგრესი სიმდიდრემ დაბადა და პროგრესმა სომ წინ წა-
მოაყენა იდეა სათნოებისა, ძმობისა, ერთობისა, ერთსმობისა
და სიყვარულისა, რაიც არ ძალუძს სიღარიბეს. სიღარიბე
განსორციელებული უძლურებაა, გოდებაა, მომასწავებელი
ყოველ გვარის უბედურებისა: მონებისა, გინა ავასაკობისა და
სხვა გვარის ბეჩაობისა. ღარიბი ქონებით ერი, უნდა ვიცო-
დეთ დაქვემდარიტებით, რომ ყველაფრით ღარიბია და ამიტომ

არც არის რაშიმე საიმედო და ხელსაყრელი...

... არ შაიძლება ცოტა რამ განათლებასედაც არა ვსთქვათ, ჩვენის ახალთაობის აღზრდასდე. მომავალი ქვეყნისა იმათსუა დამოკიდებული. როგორიც შვილები ექმნებიან ჩვენს ქვეყანას, ისე წავა იმის საქმეც: უსჯირონი იქნებიან - ქვეყნის ბედიც უსჯიროდ ივლის და სჯირობები იქნებიან, რა თქმა უნდა, სჯირობად წაჰმართვენ ქვეყნის საქმეს.

დღეს აქამომდე ასე იყო და კიდევაც არის, თუცა კი ამ აზრს შეგნებულის სასოგადოების გონებაში საძირკველი შაერყა, რომ შვილს იმიტომ ასწავლიან მშობლები, „მოხელე“ გამოვიდეს. რაც უფრო დიდ ჯამაგარიან ადგილს იშვიის იმათი შვილი, მით მშობლებიც და შვილიც მომეტებულად ბედნიერია. რაკი სწავლას ასეთი კომერციულის თვლით უცქერიან, რა თქმა უნდა, იმას ამისთანა ხალხის თვალში საკუთარი ძალა და ღირსება დაკარგული აქვს...

... ვერაფერი მოქალაქეა იგი, ვინც კომბოსტოს მოყვანა იცის, ან თუ უუტარიის მოშენება და არ არის სასოგადოდ, თორეტიულად განვითარებული, არ იცის მსოფლიო ისტორია, არ იცის სოციოლოგია. ინჩი არ გაეგება პოლიტიკური ეკონომიისა, ფილოსოფიისა და სხვ. სხვ. ტესნიეა საქონლის მოშენებისა, მიწის შემუშავებისა უბირს, ანა-ბანის უცოდინარს გლესსაც შეიძლება შეასწავლოთ და დასტავოთ ისე, მაგრამ ამ გვარი მოქალაქე რა მოქალაქეა, რა მამულის შვილია? ..

... „პარტიობა“ მანც და მანც არ არის დასაძრახისი მოვლენა სასოგადოებრივს ცხოვრებაში... როდესაც გატკივებს გულს რაიმე საგანი, როცა გიყვარს იგი, მხოლოდ მაშინ ეძებ გსებს მის საბედნიეროდ; ერთი ერთს გსას უჩვენებს, სხვა - სხვას და აი, სწორედ ამ დროს იბადება პარტიობა, ზღება ცილობა - არა, ესე უნდა იყოს, ასე უნდა გაკეთდეს ეს

და ეს საქმე, არა ისეო. როცა გული დადინჯებული გაქვს, საქმე არ გიყვარს და დაემაყოფილებული ხარ იმაზე, რაც გაკეთებულა, მაშინ აღარც ჰსრუნავ, ახალი რამ შეჰმატო საქმეს, ახალი რამ იძიო და იკვლიო.

„ცოტა რამ ჩვენის ცხოვრების ავ-კარგისა“, ზოგადი შენიშვნები, უთარილო

+ + +

როგორც უსარმასარ საყდარში იმყოფება ღმერთი, ისე - პატარაში. ხალხიც ესეა. ერთი მეორისაგან გაირჩევა გარეგანად, მაგრამ შინაარსი, სული ღვთისა უდგიათ...

... ღმერთმა გააჩინა კაცი, ჩაუდგა იმას თავისი სული. სული არის ძალა, იარაღი, რომელიც უნდა მოიხმაროს კაცმა, რომ გახდეს ჭკვიანი, გონიერი, პატიოსანი, შეიძინოს სწავლა, გამოიცადოს და ეს თავისი გამოცდილება შეილება - საც გადასცეს...

... კაცის სწავლა - ცოდნა მიდის იმ წესზე, როგორ - შედგენს ქოხის აშენება. ჯერ საძირკველს ჩააგდებენ, მერე კედლებს ამოიყვანენ. ბელსე ბელს დასდებენ, ან ფიცარს ფიცარსე დააშენებენ, ისე კაცის სწავლაა - ბელს სწავლას კაცი უმატებს ახალ-ახალს, ცოდნა იზდება, კაცი ნათლდება. ავიღოთ მაგალითი და დავაკვირდეთ, იქიდან შევითუოთ, კაცი როგორც იძენს სწავლას...

... როგორც გარეგანი ფერით არ იცნობა სასმელების თვისება, ეგრეთვე კაციც მართო სიტყვით არ იცნობა. ჩვენ არ ვენდობით სოლზე კაცის ლაპარაკს, ვიდრე ნალაპარაკვეს საქმით არ დაგვანახვებს. როდესაც მის საქმეებს, მოქმედებას გავიგებთ, მის ქცევას გავჩხრეკთ, გავარკვევთ, დაუკვირდებით, შევადარებთ, მაშინ შეგვიძლიან ვსთქვათ, რა ყრია კაცში; მაშინ, მხოლოდ მაშინ შევადგენთ აზრს კაცზე;

... უცებ, ერთის შესუდვით, საგანს, რომელსაჲ მოვლენას კაცი ვერ გაიგებს; ყველა საგანსუ, ყველა კაცსუ, რომლის გაცნობაც გინდა, უნდა ცნობები შეერიო, გაშლსცადო, დააკვირდე დიდი ხანი, შეაგროვო თავში, შეადარო და აქედან გამოვა ცნება, აზრი...

... ქვეყნიერობის გასაცნობლად კაცსა აქვს სუთი გრძნობა (იარაღი): შესდევულობა (თვალეზი), სმენა (ყურები), ყნოსვა (ცხვირი), შესება (მთელი ტანი) და გემოვნება (ენა). სოგი საგანია, მაგ., საჭმელი, ორი და სამი გრძნობით ვერ დავაწმებთ. მაგალითად, გვესმის ჩონგურის ხმა, სიმღერა ან გალობა. სუნით, გემოვნებით, სელებით, თვალეზით ვერაუერს ვგრძნობთ - მარტო ყურებს ესმის, ეს კმარა. მოგვაწოდეს ჩითის ნაჭერი, გვინდა გავიგოთ ფერი, ღამეა, ათასი სული უსო, სუნო, ვერაუერს გაიგებ, ვიდრე სანთელისუ არ გაიტან...

... შემოქმედმა მისცა კაცს ცხოვრებაში სახმარებლად სუთი გრძნობა. ამ სუთი იარაღის შემწეობით კაცს შეუძლიან გაიცნოს მთელი ქვეყანა; სუთი გრძნობა რომ არ გვქონდეს, არაუერი გვეცოდინებოდა, თუ რაშეს ვსწავლობთ, იმათ შემწეობით. თუმცა ამ გრძნობებში ყველა ცალკ-ცალკე საჭირო და სასარგებლოა ცხოვრებაში, მაგრამ სოგი მათგანი უფრო საჭიროა, მეტად გვეხმარება, გვასარგებლებს.

... რაც ბავში უფრო ბევრს სსვადასხვანაირს საგნებს შედავს, იმდენად გონება უფრო ესწნება...

... „ჩვეულება რჯულსუ უმტკიცესიაო“, ტყუილად არ ამბობს ქართული ანდასა. რაკი ერთსელ რაშეს მიეჩვევა კაცი, შემდეგ გადაჩვევა ძნელია, ეცოდინება, რომ ცუდი ჩვეულების პატრონია, მაგრამ მანც კიდევ ვერ დასთრგუნავს მუალ-რბილში გამჯდარს ჩვეულებას...

... ჩვეულებას ცოდნა ვერ ერევა. თავის ცხოვრებაში

კაცი უფრო ჩვეულებას მისდევს, შინაშე საღი გონების რჩევას (ყმაწვილიც სიყმაწვილეშივე შეჩვევა ბევრს ცუდსა)...

... აბა ყველაზე გავსინჯოთ ჩვენი ცუდი ჩვეულებანი და კარგად დაუკვირდეთ, თუ მასში აღსრდა არ იყოს დამნაშავე...

... ბოროტი არ იბადება არადროს კაცი. მის გაბოროტებაში გამსდელი, მშობლები, თვითონ ჩვენა კართ დამნაშავე...

... რაც უნდა კეთილი გვინდოდეს შვილებისათვის, თუ კეთილს არ გავაგონებთ, კარგს მაგალითს არ ვაჩვენებთ, შვილების სიკეთით დატყობას ვერ მოვესწრებით...

... ყმაწვილს თუ დედ-მამის რჩევა, სიტყვა არ სწამს, საქმე მორჩოშილია, აღარც მაგალითს ექნება ძალა.

თუ გვინდა, ჩვენს სიტყვას შვილებმა უსაი დასდონ, სუბრობითაც ტყუილი არ უნდა ვუთხრათ და სხვებსაც უნდა ვსთხოვოთ, ტყუილს არ მიაჩვიონ ჩვენი შვილები...

... ცემით დაშინება შეიძლება კაცისა, გაჰატიოსნება კი - არაოდეს. სული, მხოლოდ სული, მოქმედობს სულზე, მხოლოდ გული იცნობს გულსა.

სიყვარულით და ჩაგონებით შეიძლება ასწავლოს შვილს მშობელმა სიყვარული, გულკეთილობა და გონიერება...

... მთელს კაცობრიობას შეუძლიან გადასცეს თავისი გამოცდილება ახალ-თაობას, - ყველა ახალგაზდას, თუკი იმას სურს, ისარგებლოს სხვის გამოცდილებით. სხვის გამოცდილება უადვილებს კაცს ცხოვრებას, ასწავლის გზებს ბევრი თაობისას, ახლის სომ თვალწინ ექნება, ამითი უფრო ღონე მოემატება კაცს, უფრო წინ წავა...

„საუბარი ბავშვებსად“, უთარილო

+ + +

ჩვენში მეტად მსუბუქად უცქერია მწერლის სახელს. მსუბუქადაა, იმიტომ არ ვამბობ, რომ ჩინ-მენდლებს არ უძღვნის სასოგადოება მწერალს, ან არ აძლევს ღონეს ქონების მოპოებისას, თუმცა ეს უკანასკნელი მსუბუქად ცქერის შედეგია. საიმსუბუქე მწერლის დაუასებისა სრულიად სხვაში მდგომარეობს: ჩვენში მწერალს, ნიკუს (ტალანტს) ვერ იცნობენ, იმათ აუასებენ მხოლოდ რჩეულნი, სასოგადოების მცირე ნაწილი. უმრავლესობას განა უნდა, არ იცნოს მწერალი ან არ დაუასოს? მაგრამ არ ძალუძს და ამის გამო ბრალიც ეხდება თავიდან.

მისეი მწერლის გაუგებრობისა სხვა არაფერი გახლავსთ, გარდა უმეტრობისა, უცოდინარობისა.

„წერილი რედაქციასთან“, უარყო

+ + +

Всякому известно, что самая великая сила, которая управляет прогрессом, есть образование. Стоит припомнить то бессознательное, первобытное состояние человечества, когда оно влачило свое жалкое существование, чтобы оценить великое значение этого стимула прогресса. Но образование дает роскошные результаты только в том случае, если оно имеет широкое применение, а не ограничивается узкой сферой людей.

... Великая задача сельских учителей состоит именно в том, чтобы проводить образование в темную массу, готовить детей для лучшей жизни, развивать им ум, чтобы они могли свободно и сознательно вращаться в своей сфере, доводить их до понимания полезного

и вредного и тех нужд, которыми обильна их жизнь, нужно воспитать в молодом поколении общественное чувство, общественную нравственность. Недаром Мольтке, во время прусско-французских войн, восклицал, что сельский учитель побеждает. Итак сила учит[ельской] семинарии состоит в том, что она имеет своим предметом и принципом народ и специальное служение ему. Разиков.

"В чем сила учительской семинарии?", 1882

„მწერლობა ძალაა,
ერთი უმთავრეს
იარაღთაგანია ერის
წინსვლისა”

ბერნემ სთქვა: თუ გინდა ორიგინალური, თავისებური მწერალი დაგიძახონ, სწერე ის, რასაც ჭეჭრობ; ისე, როგორც ჭეჭრობდეს, როგორც შენს სულსა და გულს უნდოდეს, მოსწონდესო. ნათქვამს გაგება სჭირია. შეიძლება სოფლის „კანცელიის“ მწერალმა დიდებულის პუბლიცისტის ასრის გარეუცევი გაიგოს, ადგეს და აქაო და მწერლის სახელს მოვისვენო, გვიწეროს სამეცნიერო თუ სიტყუაკასმული თხზულებანი, გვიგზავნოს გასეთში დასაბეჭდად და თანაც ორს სრულს თაბასსე გაჭრელებული ბაიათი გამოატანოს, რომაო: „უნდა მოგახსენოთ, შენ ხარ ჩემი ბატონი, რომელიცა რომ მე, სოფელ უპატრონოს მწერალი, ვწერ ამ თხზულებასა, რომელიცა კვალად და კვალად ჩემს სულსა და გულს ეგ მოსწონდა და ეგრე დავსწერე, ესე იგი ისრე, როგორცა ვუჭრობდიო“...

... რომ ეს უბედურება ავიცილოთ თავიდან, ნათქვამს კიდევ ის უნდა დავუმატოთ უსათუოდ, რომ ვისაც ჰსურს გაიგოს, მწერალია თუ არა, ჯერ თავისს სულსა და გულს დააცქერდეს: აქვს მართლა სული და გული? დახე, კიდევ რა წამოშცდა! ახლა ამასე შეტყვიან: სული და გული ვის არ უდევს, ვინც კი ცოცხალია და დედაშიწასა სთელავსო. იტყვიოთ, მართალია, მაგრამ ეს თქმა სამართლიანი არ იქნება. მე მაინც ჩემსას ვამბობ: არ უდევს ყველას სული და გული, თუცა ყველა ცოცხალი ადამიანი ჰსუნთქავს და უესსე ღაიარება. მწერლობის გარეშე მცხოვრებელი კაცი უსულგულობით განაღამც იოლად გამოვა, შეიძლება დიდ ბედნიერადაც ჰრაცხდეს თავისს თავს, მაგრამ ვაი თქვენს მტერს, თუ ეს

უბედურება მწერალს დაატყდა თავსე და მაინც კიდევ მწერლობას არ იშლის! აბა მაშინ დატრიალდება უკუღმა ჯარა, აბა მაშინ „დაუღლებიან ყურნი მსმენელთანი“...

... მწერლის სულის და გულის ქონა იქიდანა სჩანს, აქვს რამე იდეალი, უყვარს რამ ამ ქვეყანაში, უნდა ქვეყნისათვის, ცხოვრებისათვის საეუთე თუ არა. თავი და თავი აზრი მიწის შვილთა, ჩემის უიქრიო, ცხოვრება უნდა იყოს, მისი სიავ-სიკეთე. მწერალი კიდევ, როგორც გამოქსატველი ცხოვრებისა, უსათუოდ ამ წრეში უნდა ტრიალებდეს, მისი გრძნობა იმას უნდა დაჟოფინებდეს, თვით ცხოვრებიდანვე გამომდინარი, თვით ცხოვრებისაგან შობილი. უამისოდ მწერალი უაზრო ხმაა, გაურჩეველი, გაურკვეველი, ყველასათვის გაუგებარი.

ბევრი რამ გამოგონია ჩვენს მწერლობაში ჩვენის მწერლებისაგან უსულგულოდ ნათქვამი სიტყვა, უმარილო... უგემური, რომელიც, ნაცვლად იმისა, რომ გულიდან ენგი გადასწმინდოს კაცსა, უფრო უმატებს ენგსა და ობსა...

... მაინცდამაინც წერის უფლებას ჩვენ კერავის წავართმევთ; ყველას ნება აქვს წერისა და უიქრისა, როგორც სიყვარულისა, სიხარულისა, სიცოცხლისა და სერიანის ცხოვრებისა, მაგრამ ყველას კი ვერ დავაჩუბებინებთ მწერლის სახელს, მით უმეტეს უსულ-გულო ადამიანს...

„უიქრები“, 1891 წ.

+ + +

პოესიას სასოგადოდ და უფრო კი ხალხურს ერთი განსაკუთრებული თვისება აქვს: გამოქსატვა, დასურათება თანამედროვე ცხოვრებისა, აწმყოს ჭირ-ვარძისა და ლხინ-გახარებისა. ინტელიგენტურს, მწერლობითს პოესიას სძირად

ეს თვისება აკლია: ბევრჯერ იგი თავის საკუთარს თვალთა
ხედვას და ყურთა სმენას ისმობს და იმეორებს სსვისგან გა-
გონილს, სსვის ჩანაგონარს ჰანგსა. ცალკე მგოსანი და ბევ-
რჯერ მთელი ლიტერატურა რომელიმე ერისა სსვა, უცხო
ქვეყნის მწერლობასა ჰბამავს, იდეალად იგი აქვს დასახული.
ეს ხანა გამოიარა რუსეთმა (ცრუ კლასიციზმი, ბაირონიზმი),
გამოვიარეთ ჩვენც, არ ვიტყვი თამარის ოქროს საუკუნის
აქეთა საუკუნეებს, უფრო ამ მეცხრამეტე საუკუნის პირველ
ნახევარში, სპარსული „ვარდ-ბულბულიანების“, ბაიათ-მუ-
ხამბაშების წყალობით და ვერც დამისახელებთ ერთი რო-
მელიმე ერის მწერლობას, რომ თავისთავად ამოუუეთქოს
უცებ, აყვავებულიყოს და არ გამოეცლოს ეს დრო სსვის
ზედმოქმედებისა, გავლენისა. მდებოო ხალხის, ერის შემოქ-
მედება სულ სსვა გსით მიმდინარეობს: ერის შემოქმედობას
ძირითად ვერ შესცვლის და ვერც გადააგვარებს ვერა რა
წიგნი. მდებოო მგოსანი რამ უნდა აამღეროს, ააღაპარაყოს,
თუ არ გარე შემორტყმულმა ცხოვრებამ, მისმა სიტყბომ თუ
სიმწარემ, სსვა და სსვა ბუნების მოვლენამ, მით უმეტეს, რომ
ხშირად წიგნს მისკენ ბილიყი დახშული აქვს...

„მელი და ახალი უმავლების პოესია“, 1896 წ.

+ + +

... ჩვენში ძალიან სათაკილოდ და ვითომ ნიჭის დამამ-
ცირებლად მიაჩნიათ მწერალსე სსვის გავლენა. მე კი ეს წე-
სიერი, საღ, ნორმალური და აუცილებელ მოვლენად მიცნია იმ
კანონის ძალით, რომელსაც ჰქვიან კანონი თანდათანობისა.
აქ საკვირველი არა არის-რა. გამოჩენილი რუსების კრიტი-
კოსი ბელინსკი განა ტყუილად ამბობს სახელოვანს რუსების
პოეტს პუშკინსე: რომ ღერეავინი არ ყოფილიყო, პუშკინიც

არ იქნებოდაო. დიდებული პოეტები, გენიოსად ცნობილნი, სშირად უნიჭო პოეტებს ჰბამავდენ წინა-პირველად, მაგრამ იმათ თავისებურებას ეს არაფერს უშლიდა. სუდმოქმედება მწერალსე აუცილებლად საჭიროა, უამისოდ მწერალი ცარიელი, უშინაარსო არსება იქნებოდა, თუ ამასთანავე იგი ცოცხლად გამოშასახავი არ იყოს შთაბეჭდილებათა. რამ უნდა ააქდეროს მისი ჩანგი თუ ან ამბავი არ გაიგონა, ან ლექსი, ან საქმე, გარეშობა ცსოვრებისა არა ნახა ამდღეულებული, ან ბუნების მოვლენათ მოუყრუა ყური? აი ეს გარეგანი ფაქტორებია, სოლო შინაგანი გული გახლავთ, რომელიც ამათ ითვისებს, ყალიბში ასხამს. სღვაში ბევრი სსვადასსვა წყალი ერევა, მაგრამ სღვას მაინც სღვა ჰქვიან და სღვაც იმიტომ არის, რომ ყველა იმ მდინარეთ იტევს, ისისსლსორცებს და საკუთარს დიდებულს სასხელს არა ჰყარგავს...

... უნდა გატეხილი მოგასხენოთ, რომ თუმც არავითარი მსგავსება არ არსებობს, და იქნება ვერცა ვის შვენიშნოს, „მოხუცის ნათქვამსა“ და თ. ილია ჭავჭავაძის „დიმიტრი თავდადებულს“ შორის, მაგრამ ამ პოემის წერის დროს „დიმიტრი თავდადებულს“ ჰქონდა ჩემსე გავლენა, კიდრე სსვა რომელიმე მშობელ ლიტერატურის ნაწარმოებს, უფრო კი მის ფორმას...

ასეთია სშირად საიდუმლოება წერისა, მოდი, რას ისამთ. რად გიკვიროთ? გრ. ლეონ ტოლსტოი შესანიშნავი მწერალია; იმას თვით ტურგენევმა უწოდა „დიდებული მწერალი რუსეთისა“ და იცით რასა სწერს თავის თავსე?! (ის.: ტ. XII) „მთელს ჩემს სიცოცხლემი მხოლოდ ორს რუსის მოაზრე კაცს ჰქონდათ დიდი სნუობრივი გავლენა, გამოუართოვეს აზრი და ნათლად დამისატეს ჩემი მესხედულება ქვეყანასე. ეს კაცები არ იყვნენ არც რუსის პოეტები, არც სწავლულუბი, მქადაგებულნი; ეს კაცები იყვნენ, და დღესაც ცოცხალ-

ნი არიან, შინის შუშა გლეხკაცნი სიუტაევი და ბონდარევი, რომლებიც მთელს საცოცხლეს შინის შუშობას ალექვენ".

ამას ამბობს ლეონ ტოლსტოი და ვინ იქნება ისეთი თავ-
სედი და გაუგებარი, რომ აქაო და სიუტაევს და ბონდარევს
ჩქონათ გავლენა ტოლსტოისე, ამიტომ ყველა ტოლსტოის
ნაწერები მისი კი არა, გლეხთა სიუტაევისა და ბონდარევის
გონების ნაწარმოებიაო.

თვით ჰუშინი უბნებოდა ერის გამოჩენილს საერო ნა-
წარმოებთა შერებულს, როცა იგი მივიდა მასთან: იცით, მე
თქვენს ლექსებს ვიპარავო. ჩვენებმა რომ ეს გაიგონონ, და-
იმახებენ: „ბიჭოს! ჰუშინი ქურდი ყოფილა, სალხისათვის
უპარნია ლექსებიაო!“ დიად, ჰუშინის შემოქმედობასე საერო
ნაწარმოებთა, ვინც კი იცნობს რუსეთის საერო ლიტერა-
ტურას, დამეთანხმება, რომ დიდი შემოქმედება ჩქონდა. იმან
შეისპისხლსოცა ერის სულიერი საღარო და ამაშია კიდევ
მისი დიდებულება, ამას ნაკლად კი არა, უდიდეს ღირსებად
უთვლიან ჰკვათაყოფელნი.

თქვენს უმორჩილეს მონასე - ვაჟა ფშაველასედაც - უნდა
მოგასვენოთ, დიდი შემოქმედება აქვს სალხურ თქმულებათა.
უმეტესი ჩემი პოემები სალხში გავგონილ ორ-სამ სიტყვაზეა
აშენებული. იქნება ეს ჭირიც იყოს? რა ვქნათ, ასე კია და...
ნათქვამია: კაცმა ჭირი შალა, ჭირმა თავი არ დამალაო.

"PRO DOMO SUA", 1896 წ.

+ + +

... სათითაოდ რომ ელაპარაკო ამ ადამიანებს, მსურვალე
მამულიშვილობას იჩენენ, გული შესტკივთ სამშობლოსათ-
ვის; აღარ დაგაცლიან და თავადვე დაგიწყებენ მტკიცებას,
რომ ჩვენი მწერლობა უნდა აყვავდეს, რომ იგი დაცემულია,

რომ დედა-ენა უნდა გავრცელდეს, განვითარდეს, რადგან იგი ათეალისწუნებულა, რომ თუ სხვა ყველაფერი დაკარგეთ, სწეობა, გრძნობა მამულიშვილობისა, სიმტკიცე რწმენაში, იდეალი მაინც არ უნდა დაკარგოთო. იმდენს „რომ“-ს ნაცვალსახელს ატანენ თავის საუბარში, აქ რომიც კი მოაგონდებათ და მიგვიტოლებენ იქაურ პატრებსე, რომელნიც იღვწიან შედგრად ქართული ენის და მწიგნობრობის ასაყვავებლად და ისეთს სქელ ქართულ წიგნებს ჰბეჭდავენ, ჩვენ დედაქალაქში, შუაგულ საქართველოში, იმის შესაშვედი ვერ მოგვისწერსებია. საქმით ჰსედავ და სულ სხვანი არიან: როგორ სხვანი? ისე, რომ თავის დედა-ენას, თავიანთ ქვეყანას ძირს უთხრიან, ფესვებს აჭრიან; ოფლში იწურებიან, იმოდენასა სწერენ რუსულად მხოლოდ და მერე როგორ ცდილობენ, რომ ღამასი რუსულით დასწერონ თავის წერილები: რუსეთის საუკეთესო მწერლების ფრასების ლექსიკონი აქვს ყველა იმათ შედგენილი, რათა კობტა, კოპჩია გამოვიდეს იმათი ნაწერი. - წაივითხოს ქართველმა კაცმა, გულში შური აღუძრას და თქვას: ნეტავი ამისთანა რუსული მეც მასწავლა, ნეტავი ამისთანა „სტატია“ რუსულად მეც დამაწერიანო. მოკლედ რომ ვსთქვათ, მკითხველი გადამბირების გზასე დგება.... ამისთანა, ღამასი რუსულის ენის პატრონი მწერალი კი ფიქრობს, სამშობლოს ვეშასხურებო. ვაი ამისთანა საშასხურს! ამას ჰქვიან განა სამშობლოს საყვარული? განა ამისთანა ოინებით აყვავდება ქართული ენა და მწერლობა? განა ეს ღვაწლია? ღვაწლი კი არა, ეს პირდაპირ ღალატია, თაღლითობაა! ამას ჰქვიან ციხისა შიგნიდან გატეხა და, სომ მოგესწენებათ, იმაზე მეტი უბედურება ქვეყნისათვის სხვა არ შეიძლება იყოს, როგორც ღალატი შინიდან გამოძინარე.. ამ გვარი მოღვაწეობა არის პირდაპირ გამრყენელი ახალთაობისა, რომელთა სულიც ახლად იფურჩნება და რომ კარ-

გად აყვავდეს და ნაყოფი გამოიღოს, მშობელი დედის რძე
ესაჭიროება, მშობლიური ხმები, საშობლობს სიყვარული და
იდეალი იმისა, რომ იგი უნდა ოდესმე გახდეს მუშაკი თავის
ქვეყნისა, თავის ერისა, ნაწი მოყვარული თავის დედა-ენისა,
მისი მოასრე, მის ტარილები მოსარე და ჭირისუფალი...

... ნუთუ ილია ჭავჭავაძეს არ შეეძლო რუსული გა-
ზეთი გამოეცა, ეწერა რუსულად და ესაზრდოვებინა თავის
ნაწარმოებით ქართველი სასოგადოება, როგორც მისი თა-
ნამედროვენი შერებოდნენ? მაგრამ არა, ის კარგად ჰხედავდა,
ჰგრძნობდა, რაც ვნება და გათასხირება სასოგადოებისა მო-
ყვებოდა ამგვარ მწერლობას...

... სკოლაო, წინად და დღესაც საუკეთესო ადამიანები
რუსეთისა გაიძახიან, უნდა იყოს ეროვნული, კინაიდგან მაშინ
მაღწევს იგი თავის დანიშნულებას, მაშინ აღსრდის ნამდვილ
ადამიანებსო.

მწერლობაც ნუთუ იგივე სკოლა არ არის, რომელიც
სწერთის ყველას, დიდს და პატარას, ურევევს აზრებს, გსას
ცხოვრებისას, აღძრავს საუკეთესო გრძნობებს, მაშ ის რატომ
აღარ უნდა იყოს ეროვნული? რატომ არ უნდა უწყობდეს ხელს,
განავითაროს ერმა თავის გონებრივი და სულიერი ძალები?

ვაგლას, რომ ჩვენში წინააღმდეგს ვხედავთ.

„მცირე ზენიზონ“, 1910 წ.

+ + +

... უნდა ყველამ კარგად იცოდეს, ხალხის თქმულება,
რაც უნდა იგი მდიდარი შინაარსისა იყოს, აზრიანი და ხე-
ლოვნური, თუ პოეტმა იგი არ გარდაქმნა, საკუთარ სულიერ
ქურაში არ გადაადნო, არ გადაადუღა, მასალიდან ახალი რამ
არ შექმნა და დანერა ისე, როგორც ხალხი ამბობს, არაფერი

გამოვა, ჯრის გულში ამისთანა ნაწარმოები ბინას ვერ იპოვნის, იქ ვერ დაისადგურებს და ვერც შელოვნურ ნაწარმოებად ჩათვლება...

... საღი ფანტაზია ისეთს არაფერს შექმნის, სინამდვილეს არ ეთანხმებოდეს, არ შეაფერებოდეს...

... როგორც სალხური თქმულების მითვისების უფლება არა აქვს არავის, ისე - თავის ფანტაზიის ნაცოდვილარის სალხისთვის მისაქუთრება, სალხურ ამბად გასაღება...

... რამდენად შევხელ საქართველოს მომავალი ბედის თუ უბედურების განსჭვრეტა? ამგვარი კითხვის პასუხი არ შეიძლება ერთმა ლექსმა ან მოთხრობამ გამოხატოს, არამედ მთელმა პოეტის ცხოვრებამ, მის მოღვაწეობამ, მთელმა იმის ნაწერებმა. როგორ გგონიათ? არ მაქვს მე წარმოდგენილი მომავალი ჩემის ქვეყნისა ბრწყინვალედ? ნუთუ ეს არა სჩანს ჩემი ნაწერებიდან? რომ ეს არა მწამდეს, თქვენ გგონიათ, მე კალამს ავიღებდი ხელში?! ურწმუნოთა შრომა ამოა, შეუძლებელიც მგონია: იმ სიღს, რომლის გაღებაც მუშამ შეუძლებლად იცნო, თავის დღეში გასაღებლად არ შეუძლება...

... მაინც და მაინც წინ სირბილი და მომავალი ჩვენის ცხოვრების სურათის დახატვა არ არის საჭირო; ამისთანა შრომის შესრულება არავის გვირგვინს გენიოსობისას არ დაადგამს...

... ჩვენც, პოეტნი, მწერალნი და სასოგადო მოღვაწენი, რომელნიც ეროვნულ რეალურ თუ გონებრივ ღირებულებას ჰქმნიან, უნდა იყვნენ გამსჭვალულნი იმ აზრით, რომ დღევანდელი დღე უკეთესი იყოს ქვეყნისათვის, დღევანდელი სალხი ცალ-ცალკე და საერთოდ საჭირო აზრით და გრძნობით აღიჭურვოს. მოქმედებაც თვითვეული ჩვენგანისა იყოს აზრ-შეწონილი. დღევანდელს თვითვეულის ჩვენგანის მოქმედებას უნდა მიუყვანდეთ, საცა საჭიროა ჩვენი მოსვლა. თვითვეულის

ჩვენგანის მოქმედება, მაშასადამე, ის გსა უნდა იყოს, რომელ-
მაც უნდა რომში მიგვიყვანოს. ეს რომში ჩვენი მომავალია და
თუ რომში მიმავალი გსით არ წავედით, სწორე გსით, რომს
ავცდებით. სწორე გსა აწყო. ვინც აწყო კეთილსინდისი-
ერად ეშასხურება, იგი დიდებულს მომავალსა ჰქმნის; ვინც
ბეგრსა ჰსნავს და სთესავს, იმას ბუერი პური მოსდის; თუნდაც
მოუსავლობა იყოს, მაინც სსვასე შეტი მოუვა.

სამოთხე იმისია, ვინც დიდ მდლსა სჩადის; აწყო სა-
აქაო, სოლო მომავალი - საჩიო. სულის მოგება კი მხო-
ლოდ სააქაოს შეიძლება. მომავალიც იმისია, ვინც აწყო
მისანშეწონილად ეშასხურება.

„კრატუა ბ. ივ. კარაგავასი“, 1914 წ.

+ + +

... ყველაფერში, რასაც ბუნებრივობა ეტყობა: სიძულ-
ვილი თუ სიყვარული, შური, მტრობა, სიმაჰაცე და სიმხდა-
ლე, ქველობა თუ სიძუნწე და სსვ. და სსვ., - იქ უსათუოდ
პოესიაა. ყველაფერს თავისი გასამართლებელი საბუთი აქვს,
მიზეზი, გარემოება. მწერალს ეს მუდამ უნდა ახსოვდეს, რომ
ბუნებრივს კანონს არ უმტყუნოს. წესიერება ბუნებისა და-
იცვას - ისე უნდა გადმოგვცეს სურათი, რომ არა ვსთქვათ
- ეს ყოვლად შეუძლებელია, ეს ბუნების წინააღმდეგიაო...
ყველა ვნებას, ყველა გრძნობას თავისი ბუნება აქვს, თავისი
აგებულება, საათი დაბადებისა, ხანა სიყრმისა, სიჭაბუკისა და
სიკვდილისა, - ყველა ეს უნდა მხედველობაში ვიქონიოთ.
იმიტომ არიან უკვდავნი ქმნილებანი უკვდავთა ავტორთა,
რომ ამ წესს არა ჰღლატობენ იმ ნაწარმოებთა მთხველნი...

„სად არის პოესია?“, უთარილო

... მწერლობა ძალაა, ერთი უმთავრესი იარაღთაგანია ერის წინსვლისა, მის გონების და ცხოვრების გაუკეთესებისა. თუ სხვანი ჰყენენ, სთესენ, ერთის სიტყვით რომ ვსთქვათ, მწერნობენ და ერს ამდიდრებენ, მწერლობა კიდეუ იმას უჩვენებს, თუ ეს სიმდიდრე რასე და როგორ უნდა იქმნას მოხმარებული, რათა ცხოვრება უფრო სარგებლიანი და ნაყოფიერი შეიქმნეს. მაგრამ მწერლობაც არის და მწერლობაც. მწერლობა მაშინ ასრულებს თავის წმინდა მოვალეობას, როცა უკეთესად ეშასურება ქვეყნას. უკეთესი ქვეყნის სამსახური მწერლობისა კიდეუ იმაში გამოიხატება, რომ ყოველი წვლილი, ავი თუ კარგი, თავის ქვეყნისა ესმოდეს, შეგნებული ჰქონდეს მისი საჭიროება და სხვებსაც შეაგნებინოს ესევე. - ყველა ავადობას, ყველა წყლულს წამალი დასდევს და, მაშასადამე, კარგი მწერალიც ის არის, ვისაც უკეთ შეუგნია ეს საჭიროება და უკეთესად ეშასურება ამ საჭიროების დაკმაყოფილების საქმეს.

სიმართლე მწერლობაში ორნაირად ითქმის, ამ თქმას ორიგვარი ფორმა აქვს: ერთი პოეტური-ბელეტრისტული და მეორე - პუბლიცისტური. საგანი იმათი ერთი და იგივე - ცხოვრება, მისი მოვლენანი ძველი თუ ახალი, მიზეზი ამ მოვლენათა და შედეგი. ორივენი, ვსთქვათ, ერთსა და იმავე ჰეშმარიტებას ამბობენ, ერთსა და იმავე გზას ადგანან, მაგრამ ერთის თქმა ძლიერ ღონიერი, სოლო მეორესი, თუმცა სიმართლეა, მაგრამ ვერ აღელვებს კაცის გულს და გრძნობას პირველივით. ეს ასეა იმიტომ, რომ პოეტი აზრს ტანსაცმელს ურიევს, აკოსტავებს, ალაშაშებს და ყველასათვის თვალგულმისასვლელს და მოსაწონარსა ჰხდის, სოლო პუბლიცისტი ამას არ დასდევს. პოეტი სურათებით გვესაუბრება, ტიპებსა ჰქმნის, სმირად იდუაღურს, მისაბამავს,

ისეთს ტიპებს, რომლის შესავსნიც უნდა რომ იყვნენ პოეტს ცხოვრებაში, რათა შეავსონ მისგან თვალში ამოღებული ნაკლი. პუბლიცისტი კი ცხოვრების მოვლენათ არეკვეს და მის მისიესებს უჩვენებს...

სასოგადოებაზე ნაყოფიერი ზედმოქმედება აქვს პოეტისაგან შექმნილს ტიპებს; პოეტური მწერლობაც მაშინ არის ღონიერი, როცა მართო ფრანგებით კი არაა სავსე, არამედ ვპოებთ მასში ან დაქვეითებულს კაცს, პოეტისაგან დასატულს, ან დიდსულოვანს ადამიანს... სურათი უფრო ცხოვლად გვიდგება თვალწინ, ცხოვლად, როგორც მაგალითი, - რომელიც კეთილის თვისებისაა, კეთილს აღძრავს ჩვენს გულში და თუ სასიზღარია - სიზლს და სიბუღვილს. პოეტის ერთი უმთავრესი მოვალეობათაგანია ტიპების ხატვა, - ისეთის ტიპებისა, რომელნიც უვარგისნია და მეორე, რომელნიც საჭირონია ცხოვრების გასაუკეთესებლად. ამიტომ დიდი ცოდვა და ნაკლია მწერლებისა და პოეტებისა, თუ იმათ შუძლიანთ და ვერა ჰხატავენ ახალგაზრდობის მისაბამავს, ახალგაზრდობის აღმზრდელს ტიპებს. თვითონ მწერლობაც ამისთანა შემთხვევაში სუსტი და უშარილოა...

... ყველა პოეტური ნაწარმოები, ასე თუ ისე, ტენდენციურია, მხოლოდ თვით ტენდენციაა სხვადასხვა ჯგურისა და ამიტომ ადვილად ერთი ეჩვენება გამოუცდელს მკითხველს ტენდენციად და მეორე კი არა...

დიალ, პოეტიისათვის სათაკილო არ არის ერის საჭიროებას ეშასხუროს და ამისთვის შექმნას ტიპები რეალური თუ იდეალური.

„რამე-რეზე“, უფარილო

კაციც ბევრშია გასამტყუნარი. იქამდის მამაცია, დაუქრდება და იტყვის: ერთხელაც იქნება მოკვდებიო, მაგრამ იმდენად მსხუ და გონიური, არა გიჟდება. ამ ფიქრს ინულებს ადვილად, აღარა ფიქრობს ბევრს და იმავე წაშს თავს არ იულავს. მეტი ჩარა არ არის, მონელება უნდა. აკვანი და კუბო ტყუპნი არიან; ვიბადებით, აკვანში გვაწვენენ და გვარწვენენ. ვისოცებით - კუბოში გვასვენებენ და სამარისაკენ ქანაობით მიგვათრევენ...

... დღეს რომ ცოცხალი ვარ, - ეს მეტი მადლია ჩემთვის ღვთისაგან მონიჭებული და ვცდილობ სიცოცხლე რაშიმე გამოვიყენო. ვფიქრობ, ვგრძნობ, მიყვარს, მძულს და კაცი მქვიან, დიად, კაცი. საუკეთესო ბუნების წვერი ვარ, - ალბათ სიცოცხლესთან საოკდილიც ერთი მადლია, ერთი მშვენიერებათაგანი, დამამძიმებელი, ამამაღლებელი ჩემის კაცობისა...

... პოეტს ნიჭი მანამ შესწევს, უფლება აქვს იპოუტოს, განამტკიცოს კაცთა შორის მადალი აზრი, მადალი გრძნობა, წყლულიანი გული გაგვიმთელოს და, როცა საჭიროა, მთელი გული გაგვიწყლულიანოს და უკეთუ თავის თავს ატყობს, რომ მალ-ღონე ელევ, სჯობს, დასტოვოს სასოგადობა და გაიხიზნოს სადმე უდაბნოში, რადგან იგი მკვდარია მაშინ ცოცხლებში გამორეული, - ისეთი მკვდარი, რომელსაც თუმცა სული კიდევ უდგა, მაგრამ ეს სული ჰლავს კიდევ იმას და სიცოცხლეს უმწარებს. გულსაკლავია, მნელი ასატანი და მოსათმენია მტრის ჯარიდამ გამოსული მსუდარი მოპირდაპირეს ითხოვდეს და შენის ქვეყნის ლამქარში კი დაღუულიყოს მამაცი და შენნი თანამომენი შერცხვენილნი თავდაკიდებით უცდიდენ ციდამ მოვლენილს ვაჟკაცს, იმათში კი განწყვეტილიყოს...

„უფრები, მოგონება და ოცნება“, უთარლო

„თავისუფლება
მოქმედებაა,
განსჯორციელებაა
ნებისა, აზრისა,
გრძნობისა”

* * *

მშობა, ერთობა მარტოაღენ შტოებია იმ ზისა, რო-
მელსაც თავისუფლება ჰქვიან. საცა არ არის თავისუფლება,
იქ ვერ იპოვნიტ მშობა-ერთობას, იქ შეჰსკდებით მსოლოდ
მტრობას, ჭიშპობას, ჭამა-გლეჯას და მგლობას...

... თავისუფლება ცოცხლებისთვისაა ხელსაყრელი და
არა მკვდრებისთვის. იგი გამოისატება ადამიანის ნდობა-მის-
წრადებაში; თავისუფლება მოქმედებაა, განსორციელება ნე-
ბისა, აზრისა, გრძნობისა და არა განსვენება, უქმად ყოუ-
ნა. თავისუფლება პიროვნებისა და ჯრისა ერთიერთმანეთთან
მჭიდროდ არის დაკავშირებული. სადაც არაა პიროვნება თა-
ვისუფალი, იქ ჯრი დამონებულია და დამონებულ ჯრში, რა
თქმა უნდა, პიროვნებაც მონაა, უთავისუფლო სხვის ხელში
სათამაშო ნიუთი...

... ვისაც თავისუფლება უყვარს და უნდა მისი დამყა-
რება ჭკეყნად, ჯერ, უპირველეს ყოვლისა, უნდა შეიძლოს
მთელის თავის არსებით, გულიტ და გონებით მტარვალნი
და მტარვალობა. ეს არის მსოლოდ საშუალება, რომლის
წყალობით ადამიანს შეუძლიან მედგრად იბრძოლოს და არ
დასოგოს სიცოცხლე თავისუფლების მოსაპოებლად... და რა
არის თავისუფლება, რატომ არ იკითხავტ? უკაცრავად ნუ
ვიტენები, რომ მე ჩემებურად განვმარტო ეს სიტყვა: თავი-
სუფლება ხალხისთვის მტარვალთგან წართმეული ბედნიე-
რებაა. ბედნიერებაწართმეულს რა ჰრიება უბედურობის მეტი?
- არაუერი. კიდევ იმიტომ არის, რომ უბედურად ჰგრძნობს
თავის თავს ყველა დამონებულნი, თავისუფლებას მოკლებუ-
ლი ჯრი და პიროვნება...

... რას თხოულობს თავისუფლება ადამიანისაგან? როგორ უნდა იქცეოდეს თავისუფალი ადამიანი? – თავისუფალი ადამიანი უნდა იქცეოდეს ისე, რომ თავის ყოვალქცევით სხვას არ ჰვნებდეს, მით უმეტეს, სასოგადოებას, არამედ მისი მოქმედება უნდა იყოს მიმართული ქვეყნის საბედნიეროდ. თუ ეს პირობა არ იქნება ადამიანისაგან დაცული, მაშინ მისი მოქმედება იქნება ავასაკური, ვინაიდან ყოველი ავასაკი თავისუფლად იქცევა მხოლოდ პირადი სარგებლობისათვის. მაშასადამე, მხოლოდ იმაში არ გამოიხატება თავისუფლება, რაც გნებავს ის ილაპარაკო, სწერო, აკეთო, – არა! უნდა ყოველს სიტყვას და მოქმედებას საერთო, სასოგადო ბედნიერება ედევას სარიჟლად; ქვეყნის თუ სასარგებლო არა, სამეცნიერო, სასაზოგადო მაინც არ უნდა იყოს ქვეყნისათვის...

... თავისუფალი უნდა იყოს არა რომელიმე ერთი წოდება, არამედ მთელი ერი. ქვეყანაც მხოლოდ მაშინ იქნება ბედნიერი, როცა მოიხპობა წოდებრივი უპირატესობანი, ყველა წოდება იქნება თავისუფალი, ე.ი. ბედნიერი... თავისუფლება და ბედნიერება სინონიმებია.

ნუ ეძებთ იქ თავისუფლებას, სადაც ცხოვრებას ისევ საუბუძლად წოდებრივი განსხვავება აქვს დამდებული, საცა ყველას, განურჩევლად წოდებისა და გვარიშვილობისა, არ ეძლევა საშუალება, პატიოსანი შრომით მოიპოვოს პური არსებობისა, საცა შრომა ღირსეულად არ უძახდება, საცა არ არის თანასწორად განაწილებული ცოდნა, ქონება.

მართო ქონებრივი უსრუნველყოფა არ არის გარანტია, ერმა შეინარჩუნოს თავისუფლება, უკეთეს მას თან არ ახლავს ერის საერთო გონებრივი სიმწიფე, განათლება და ცოდნა.

„რა არის თავისუფლება?“, უთარო

... გამხმარია, სძელია ის სასოგადოება, რომელთა წევრებიც მონურად, ყუყურ-ჩერჩეტად არიან აღსრდილნი და არ უყვარსთ თავისუფლება, ჰსდებათ თავის თავის მტერი, სთელავს უესით თავისივე ბედნიერებას. ამისთანა სასოგადოება თუ სახელმწიფო ბუდეა ყოველნაირის უსამართლობისა, აღვილად ჩნდება დამაგრულნი და შინაგერულნი, გაცარცულნი და მძარცველნი და იმართება მათ შორის ბრძოლა.

„რას ჰქვან თავისუფლებას“, უთარო

მცირე ლექსიკონი

აბორგოვებდეს	აღელვებდეს, აუორიაქებდეს.
აოთ	აღბათ არ.
არცროს	არასდროს.
აწლები	ახალგაზრდები.
ბაგა	კედლის გასწვრივ გაკეთებული მოღობილი, სადაც საქონელს თივას უყრიან.
ბატონი	ღვთისშვილთა, ღოკალურ ჯვარ-სატთა ეპიტეტი.
ბექი	ბექობი; ალაგ-ალაგ ჩამომსვლელი უსწორმასწორო ფერდობი.
ბეჩავი	ბედშავი (ა. შან.); საბრალო, საწყალი.
ბილწი	ჩიოში, უსუფთაო, უწმინდური.
ბრძამი	ტყის ბალახი, რომელიც სამთარშიც მწვანეა.
ბრჯღალი	ბრჭყალი.
გავლევ	გატარებ.
გამდელი	გამზრდელი.
გამიშუბუქებ	გამიუფასურებ, გამიუბრალოებ.
გამოძვრელი	გამომხურავი, გამოძვეტავი (კარის).
გარეცქევ	მიგანგარ, გამობრუნებით, უკელმა, აქ: უკელმა
გუდანის ჯვარი	ხევსურეთის სატომო სალოცავი; ღაშქრობის მუარველი დარგობრივი ღვთაება.
გბუ	გადევს.
დატეაობდეს	დაჭროდეს, დანავადობდეს.
დაიფეხ	ჩაიდებს (წყლულში, ჭრილობაში).

დამწყაზრული	გალამაზებული, მოკოხტავებული.
სენით	სუმოდან.
სუარაკი	შესაწირავი, ტაროვი.
სიდილი	მტრისკენ, მოწინააღმდეგისკენ ტეკება.
კავი	თოვების შესაკონი სის ორკაზა იარაღი.
კუნჭვა	მალვა, კუთხეში მიგდება.
კურატა	ჯვარ-ხატისთვის შესაწირად შესასულებული ორი-საში წლის მოსვერი.
კერუმი	შავი, ბნული (ტყე, ღრუბული, ადგილი).
მეკობარი	მსირი, მსვერავი, ორ-სამყაციანი რაში.
მითამ	კითომ.
მინდი	უქვილის ნაწილი, რომელიც წისქვილის პატრონს ერგება დამუქველისაგან.
მლივი	ემშაკი, ზუმრუმელა, უდუმალი ადამიანი.
მოძგერმო	მარგენო, მიწილკერმო.
მქისი	სწრაფი, უესმარდი.
ნაჭრევი	ჭრილობა, იარა.
პარიმსე	აღპური სონის წითელი ყვავილი.
ქინქელი	წვრილი წვიმა.
რიგი	მიცვალეხულის ხარჯი (ორმოცი, წლისთავი).
როს	როცა.
როჭო	გარეული ქათამი.
რიოლა	ჩხვერვა; სახარე სბოს ანდა მოსვრის ტეკება ადამიანისკენ.

სადაც	ტრული, ლაჩარი. უმარიუათო.
საგბალი	საგსალი, ნუსლი.
საკარე	კარის გამოსაწვავი ორმო.
სამ	სადღაც; ოდესღაც.
სამელავე	ფოლადის ფარი, რომელიც მაჯიდან იდაყვამდე იცავს კაცის მელავეს.
საუფროსო	უფროსებისთვის განკუთვნილი (ადგილი, სკამი).
საუფხული	საუფროსობელა; ჯოხსე ჩამოცმული მონბები და ძველმანები.
საყმო	ჯვარ-ხატების მფარველობაში მყოფი მამაკაცები.
სითლაც	საიდანღაც.
სიპი	უიქალი; სახლის სამშენებლო ბრტყელი ქვა.
სიყმილი	შიმშილი.
სუდრა	მიცვალებულის გადასაფარებელი ქსოვილი.
სულეთი	საიქიო. მიცვალებულთა სამუდამო სამყოფელი.
სურიული	ქვეწარმავალი.
სხვაფრიე	სხვად, სხვაგვარად.
უგსოდ	უგესოდ, უმისამართოდ.
უკლო	უბეოდ, უშვილძიროდ გადაგებული ადამიანი.
ქავი	თადაცყით დანიშნულების ციხე-სიმაგრის გალავანი.
ქალაჩუნა	მექალთანე. მსდალი ახალგაზრდა.
ქუჩი	მსისპირის მხელად სათიბი უერდობის ბალახი.
ღვია	მთის მარადმწვანე მცენარე.
ყორე	სიპით ანდა რიყის ქვით მშრალად ნატეხი კედელი.
შავეთი	სულეთი, საიქიო.

შურთხი	გარეული ინდური, ბინადრობს საჯახვეებში.
ჩადუნა	გვიძრის სასუბის მხალი.
ჩირთი	ტყის კოკარი გასაუსულსე.
ჩოხისბეულა	ოგვე სადაცო ბეული, გამცქვარი კაბა.
ცდა	თავის გამოცდა ბრძოლაში; გმარობა.
ცუდა	ლაჩარი, უვარგისი ახალგაზრდა.
ბეტლიგი	კონდახი; ხის ბუდე, რაშიც თოჯის ლულა და ბექანისში დევს.
ბელებერივ	ბელებურად, წინანდებურად.
წალიყი	მწერივი (მგლის ჯოგის, ჯახვების).
წერამწერული	ადამიანის ბედ-იღბლის განმსაზღვრელი ირაციონალური ძალა.
წივა	ნაკელის საწვავი.
წიწკრები	ცეცხლის დასანთები ხის სმელი, წვრილი ტოტები.
ხარო	ორმო, ხნარცვი.
ხეოდეს	გუგუნებდეს, სმაურობდეს (ქარი, მდინარე...).
ხორხომა	შახვილი სეტყვა.
ჯანლი	თოვლნარევი შავი ნისლი.
ჯოყარი	შამხნარის სმელი ღეროები.
ჯღრდე	ხის ტოტების ანდა რქების (ირმის, ჯახვის) გროვა.

+ + +

... მე რომ ტირილი შეწადოს,
თქვენ ვის რა გინდათ, ნეტარა?
ერთი იცინის, სხვა სტირის:
ესეთი არის ქვეყანა.
ვისაც არ მოგწონთ ტირილი,
ის ნუ დასჯდებით ჩემთანა:
მტარალის სტვირის პატრონი
უესს როგორ გავსწვდი თქვენთანა!
მაგრამ გაიგებთ, ერთხელაც,
ვინ ახლოს ვსდგევართ ღმერთთანა.

„მე რო ტირილი შეწადოს“, 1886 წ.

